

HID

Irodalom
művészet
társadalom-
tudomány

1

1

1973

JANUÁR

HÍD
IRODALMI
MŰVÉSZETI
ÉS
TÁRSADALOMTUDOMÁNYI
FOLYÓIRAT

ALAPÍTÁSI ÉV: 1934
XXXVI. ÉVFOLYAM

SZERKESZTŐ BIZOTTSÁG:

ÁCS KÁROLY

(FŐ- ÉS FELELŐS SZERKESZTŐ)

BORI IMRE

MAJOR NÁNDOR

VUKOVICS GÉZA

TECHNIKAI SZERKESZTŐ:

KAPITÁNY LÁSZLÓ

TARTALOMMUTATÓ

7	FEHÉR FERENC NÉGY VERS
10	BRASNYÓ ISTVÁN ÜNNEPNAPOK
19	BÁLINT BÉLA MEZÍTELEN VERSEK
25	LADIK KATALIN MESEK
26	MAK DIZDAR VERSEI
35	BALLA GYULA ÖT GROTESZK
39	BALLA GYULA VALLOMÁS — EXPRESSZ, AJÁNLVÁ
41	SÜKÖSD MIHÁLY MALCOLM LOWY SZABÁLYTALAN REGÉNYÍRÁSA
49	PINTER LAJOS A SZOCIOGRÁFIA KÉTSZERI DIADALA
65	KOPECZKY LÁSZLÓ—SÁFRÁNY IMRE A HALÁL SZIVÁRVÁNYA
102	MAX FRISCH ELINDEGENEDÉS
109	BÁLINT ISTVÁN A KORMÁNYRA TÖRŐ BALOLDAL
125	A HÍD KIADÓI TANÁCSÁNAK HATÁROZATAI

---

költők és versek

---

négy vers

FEHÉR FERENC

1

Pálinkázás közben rakott szuszogó szelelmény
Öregapánk bordája még a füstőlórúdon
Lószaros pelyva meg sárgaföld képlete

Termoakkumulációs unokák értetlen didergése

2

Fókabundára váltható édesanya-öl
Katlanláng nyaldosta medencecsont
Virágos tányéraid a Vörösmarty-téren

Kétszázhusz voltos feledés villámok alatt

3

Tarackos dudvát emésztő célszerűség
Csumazabáló óriás roppant gerince
Pelyvatapaszos doberdói rokkant

Hátat már össze nem vető melegség

4

Siklókígyó-kürtő átmetszett garat
Nagykendős jósnők mormoló imaháza
Fölszívargó emlékezésünk kúnhalomja

Egytál-közösségünk vicsorgó sírköve

5

Útonálló ég havával betömött száj
Esők löttyébe fulladó nagyivó
Hadak útjához szalmapernye-létra

Lélegzetért hörgő föld-orgona-síp

6

Holdvilág-kút visszaszédítő csillag-oltár
S mindaz amit az égbe felsodortál

7

Mindaz amit az égbe felsodortál
Holdvilág-kútba szédítő csillag-oltár

8

Szél-orgona szalmapernye-létra
Útonálló ég kifosztott aléltja

9

Nagyivó korom-szajpadlása
Vicsorgó sírkő varjak imaháza

10

Doberdói rokkant roppant gerince
Villámok közül uram tekints le

11

Ország füstje fekete téren
Cifratányéros Vörösmarty-érem

12

Értetlen didergés kályhák voltja mellett
Pellengércsonkja az emlékezetnek

HÁTTAL A TENGERNEK

Hars hatalmát nem — csak földmély mormolását
Medúza-özönben kavics ősi táncát
Csak mint háborgó vént háttal hallgat gyermek
Lélegzetvétélét Mikes Kelemennek

Kegyelmet csak s nem az ér-óceán mesét
vagy nádszálszívókás s z í v ó s védekezést
Rétvizek partjáról ide hogy is jöttem
Sirály rikolt mégis bíbic-jaj fölöttem

(Várna, 1972. aug. 4.)

OPHELIA

Illés Arpádnak

A csak általunk létező értékek átragyogása
Pirosló pártájú békaliliom örvénylése
Na Conxy Pan nem létezik de van
Ophelia nincs mihelyt megfestettük
Kapualjban vár a Majakovszkij úton
Az udvarban harisnyaszemfelszedés
Tudomásul kellett vennünk önmagunkat
Vászonra szegeződő kíméletlenség
Festeni tisztán belső minta után
Folytatni kívül a figyelem körén
Anélkül hogy meghatódnánk a kirügyező ecset láttán
Az országra terelődő figyelemben még nincs ott a kép
Indás tövű iszaprojt nyílfű tündérfátyol
A csak általunk létező értékek átragyogása

FIAMHOZ

Ahogy anyánkra nézett oda lakodalomban
vidéki rokonoknál két nóta közt
Margitom
Ahogy vasárnap reggel fente a borotváját
a kezünkbe adott szíjon
Ahogy kaszáját kalapálta a ház mögött
ahogy kerítést szegelt
virágot oltott
Ahogy valamelyik katonafiának írt levelét olvasta föl
s anyánk szipogva emelte kötényét szeméhez
Ahogy a cigarettáját sodorta megfontoltan
a Magónétól hozott vágott
dohányból
Ahogy engem hajnali nagydiákat lesett a deszkapadon
a Tóthék háza fölül támadó
pirkadatban
Ahogy sarki bandázóknak hullajtotta oda
a tisztesség adjonistenjét
Ahogy ment előttem mezítláb vagy papucsban
a kulai dülőúton
Ahogy a rendet hajtotta a Tóth Isaszegi búzájában
Ahogy bizonyítványaimra rekedten rábólintott
csak így tovább fiam

Mindezt nem láthattad belőlem kisfiam?

ünnepnapok

BRASNYÓ ISTVÁN

PÉTER-PÁL-NAP A TANYÁN

A hideg hajnal után,
amelynek harmata még ott csillog
az ablakokon,
a ház előtt szétömlik a verőfény —
amikor a lombok megtelnek zsongással
és ernyedten hullanak a fűbe
a nyárelő sárga körtéi;
emberek állnak meg az úton,
ahol a szél alatt
portól szürke árpakalászok hajladoznak,
a tenyerek kalászokat morzsolnak,
kitapintják a jövő magvait
ezen az áttetsző délelőttön,
amíg a kattogva közeledő aratógép
egyenes nyomot hagy maga után
a gyomok tarkította barázdában.

KIVONULÁS

A föld tele emberekkel,
akiknek a háta csillog a verejtéktől
és ormóttan kezükkel félresimítják
a homlokukba tapadt hajat,
nehéz zsákokat emelnek,
miközben a hőség feljebb szökik,
mint valaha is;
a vastagra sodort cigaretták füstje
mozdulatlanul áll a levegőben:
dél, teljes szélcsend,
az ég kékje akár a kidőlt vizeskanna
zománca a langyos tócsa közepén —

az égaljon magasra szöknek a fakoronák,
amerről, úgy sejteni, valami közeledik,
vagy túl rajtuk történik valami
szokatlan vagy megszokott.

NAGYBOLDOGASSZONY NAPJARA VIRRADÓ ÉJSZAKA

Szikrától és száraz villámoktól
remegő sötétség
a csillagok alatt,
melyben meglapulnak a tetők és a kazlak,
míg a széna harsogva szárad:
az ablakok a fülledt éjszakára tárva,
tükrükben a tejút örvénylik —
a neszek odakinn és idebenn,
a fehér falak messzebbre úsznak
mint fénykorongjával a hajnalcsillag;
a függönyön belül eltévedt mozdulatok,
ébredlét,
amit egy húsos levelű növény illata táplál,
és indái
a földre lerakott gyümölcsök között
hangtalanul motoszkálnak.

ZARÁNDOKÚT

A naplementében fáradtan forduló
kerekek
hosszú úttól kifényesedett talpaikkal
a fémszínű ég háttere előtt
begördülnek az elcsendesett udvarra:
a lovak nyirkos hátukon viszik
a naphosszat tartó út
végtelenül szítáló porát;
az asszony leoldja fejről a ház előtt
fekete kendőjét,
s mielőtt összehajtaná,
lassú mozdulatokkal kirázza belőle
a fák ágai közt már átszivárgó
testetlen szürkeséget —
a férfi köteleket bogoz, szíjvéget kapcsol,
vizet önt a hőségtől
kiszáradt vályúba.

BŰCSŰ

A legények összekulcsolják súlyos kezüket
a hátuk mögött
és tétlenkedve oldalognak végig
a falak mellett, lesütött szemmel,
az utca árnyékos oldalán,
melyet hirtelen előnt a lárma:
a lágy hangok özönében

virágmintás női ruhák perdülnek
s meztelen karok nyúlnak fel a levegőbe,
nyakszirtek göndör hullámai suhannak
át a fényen —
az utca porában
keskeny sarkú cipők nyomai,
amint keresztülvágnak a kocsúton;
a házak felett az égbolt
ezüst karmaival —, forróság ül
a ruhakivágásokban, a szemekben,
és a mézeskalácsok tükreiben.

MÁJUSFA

Kopácsolás a hajnalban,
amíg a híg köd
le nem csapódik az éjszakában
megdermedt levelekre;
az ajtók mögött még
csend,
csak a kovács figyel
pipával a szájában
a tüzes pánt
sistergését a póznán —
de mire a nap
az ég alján vörösen kibújik,
magasra lendül a levegőben
az ágakkal telitűzdelt kocsikerék,
amelyre a zöld és sárga üvegeket
rákötözték,
s hallani most, ahogy a szélben
egymáshoz koccannak
és zizegnek rajtuk
a színes papírszalagok.

PARASZTOK A TEMPLOM ELŐTT

Fekete ruhás férfiak
állnak körben
vagy szemben egymással a templom előtt
vasárnap dél körül —
a levegőben
eloszlott tömjénfüst emléke
és csipkés lobogók
kirojtosodott sarkai
suhannak a bokáig érő fű között,
míg a lányok
összefogózva indulnak hazafelé
a tanyákra mise után,
gyalogutakon és olyan ösvényeken,
melyeket emberemlékezet óta
nem taposott idegen láb
suhogó búzatáblák
és virágzó napraforgófejek közt.

VASÁRNAP

Az udvar pora
megszűrve a szeméttől
és a friss délelőttben
fecskecsivitelés a fák ágain.
A ház fehér fala
napfénytől ragyog
és a tehén
fücsomóval a szájában
egy pillanatra felveti fejét,
hogyan szétkémlenjen.
Az üres láthatáron
kenderszálak hajladoznak,
ahol egy férfi lassú léptekkel
végighalad —
könyékig feltúrt fehér inge alól
kéken világít
a karjába tetovált horgony és szív.

KÖRMENET

Meglepetéstől tágra nyílt szemek,
amíg a nap a kerek felhő alól
előbújik
és megcsillan a sövény mögött
leselkedő gyerekek haján,
akik kíváncsian figyelik
a játékot, pappal, aranysugaras
szent tárgyakkal,
melyeket ha egyszer sorra kézbe vehetnének,
ha csak egy pillanatra is,
úgy érzik most,
ők lennének a legboldogabbak.
De a menet befordul
a nagy fal árnyékába
és kialszik az arany csillogása,
mintha az imént nem is itt lett volna,
kéznyújtásnyira
és mégis elérhetetlenül.

HÉTFŐI LOCSOLKODÁS

A derűs és hideg délelőttbe
kitergetve a fehér alszoknyák
az ég áttetsző kéksége alá.
Csak a kútgém jár le-fel
és a már-már megnyugvó vizen
a súlyos favödör kiszádkásodott feneke
egy loccsanással összetöri
a legényke tükörképét,
ahogy a föld bő párája
a résekből egyszerre felszakad,
mélyebbről,

mint ameddig le lehessen ásni.
És sikongó formákat mutat itt fenn
a nedves testre rátapadó
átázott ruha,
melyen a bőr szászorta fehérebb
fehérége reszketve átsüt.

DÉLUTÁN MINDENSZENTEKKOR

A zuhogó eső
a kémény füstjét a ház elé mossa
és az ólomszínű síkságon
leülepszik a madár röpte:
hantok, göröngyök között
sáros bakancsát emelgetve
vendég érkezik,
látogató, aki hosszasan időz
a dohányfüsttel telifűjt szobában.
Az év a tél felé fordul,
fehér virágok alszanak az ablakokban;
az álmos levegőjű istállóból
kifelé bámul a fiú,
vadászokat vár, körbeszaglászó
kutyákkal,
akik megengednék, hogy puskájukból
a puszta égre lőjön.

PÜNKÖSD

A zöld bozótok között,
ahol az út lefut a lejtőn,
egy kislány ül
és tenyéryni leveleket rakosgat egymásra,
amiket az útilapuról tépdés:
a nap épp odasüt —
néha egy pillantást vet
az útszélen legelő birkákra,
amelyekért most ő felel;
de gondolatban már a faluban van,
délután,
és a tükör előtt felveszi
új ruháját, melyben
majd végigmegy az utcán,
ahol az ablakokból bodzaágak
keserű illatú virágai hullatják
kénsárga porukat
a lesöpött téglajárdára.

NAGYHÉT

Zöld hullámaival éjszakánként
az álmatlan holdfényben
felgyülemlik a rengeteg növény
az ablak előtt,

ahol az asszony megáll
és kibontja haját
mielőtt lefeküdne;
felemelt karjai megrándulnak,
ahogy keze tűk után tapogat,
amiket ajkai közé gyújt
s utána eloltja a lámpát,
a falakon felcsap a zöld derengés —
az üres konyhában az asztalra
odakészítve a liszt
a hajnali kenyérsütéshez,
fehér halmán tisztán látszanak
az ujjak nyomai,
amit nem bonthat meg a lélegzés
örvénye.

DÉLUTÁNI TÁNC

Az olajjal felmosott padlójú terem
sötét sarkaiban
a pókhálót kellemes hűvösség libbenti —
az ablakok spalettái csukva,
csak a zenészek ülnek nyugodtan
fönn a színpadon
végig kigombolva fekete mellényüket;
a hangszerek veretei csillognak,
csupán a nagybögőben fészkel
valami rekedt zümmögés
odakintről, az utcáról,
ahogy egy szekér rákanyarodik a kövesútra,
és csak lassan szállingóznak befelé
a lányok nyomában a fiatal legénykék,
akikre ráparancsoltak,
hogy sötétedésre otthon legyenek,
és ma délután
az apjuk hajtotta ki helyettük
a teheneket a legelőre.

SZILVESZTER ÉJSZAKA

Gyalogosan,
keresztül a hó foltjain,
amely helyenként megrekedt a barázdákban,
a kamasz fiú sietős léptekkel iparkodik
a kivilágított ablakok felé,
nehogy valamiről lekéssen;
kabátját végig kigombolja,
hogy könnyebben lépjen
a szurokfekete és hepehupás
földön —
fél füllel a hatalmas
tanyai kutyák csaholására figyel,
de szemét nem veszi le
a fagyos éjszakában

mindinkább terebélyesedő fényekről,
amelyek előtt titokzatos árnyakként
forognak a szélben
az útmenti csupasz fakoronák.

SZENT GYÖRGY-NAPI DELELÉS

Míg a gulyáskürt a kútgémre akasztva
a nappal kacérkodik,
a falu csordája ellepi a legelőt,
melynek füve
hullámszik a tavaszi szélben
és a friss fűszálak hegye
áttetsző, akár az üveg.
A gulyás hajnal óta
ott áll az úton
két kutyájával a part alatt,
és a tanyák felé néz,
amelyekből csak a tetők gerincét
látni
s a fahegyeket,
ember egész nap nem mutatkozik:
valahonnan madárfüttyöt hallani;
de délben,
ha majd itatni kell,
kijönnek a gyerekek,
hogymeg segítsenek felhúzni a kútból
a vályúba azt a tengernyi vizet.

KISASSZONY

A megsárgult kukoricások
falai közt
a feltárcsázott ugaron egy gyerek,
aki az idén már kimaradt
az iskolából,
birkákat legeltet:
a falu felé tart velük,
ahol az utca most csupa
zajongás
és a rézhangszerek torka
az éjszakával feleselget;
de a tanyán, a lapon túl
nincs ünnep,
a fák hosszú árnyékai
beledőlnek a szürkületbe,
ami a napvilágra következik —
a férfiak munkája sietősebb
a megrövidült napokon,
melyeknek tompuló fényében
a malomkőbe állított fakereszt
Krisztusa fürdik alkonyatkor.

KARÁCSONY HAVAT VÁR

Az erős szélben szalmazizegés,
vastag és vöröslő felhőréteg
vonul a világ felett:
a gyertyák lángja
laposan és szárazon ellobog.
A falu irányába kisfiú halad
a porzó szántásokon,
hóna alatt a leszakadt fülű
iskolástáskával —
ruháján érződik a fenyőillat;
a házak előtt még megfordul,
visszanéz.
A fagyban csupasz vesszők pirosodnak,
érdes seprősuhintás;
a tanyakapuban, messziről látni,
villája nyelére támaszkodva
ott áll
Mijatov Obrad.

HALOTTAK NAPJA

Felpuffadt fehér virágok
a velegőben,
koszorúk gyűrűi
zöld háttérrel, és peregnek
a nedves föld frissen feltúrt göröngyei.
Az ég márványsima és márványfehér;
fekete ünneplős parasztok hajladoznak
szűk ösvényeken
végig a megnyugtató tájon:
minden alacsonyabbra zsugorodik
az utak fekete sarában —
egy férfi, egy asszony,
az istállók bereteszelt ajtai mögött
vaskosra hizott állatok, nyerítés,
és a gyerekek, egyedül maradván,
a kút körül sikongatnak
meg a szalmakazal oldalán
szánkáznak lefelé.

ÚJÉV HAJNALA

A hidegtől vörös lábú libák
az ég felé nyújtják nyakukat
és végigcsoszognak az összeropedezett földű
udvaron,
amelyből lehámlott kérgű fagyökerek
dudorodnak elő;
krákogva áll az udvaron a gazda,
felhőket figyel
és várja, hogy feljöjjön a nap,
ugyanúgy, mint minden hajnalban.
Dér ül a lerágott kukoricaszáron,

odabenn, a házban
még alszanak,
sötétben meredezik az üres kémény
füstfogta falaival,
s aztán megkezdődik ez a nap
széltében a földeken,
ahol foglyok lapultak meg éjszakára,
védtelenül, a szabad ég alatt.

---

mezítelen versek

BÁLINT BÉLA

---

kisurranó moraj
a felharsanó sípszó
majd itt feltétlen leállni
a szép utain
emelt villanyrendőrök
minden reggel könyörtelen
váltakoznak
s ha elkéstél az újrakezdéssel
feltétlen megállni
meg a letérített gondolatok
közé

LFVETKEZŐBEN

valaki egyszer
titokban elollotta a világot
s a homályba vesző gyöngy-szemekben
megkövesedett
az én-érted-élni-vágyok
meg a
hosszú-hosszú távozások
csendes lüktetése
fertőzött pályaudvarok káoszában

mint minden
magasabb rendű szervezet
képződmény termék
az ember is

EMBER — II./4. Olyan személy, aki testi, értelmi
v. erkölcsi tulajdonságaival megfelel
azoknak a követelményeknek, amelyeket
vele szemben vmely értékelés alapján
támasztunk. (A m. ny. é. sz. — II.)

egy megtermékenyített
petesejtből (sygota)
az első gondolatból
hogy azután türelmetlenül
míg végül egyszer

EGYSZER — I. /1. Eggyel szorozva. II. /1. Valamikor, amely
határozatlan időpontban (a múltban v. a jövőben).
(A m. ny. é. sz. — II.)

mind meg nem
érkezünk

Megdöntött kereszt talán
Rettentem meg
Nagy tavak tükrében
Gyermekkori képek

GYERMEKKOR — 1... A csillagok útján elszárgult messze, ...
ahol gyermekkorát töltötte. (Kuncz)
(A m. ny. é. sz. — II.)

Lefejtett göngyölegét
Ezt a sort kedvesem
Énekelte többször az ALPOK tövében várva
S akkor még nevettük

MÉG — I. /A. /1. A jelenlegit megelőző állapotban egy
ideig továbbra is megmaradva, a múltban
megkezdett cselekvést a jelenben s esetleg a
jövőben is egy ideig folytatva. (A m. ny. é. sz. — IV.)

Szemem csillogásában
Az ősz szájakat
Látva

ORGANON VISUS
a szem segéd szervei
mindazok a szervek
intézmények felekezetei
melyek lehetővé teszik
a biztonságos látást

LÁTÁS — 3. Az a képesség, ill. az az egyéni mód,
ahogy vki a világ jelenségeit felfogja és
rendszeri; ... (A m. ny. é. sz. — IV.)

és
megakadályozzák
a nemkívánatos ingerek érvényesülését
a szem segéd szervei
a szemhéjak is
összevonásuk eredményezi
a népnyelven ún. kacsintást
látással
nemcsak a közvetlen
hanem a távolabbi környezet

tulajdonságait is érzékelhetjük
egyéni képességektől függően
a CRETIN
megfelelő kezelés nélkül
a normális
korának megfelelő
intelligenciát
testi szellemi aktivitást
sohasem

Meglepett-ajkú kisleányok
Szikár hintaterek ékességei
Egy lányt
LIANN
Csendül dalom
Örökké távozásnak sziporkázó fehérsége
Láttam kiáltani öblös pusztaságba
A tengert láttam

TINGER — I. 1. A világrészeket v. ált. a szárazföld egyes
részeit elválasztó nagy kiterjedésű, sótartalmú
víz tömeg. (A m. ny. é. sz. — VI.)

A felbőszített messzeséget
Azt csodáltam
Mikor először lestem

ELŐSZÖR — 2. A szóban forgó esetig nem, csak akkor
(tekintet nélkül arra, hogy utána ismét-
lődik-e vagy sem); ... (A m. ny. é. sz. — II.)

Zaklatottan beléje
a hímvesző henger alakú
megnyúlt szerv
kettős feladatának megfelelően
alkotóelemei is kétfélek
fejlődéstanilag és anatómiailag is
barlangos testének megfelelő
képződmény

a csikló
szintén üreges és
megmerevedésre alkalmas
TILTOTT SZERELEM
az öröm
lemeztelenített arcokon
irtózó viadal
tiltott szerelem
könnyben zúgó nyári kispadon

csonka padba róva
cicomázott kalendárium
kitárva életem meg-ne-lesd-te kamrája
múltam mily nagy büszkesége
KRISZ
a sarki lány
ki úgy de úgy tudott szeretni

ÚGY — I. /I. /3. Az ott mutatotthoz hasonló v. azzal azonos módon.

I. /II. /2. ... még inkább úgy, még nagyobb mértékben úgy;...

III. /4. (kérdő hangmenettel, rendsz. szőkő hanglejtéssel) Valóban?, igazán?, ... (A m. ny. é. sz. — VII.)

Mondom a tengert

Azt hallottam

Zúgni

Meséje szirének csalárd éneke

ORGANON AUDITUS

a fül

ellipszis alakú

többszörösen görbült képződmény

a hallás tökéletessége

függ a zenei végzettségtől

és

az egyén affinitásától

bizonyos dolgok

iránt

Levetkőzött

Hétköznapok

Hajlatában

Filigrán izgalmak

Az életet

Egy nagy-nagy verseny

Ez a játék

Csak persze mindenki

Máshonnan s máshová

Az életet festik apró kezek

Érdekes

Magamnak mindig

Lebbenő pirkadatot

Az elérhetetlent

Csak azt vágytam igazán

APPARATUS DIGESTORIUS

a gyomor a bélcsatorna

legtágabb része

az üres gyomor gyakorlatilag

bélszerűen összehúzódott

képes alacsonyfrekvenciás

zörejek leadására

népnyelven ún. korog

NÉPNYELV — ... a köznyelvvvel ellentétben, az a nyelv, amely a nép... (A m. ny. é. sz. — V.)

telődve fokozatosan tágul

maximális befogadóképessége

igen változó

a sejtek elasztikusságának köszönhető

hogy

a telt gyomrok

képesek újabb tömegek befogadására

Érzés szívemben
Kókadat láger rabja
Lázong
Szabványozott magatartások karámjába
Vissza-visszatérve

VISSZATÉR — 1. Ember, állat v. tárgy, közlekedési eszköz,
kül. hajó, repülőgép újra előbbi tartózkodási
helyére megy v. jön. (A m. ny. é. sz. — VII.)

VISSZATÉR — 3. ... személy, átmeneti szünet, ... után,
vmely előző állapotot, ... köteléket újra vállal,
visel... (A m. ny. é. sz. — VII.)

Módfelet szégyellem
Fogaim fehérsége közt
A görcsös szorítást
az alsó és felső állkapocsban
(mandibula — et maxilla)
vázképződmények
rendszeres mosással
— megtartják csillogó fényüket
— kellemesebb szájíz
    Óh, ezerszer csókolom
    Az egyetlen, az egyetlen,
    Ki megmaradt (ADY)
Várakozásban rémült agg kürtös
Dermesztő pirkadatba
Nagyot-hosszút kiált
Itt a hajnal
S mehetnénk tovább

TOVÁBB — I. /1. Az itteni v. a szóban forgó helyen,
távolságon, ... túl, messzebb...
    Mikor tovább volt..., panaszos kifakadá-
sokkal sompolygott vissza. (MIK.)
I. /2. ... A mostani v. a szóban forgó idő-
ponton túl... (A m. ny. é. sz. — VI.)

Nem fáj a hiány szerelme
Csak örülni s akarni
Csak ezt
Ezt felejtettem el én

az emberi szervezet
tökéletes szerkezeti és működési egység
ORGANISMUS
férfi és felesége alakjában
azonban a mellékvesekéreg
(supst. cort. gland. supraren.)
daganatai
nőkön is elférriasodást okoznak
legérdekesebb ember a gyermek
szabad szemmel az elválkozás
esetleg

tömegfotok bekeretezett
virágoskertjeiben
ha észlelhető
kicsiny szemével
hiába feded arcát két keziddel
minduntalan
rést talál

A VÁNDOR

A Hideg Tórol érkeztem. Ott nő a fekete fű. Prokletije, az Elátkozott Hegy lábánál legeltettem nyájamat, amikor a Csoda történt. A falubeliek engem okoltak, nyájamat elvették, magamat száműztek.

Azóta zenélő botokat készítek. A botokat már elültettem, most várom a tavaszt.

A POHÁR

A kellemes íz felmelegedik a szájban, illata az orron keresztül a pohárba száll. A hölgy kislány kora óta álmodja, hogy szállni tud. A vakító téli tájban, a kövéren megrakott fekete villanydrótok félelemmel töltik el. A hölgy éber állapotban soha nem gondol a villanydrótokra. Nappal poharakat vásárol.

GYERTYA, VILÁGSZÉP URAM

És jöttek a hideg napok. A fejszéket kidobtuk a ház elé, de ő nem. Még fehérségibe se. A kerítés pedig nőttön-nőtt, a szívemet szorongatta, az ablakot se lehetett már kinyitni, úgy megnöttek a deszkák. Három éjszakán át süvített így a szél, aztán kitöredeztek a kerítéslécek, beszakadtak a muskátlis ablakok, de ő csak állt magában, fehérén és szépen, mint a halál.

A FÉRFISZÜLTE LEÁNY

Üldözi az apa a leányát.

— Most már megfogom!

A leány eldobja a fésűt, zuhatag támad belőle, tűzzuhogó. Akkor kitépi a heréit, a leány nyakára dobja, egyiket az egyik, a másikat a másik oldalra. Ha a leány szólni akar, összezavarják a beszédét, hiába erőlködik, senki sem érti szavát.

---

mak dizdar versei

A HETEDIK NAP

*A teremtés könyve
1. rész*

Kezdetben megteremtéd az eget és a földet A föld pedig
kietlen és pusztá vála
És setétség vála a mélység színén
És mondád Legyen világosság És lón világosság
És látád hogy jó a világosság És elválasztád a világosságot
a setétségtől
És nevezéd a világosságot nappalnak és a setétséget éjszakának
És lón este És lón reggel Első nap
Megteremtéd tehát az eget És elhelyezéd ott trónodat
És lón este És lón reggel Második nap
És nevezéd a szárazat földnek az egybegyűlt vizeket pedig tengernek
És mondád hogy jó Hajta tehát a föld gyenge füvet
maghozó füvet
És a gyümölcsfa gyümölcsöt hozott az ő neme szerint
És látád hogy jó És megteremtéd a napot a holdat és
a csillagokat
Hogy világítsanak a földre éjjel és nappal
És lón reggel negyedik nap És megteremtéd tengerben a halakat
és égen a madarakat
Ötödik nap pedig az apró és nagy állatokat
és a vadakat
És látád hogy jó És mondád
Teremtsünk embert a mi képünkre és hasonlatosságunkra
Embent aki majd uralkodik a tenger halain az ég madarain
a barmokon mind az egész földön
és a földön csúszó-mászó mindenféle állatokon
Megteremtéd tehát az embert a magad képére És teremtel férfiút
és asszonyt

Megteremtéd és megáldád őket és mondád
Szaporodjatok és sokasodjatok
És akkor széjjelnéztél a te magasodból mindarra amit
megteremtettél
Szétnéztél elégedetten És bal kezeddal megsimogattad
a szakálladat
jobb kezeddal pedig a hasadat És mondád
Ni
Ez egészen jó
És lőn hatodik nap

Én meg körbetekintettem a földön
És látom hogy a víz elnyeli a földet
A nap elissza a vizet
A föld tüzet okád
Látom hogy állat állatra fenekedik
És ember embernek ontja a vérét
Gazságot láttam mindenütt
Gazságot láttam amit te teremtettél
Mert megízleltem a tudás fájának gyümölcsét
Mert láttam mert felnyílt a szemem
És felüvöltöttem

Nem jó ez Nem jó ez Nem
Ez a te földed
Csupán a te köveidnek jó

Ez volt a hetedik nap A pihenés napja

ÜZENET AZ ÉJSZAKÁBA

Ti akik a fényt és a sötétet is számon tartjátok a Jót és a rosszat
a Találkozásokat és a búcsúzásokat
S azokat akiktől a kiáltás megfagy a torokban És azokat akik láttán
öröm dagad a mellben

Ti kék és véres sirályok
Ti kiknek a szárazföld és a tenger sem idegen
Ti kik jelen vagytok s ellene nem lázadtok
Ti kiket elűzött a végzet ami a kegyetleneket sohasem sújtja
S ti mind akik még hajlandók vagytok elgondolkozni bárkiről
Mondjátok hogy élek

élek a tengerfenéken
az elvetemült utcákon
gyilkosok között
furcsa emberek között
a félelem forró szorításában
élek a fenyőrengetegben
fekete virágok között
undok kopolyúval lélegzem
és nevetek a kaján kuncogókon
e dőre adománnyal

élő révész vagyok
háborgó kikötőben
hol se hajó se víz
üregben élek mellem üregében

élek énem mélyén
kés hegyével konok égre szögezetten
belekeveredve és belekeseredve a saját csepűmbé
és kikovácsolva
a saját üllömmel kalapáccsokkal

ha meg arcomba csapnak és megölnék és testemet varjagnak vetik
fekete hollómnak
ha majd felakasztanak a sétányon sétányomon s az ágamon
ha majd
meghalok akkor is élni fogok

élni a tengerfenéken
a nyílt tengeren
láthatatlanul

S bármit is forral a gonosz isten sötét képzelete
én élek
élek

HID

Azt álmodtam
egyszer majd
Hidat verek
a napig

de
vágyamból
csak

hidláb maradt

a szívem
mélyén

FORRÁS

Feloldódtam
És szétáradtam

A patakokkal

A folyókkal

A tengerekkel

S most
Itt vagyok

Itt vagyok
Kifosztottan

Keserűn

Hogyan talállok rá újra
A forrásomra

BESZÉLGETÉS

Hallgatni akartam és hallani és megérteni
a hullámok és kagylók suttogását
S ők azt mondták

Jól van
De hallottad-e már megértetted-e már azok beszédét akik
egyenesen járnak ahogy te is
a felhők fölé szállnak ahogy te is
de nem madarak ahogy te sem
tengermélyre merülnek ahogy te is
de nem halak ahogy te sem

Most hallgatok

Egyik fülem a hullámok és kagylók felé fordítom
a másikat meg
azok felé akik egyenesen járnak

Hallgatok

De mondjátok már végre
Mikor fogok hallani érteni és mikor nyílik szólásra a szájam

TENGER

Tenyereden
virág
tenyereden
eső
tenyereden
jég

és
te
te mindegyre
gondjaidba
révedsz

gond-
talan

ALTATÓ

Mily gyöngéd és törékeny vagy
S mily szép és tiszta
Mint minden ma született gyermek
A hajad még épp hogy csak selymes és harmatos
Akár a sarjúhajtásé áprilisban
Az ajkad fesletlen rózsabimbó
A kezed hajnalhasadás
Lábad meg szegénykém ó mintha nem is volna
Hogyan vágsz majd neki a világnak ily parányian
Hogyan ily védtelenül
Ezért jobb el sem válunk kedvesem
Jobb ha el sem válunk soha
Lelkem lelke
Soha

Tudom
Te majd a szívedbe zársz
Mert a szívemet adtam és vele együtt mindent
Őrizni fogsz mindaddig
Amíg csak köszöntöd a felkelő napot
S a csillagok felragyogását
Amíg csak köszöntöd a lombok sarjadását
És sajnálod a levelek hullását
Élni fogsz s amikor majd lecsukódik a szemed
Gyermekeidben folytatod életed
Gyermekeidben és gyermekeid gyermekeiben
Élni fogsz
Élni
S lesz rá bizonyítékunk hogy a maradandóság pillanatai voltunk
Homokszem a zátonyban
Szikra a tűzben
Kalász a fűben
Az örökkévalóságban

Mily gyöngéd és törékeny vagy
Holott élned kell
Élned kell az emberek közt és nincsen szavad
Élned kell az ordások közt és nincsen fogad
Hogyan különbözteted majd meg az embert és a fenevadat
A fenevadat és az embert
Kezed a hajnal kék derengése
Holott birokra kelned velük kell
Velük kell hogy legyőzd az ellent
Velük kell hogy legyőzd a sárkányokat a sárkánypalotában
Ezért nőjenek hát gyorsan
Nőjenek és erősödjenek

A lábad két zsenge lilium
De én legszebb virágom harmatával hintelek be majd
De én a legszebb mesét mondom majd neked erről és arról a más
világról

Hogy felkészülj az álmokra
Az álmodozásokra és az álmatlanságokra
A zsugorodó körök szívében
A végtelen utak tövisrengetegében

Az ajkad duzzadó rügy
Fecske csőréből etetlek-itatlak
Hogy elővillantsd fogad a gonoszra
Hogy megszólítsd a jóakarót
Az életben bölcsen kell hallgatnod
Ha pedig szólsz
Szavad súlyos legyen mint az igazság
És ne kerülje el az embert

Ide jöttél
Ahová jönni kárhozat
Ahová jönni ostobaság
S mégis ide jöttél ahol felnőni a legnagyobb bátorság
Mert itt nem csupán azért élnek hogy éljenek
Itt nem csupán azért élnek hogy haljanak
Itt az életért
Ha kell halnak is

Most vége a dalnak
Most beteljesült
Véget ért a szavam
Csicsíjja
Babújja

Sohasem válunk el kedvesem
Sohasem testem teste
Sohasem lelkem lelke
Sohasem
Mert rendeltetésed
Hogy tovább vidd az életet
Az életet a földön hogy tovább vidd

FELEDÉS

Elesett
Elesett szemrebbenés nélkül
Térdre zuhant arcra tenyérre Homlokát beleverte a kemény földbe

Fölszegett fejjel
Elesett elszántan De nem magáért
Elesett meggyötörten
Elszántan másokért
Azokért akik holnapja nem virrad ütlegelésre és szemét személtre

Hanem tífusz nélkül a szerelem orcáján
Sárga bélyeg nélkül a felkarcsonton
Azokért akik délkörét nem a szemvakító reflektorok melegítik
Akik körme alatt nem feszül tű
Akik protokollja nem merő hazugság
Elesett az est leveleiért az illatos ágakon
Elesett a hermészekért és a csillagszórókért
Elesett a kékeknek és vöröseknél szurkoló gyermekzsivajért
gyűlölet nélkül a kékek és vöröseknél

Elesett vértanúhalállal
Azokért akik lassan elfelejtik
S csak néha érdeklődnek arról aki
Térdre zuhant arcra tenyérre s homlokát beleverte a kemény földbe

Elesett fölszegett fejfel
Elszántan De nem magáért
Azokért akiknek majd megvirrad a hajnal
Akik délköre majd melegít
És az estéje illatozik

Elesett vértanúhalállal

Azokért akik lassan elfelejtik S csak néha kérdezik

Ez hát ki volt

De néha kérdezni is restek

Mígnem végül
Feledni is elfelednek

FÉLTÉKENYSÉG

Rezdülő dobhártyámmal a remény és a halál aranyának
utolsó csengését figyelem
Ráköltsem-e a mindennapi kenyérre
amely az utolsó léptekhez ad erőt
Vagy borra költsem amely biztos kézzel vezet a
végső feledéshez

Nem tudom
Nem tudom
Nem tudom

Arra költöm akit szeretek
Reád
Reád
Csakis reád

Ezért vásárolok kést
Kicsit és éleset
S biztos léptekkel megyek
Hűtlen szíved felé

És az úton
Ezen az úton
Késsel távolítom el a töviseket
A fekete rózsza töviseit
Amelyet

Neked szakajtottam

MADÁR

Elröppentél

De vitted volna magaddal
Az énekedet is
Amely befészkelte
A vérembe

HARMADIK SZÓZAT AZ EMBERRŐL

Bezárva a húsba bezárva a csontba
Végül minden csontod a te húsod nyomja

Kitaszítva égből bort kérsz és kenyeret
De hát kő és füst jut csupán mindenkinek

Két kezedből egyik tán nem is a tiéd
Egyik a másikat

Eltörné ő miért?

A KÉK FOLYÓ

Senki sem tudja hol folyik
S ismeretlen bár ismerik

Hegyek mögött völgyek mögött
Hét csúcs mögött nyolc völgy mögött

És még messzebb és még fentebb
Bánaton túl lidérc mellett

Bokrokon át meg a tuskén
Szoroson át hol nincs napfény

Sejtelenül túl hol nincs kétely
És nem tudni merre vész el

S hol a messze hol a tovább
Mit hallgatás homály fog át

Hol nem csendül fel kakasszó
Sem a kürt a felriasztó

A harsanó s az a kerge
Észbontó és átokverte

Van valahol egy kék folyó
Gátakat sodró s elfolyó

Száz esztendő tán a széle
S ezer év a medre-mélye

Hosszáról meg ne is beszélj
Jaj de sötét mennyi veszély

Van valahol egy kék folyó

Van valahol egy kék folyó
Biz azon kell általmennünk

SZÜCS Imre fordításai

öt groteszk

BALLA GYULA

---

1. egy százlábú postájából

Tisza Duna Dráva Száva
Törjön el a lábad szára

EGY JÓAKARÓD

2. egy gladiátor feljegyzéseiből

13-a, péntek

BIZTOSÍTÁS
BIZTONSÁG

3. egy tevehajcsár rigmusából

lassan elfogy tevém púpja
lábra kél a homokbucka

tevehajcsár vagyok én
vagyok én
barna babám légy enyém
légy enyém
fölszántom a Szaharát
Szaharát
vetek bele gabonát
gabonát
te leszél a Szahara
pipacsa
leszakítlak iccaka
iccaka

fölhúzom a homokórám
csörgőre

a karaván megpihen
kedvére
cukrot adok tevémnék
ebédre
barna babám jár
az eszembe

aki ámokfutó akar lenni
homokot kell annak enni

4. egy halottkém végrendelete

mondják meg mondják meg
a kolléga úrnak ne maceráljon
becsszóra halott vagyok
ne jöjjön hozzám cylinderben
jöjjön inkább hóesésben
jöjjön ne jöjjön
jöjjön ne jöjjön
jöjjön ne jöjjön
na még egyszer
jöjjön ne jöjjön
JÖJJÖN
hulla hopp!

*5. egy Shakespeare-díjas udvari bolond
végrendelete*

minden vagyonom
királyomra hagyom

---

a szép keresése

---

vallomás – expressz, ajánlva

BALLA GYULA

Mikor újraolvastam e bemutatkozást, akkor láttam, hogy magam helyett ma g u n k r ó l beszéltem. Meg is akasztott rögtön a kérdés: szerény volnék, s azért a többes, vagy nem tudok másként, csak közösségekben gondolkodni? A kisebbségi tudat adott így hírt magáról?

Komolyan-tréfásan azt szokták mondani, hogy egy mozdulattal — el tetszett találni, legyintésre gondolnak! — nemcsak irodalmunk múltjáról, de jelenéről is majd mindent el lehet mondani. „Vigasztalásul” még azt is hozzátesszük: „irodalmi családfámat” — a kárpátukrajnai magyar literatúrát — előkelőbb helyeken jobb nem is emlegetni. Tudom, az előítéletek nem gyógyíthatók ráolvasással, pedig nincs ostobább dolog, mint a „beszélj irodalmatokról, megmondom, ki vagy” elve, amely inkább minősíti a megítélőt, mint a megítéltet.

Igaz, nincsenek élő klasszikusaink, igaz, irodalmunk sokáig bonvivánként lavírozott a hamleti mélységek fölött — csinos bukássorozat lett a vége. De aki most hajol közelebb hozzánk, láthatja, hogy az önmagával és a világgal való szembesülés közepette irodalmunk értékrendje alaposan megváltozott. A költői képzelet is szabadulni igyekszik fölös nehezekeitől. Hogy mindez nem jelentett eddig folyamatos értékgyarapodást, azt talán az is magyarázza, hogy az írói-költői teljesítmények magzatállapota sokszor bizonytalan időre kitolódik. Ez esetben is erről lehet szó.

A kisebbségi irodalmak felszabadulást követő eszmélési időszaka nem egyidőben, más-más módon kezdődött, így lefolyása is különböző volt. Irodalmunk nagy-nagy fáziskésését többek között az is magyarázza, hogy míg másutt már rég áttértek a „nagyüzemi” módszerre (lapok, folyóiratok alakultak, megőrződött a műfaji változatosság), addig minálunk a „háztáji” jelleg volt az uralkodó: szűkös területen a kis „lélekszámú” alkotógárda szinte csak a verscsinálásra összpontosított. A líra rosszul értelmezett időigénytelensége ahhoz vezetett, hogy irodalmunk féloldalassá vált. A sematizmuson kívül ez határozza meg a fel-

szabadulást követő első évtized irodalmi termését. A következő ötös egység az erőgyűjtés korszaka. A hatvanas évek elején-közepén ér véget irodalmunk rövidnadrágos szakasza, ekkortájt válik nagykorúvá.

E botcsinálta, vallomásos irodalomtörténetet hadd rekesszem be azok nevével, akikre a HÍD olvasóinak is érdemes odafigyelni. A derékhadból Kovács Vilmosra és Balla Lászlóra. Ők ketten, ha más-más módon is, de lépést tartanak a „mozgó világgal”. Benedek András, Fábíán László, Fodor Géza, Füzesi Magda, Zselicki József nevét pedig azért érdemes megjegyezni, mert hihetetlenül fiatalok és minden kitelhet tőlük: minimum az, hogy jó költők-írók lesznek.

Amit magamról vallani érdemesnek tartottam, kódolva bár, biztosan elmondtam. Az életrajzi háttér ezt hivatott aládúcolni.

1948-ban születtem Eszenyben (Ungvári járás) egy istentelenül hideg decemberi napon, alkotmányunk ünnepének közvetlen szomszédságában. Így hát nem csodálható, ha a következő József Attila-strófát a többinél is gyakrabban mormolom magamban: Reménységnek és tulipánnak / kicsikis deszka-alkotmányba / 1905-ben ígyen / iktattak be az alkotmányba.

Cipőm, ruhám mindig volt, sohasem éheztem-fáztam: ez volt a gyerekkorom. Még ki se nőtem a játékaimat, következett a tanulás. Máig sem bírtam abbahagyni. Apám megfeneklett álmait beteljesítendő egyetemi polgár lettem; előbb Ungvárott, aztán a pesti bölcsészszékön. Ha az államvizsga-bizottság is úgy akarja, ez évben befejezem tanulmányaimat. Feleségem, másfél éves fiam van — kifulladás látszó álmaim megvalósítója!

---

malcolm lowy szabálytalan regényírása

SÜKÖSD MIHÁLY

A kívülálló. Malcolm Lowry a század angol prózairodalmának máig legszabálytalanabb jelensége. Ha a lexikális bizonyítékokat nem ismerjük, regényeinek és novelláinak tárgyyszerű szövege alig utal angol íróra. Lowry Merseyside-ben született, egyetemi tanulmányait (korosztályánál egy évvel később) Cambridge-ben végezte, a halála előtti néhány esztendőtt Sussexben élte le, kézírataiba temetkezve: ezért és ennyiben angol író. Élete javát Anglián kívül töltötte, Spanyolországban és Kanadában, Párizsban, New Yorkban és Hollywoodban, Mexikóban, Burmában, Brit Kolumbiában és leginkább örökös útközben, valahonnan elindulva, valahová igyekezve, tenger és szárazföld határtalanságában elnyújtózva, időleges állomáshelyeken hónapokra-évekre lesátorozva, mindig továbbmozdulva, mindenütt otthonosan, mindenütt idegenül. Az irodalom intézményes keretein kívül élt, életében megjelent művei közül csak *A vulkán alatt* első (később javított) szövegváltozata keltett visszhangot, a kortársi angol prózaírókhoz alig hasonlítható, az elődök közül Joyce-ot bámulja, nem biztos, hogy jól érti, de mértékletesen, tehát eredményesen hasznosítja, és felismeri, nyilatkozatban, magánlevélben, regényszövegben tudatosítja a rokonságot a korábbi kívülállóval, a véletlenül angollá honosodott, de az akkori angol regényirodalomban ugyanígy rokontalan Joseph Conraddal. Az életrajzi adalékok nélkül az olvasmányélmény inkább amerikai írónak jelezne Lowryt, a szorongással, rettenettel, a természeti erőkkel jelképező „gótikus” regény egyik mesterének, Melville örökösének, Faulkner görcsöltebb, gátlásosabb kortársának.

Malcolm Lowry negyvennyolc éves korában, 1957-ben halt meg, kora és országa regényírásának kívülállójaként. Életében alig ismerték, halála után fedezték fel, a *Vulkán* a hatvanas évek világsikere, helyét és szerepét tárgyilagosan megítélni talán mostanában alkalmas az idő.

Amatőr író. Lowry nemzeti hovatartozása esetleges, alkata rendhagyó. A századközép beláthatatlan számú, ma érdekes, holnapra elfeledett hivatásos regényírói között egyike a nagy amatőröknek. A jelző nem értéket, csak alkatot és módszert jelöl. Lowry már akkor író-amatőr, amikor még nem gondol regényre, csak kicsit világot járni indul a középiskola és az egyetem kötelező fokozatai között, áthajózik a fél világ tengerein, egyebek között cirkuszi vadállatokat szállít az Indiai-óceánon (az élmény, mint a mindig önéletrajzi anyaggal dolgozó Lowry minden adaléka, többször is megírásra kerül, véglegesen a *Pokolkő* egyik emlékképében: a viharban elpusztuló párducok, a trombitáló, okádó elefántok látomásában), aztán egyetemistának megy Cambridge-be, nagyon jól tanul, gazdag műveltségét nem mulasztja el a későbbi művekben szétosztani. Amatőr a tanulásban, utazásban, ivásban, munkában. Műkedvelő: amit csinál, arra nem külső élethelyzete, belátott körülményei kényszerítik rá, nem hivatásosként teszi, hanem mert kedvét leli benne.

Az e századi író-amatőr kisebbségi helyzetének hátrányait mások helyett is példázza Lowry. A szabályokon, intézményeken kívüli kedvtelés csupa szenvedést tartogató teherré lesz. Az utazás, mert sehol sem tud végleg megtelepedni. Az ivás, mert egyre több, követelődőbb a napi fejadag. Az írás, mert mindig kevésnek és hiányosnak ítéli a naponta megtermelt kézirat oldalakat, mert sosem engedhet ki tökéletes művet a keze közül.

Ismerjük a prózairás nagy hivatásosainak megszállottságát, a sokszori fogalmazást, az állandó átírást, a kettőskönyvelői munkafegyelmet és munkateljesítményt. Lowry nem az ő magabiztos, hosszú távú és az utókorra számító gyakorlatukat követi. Levelei tanúsága szerint átgondolt, hetekre-hónapokra osztott munkaterv nélkül dolgozott, az örökkévaló pillanat ígézetében és hisztériájában félt kiadni kezéből a remekművé még nem érlelt kéziratot. A *Vulkán* első, elbeszélésnek készült változatát 1936-ban fogalmazta meg, a regényformával tizenegy évig viaskodott, az 1947-ben megjelent könyv szövegét minden újabb kiadás alkalmából javította, csonkította, bővítette. Kockáztassuk meg a kegyeltsértést: hogy ma nagy regényírónak számít, korai, véletlen halálának is köszönheti Lowry (egy átdolgozott és átírott munkanap után halva találták ágyában, delíriumos fulladásféle ölte meg). Halála után jelentek meg nyomdakész, de fiókban tartogatott, a képtelen, eszményi tökéletesítésre váró novellái és a posztumusz kisregény, a *Pokolkő*. Halála után indult sikerpályájára a *Vulkán*.

Amatőr író az, aki az újkori Isteni Színjátékot kívánja megalkotni, kétségek nélkül vagy kétségeit visszafogva, öt-hat vaskos regényben, a pokol-purgatórium-paradicsom emelkedő fokozataiban, a fent jelzett munkamódszer mániás kényszereivel, már nem fiatalon, csaknem ismeretlenül. Malcolm Lowry egyetlen tárgyilagos (önmaga képességeit és lehetőségeit józanul megfontoló) elképzelése, hogy a megcélzott Színjáték középpontja, alapkönyve a *Vulkán* kell legyen.

Regénymonstrum. A *Vulkán* tehát tizenegy évig készült (ha nem számítjuk be a szerző életében megjelent kiadások javításainak és toldásainak munkatöbbletét), terjedelméhez képest is elképesztően aprólékos műgonddal. A Lowry-jelenség egyik nagy ellentmondása a sok közül,

hogy a *Vulkán* e baromi munka ellenére sem hibátlan regény, ellenkezőleg, formátlan formája, különleges teljesítménye a tudatos szándék és az ösztönös alkat állandó keveredéséből született.

Súlyos regény, lassan adja meg magát olvasójának. Nem abban az értelemben, hogy nehezen érthető. A *Vulkán* némely részei próbára teszik az olvasó türelmét és teherbírását, a zsúfolt szöveg utalásait nyomon követni fárasztó, a jelképrendszer csökönnyösen kitarított elemeit sorra a helyükre illeszteni szinte lehetetlen, de a teljes regény értelmezése nem okoz gondot, ellenkezőleg, az alapmotívumok néha túlságosan is áttetszőek, könnyen és közvetlenül azonosíthatóak. A *Vulkán* közlésének és formájának igazi gondoljai mélyebben rejlenek. Minden nagy regény a mesebeli kásahegyre emlékeztet, anyagában előreküzdve magunkat a holtpontra érkezünk, már nem látjuk be az elindulást, még nem sejtjük a végállomást, előttünk kása, utánunk kása, a regény ezen a veszteglési szakaszon bizonyítja be — a kásafal minőségével előttünk, utánunk —, hogy érdemes-e továbbbrágni.

Ezen a csalhatatlan próbán a *Vulkán* bizonytalanul vizsgálják, a naiv olvasót, az edzett regényteoretikust egyaránt próbára teszi. Egy szélsőséges alkoholista túlméretezett naplója? Átgondolt, transzcendens világkép érvényesítése az óriásira növesztett énfigura és a mellékszereplők arányaira elosztva? A *point of view*, a regényírói nézőpont elméleti és gyakorlati szakemberének fölünyes próbája? Az értékeit veszített modern világ jelképe egy végletes szenvedély — a szélsőséges alkoholizmus, a dipszomania — ábrándjában?

Önéletrajziség. Malcolm Lowry minden műve önéletrajzi fogantatású; leginkább és legáruklodóbban a nagyregény, a *Vulkán*. Szerzője csak arról tud írni, amit személyesen átélt, megtapasztalt. A *Vulkán* önéletrajziséga nemcsak a (művön kívüli) adattal bizonyítható, hogy Lowry, a gyakorló alkoholista egy rendkívüli alkoholistát állít regénye középontjába. Mélyebben és árulkodóbban autobiografikus: ez a világlátomásnak, világértékelésnek készült regény összes elemeit a főfigura, az alapszemélyiség sorsához kapcsolja, belőle bontja ki. A világ értelmezése a személyiség önazonosítási, öngazolási, menekvés, veszteglési kísérleteinek és kudarcainak sorozatában valósul meg. Tárnyilagosabb, távolságtartóbb regényírók a világról való elképzelésükhöz keresik meg a hitelesítés anyagát és az anyag feldolgozásának módszerét. Lowry először az önmagából kivetített személyiséget éli át, utána a tárgyi anyagot — Mexikó közegét —, és csak megtapasztalt feltételei birtokában építi világképét a regénybe.

Ez a mindenütt érezhető önéletrajziség Lowry számos művét rontotta el. Mindig önmagáról mintázott énfigurával dolgozik. Sok novellájának, kisregényének belső aránya azért ingatag, mert a fontos mellékszereplők árnyalakok, a főhős előmondói és végszavazói, holott eltervezett rendeltetésük több. Az arányosítás ritka példája a *Pokolkő*: a szokásos Lowry-hős mellett, mögött ezúttal nincs szükség fontos mellékalakokra, csak színesítő, gazdagító — az önéletrajzi prózaíró semmit sem felejtő szemével megőrzött — peremfigurákra.

A *Vulkán* azért szabadul meg — részben — a behemót önéletrajziség terheitől, mert a regény funkcionális mellékszereplőiben Lowry bölcsen megosztotta, szétosztotta önmagát. A középponti személyiség mellett a

két oldalalak a hős (antihős) hiányzó részeit kelti életre. Hugh, a féltést-
vér politikai elkötelezettségével, radikális tettvágyával, lemosolygott,
irigyelt, elutasított szerepével a Konzul létezésének számúzott elemeit
jeleníti meg. Yvonne, a feleség az önfeláldozó tisztaságot, a megváltás
lehetőségét, az önző én-szerep eszményi ellentétét jelképezi, némiképp
még e nagy regényben is vértelenül.

A figuraelosztás szerkezeti elemén túl az önéletrajzi alkat gátlástalan
megvallásának és stilizáló elfedésének más lehetőségeit is hasznosította
Lowry. Sikerrel, sikertelenül.

Alkoholizmus. Nem ismerünk regényt, amely a kóros szenvedéllyé
lett ivás tünettanát és hátterét aprólékosabban és érzékletesebben közve-
títené, mint a *Vulkán*. Nincs regény, ahol az alkoholt és a benne úszó
alkoholistát ennyire unnánk.

A paradox ellentétpár mindkét fele igaz. A csaknem ötszáz oldalas
regény négyötöd részében a főszereplő ittas, hogy az e helyt telibe találó
jelzőt használjuk. Ittas és nem részeg; mindig annyi alkoholt vesz fel,
hogy ne legyen józan; megszokta az alkoholt, tehát sokat és folyamato-
san kell innia ahhoz, hogy ittas legyen. Tudja, hogy mit akar, tudja,
hogy akarata teljesüléséhez mennyit kell innia.

Hogy miért iszik a Konzul, halasszuk későbbre, most elemezzük a re-
gény örökös képét: miként iszik? Úgy iszik, hogy a fogalom köznap
értelmében szinte sosem lesz részeg, azaz nem ismeri (nem is kívánja)
az alkoholtól használhatatlanná bódult, kikapcsolt tudat állapotát. Az
alkohol (vagy a hasonló szerepű kábítószer) Coleridge és De Quincey,
Hemingway és William S. Burroughs könyveiben a menekülő, tiltakozó
elzárkózás, a kényszerű *másuttlét* kelléke. Lowry, alkoholról értekező
elődeinek-utódainak fölüeny mestere, mást ír meg. A szájöblítőnek hasz-
nált sör és portói, az enyhe whisky, a már derekabb tequila és a végső
várásztal, a mescal a tudat érvényes működését, a külső tevékenység-
formáitól önmagát megfosztó Konzul igazi létezését bontakoztatja ki.
Aki pusztán az abszolút alkoholizmus tünettanára, a regénybe áttett
alkoholizmus stilizációs mintateljesítményére kíváncsi, figyelje meg,
hogy a narkomán állapotleírások sorozatából hiányzik a részegség iro-
dalmi klisérendszere: a dadogás, támolygás, öklendezés, másnap
fejfájás, hasonló stereotípiák. Az állandó ivás itt a tudat folytonos feltöl-
tését, a személyiség csakis alkohollal biztosítható létezését, működés-
képességét jelenti.

Az alkoholizmus nem játszik nagyobb szerepet a *Vulkán*ban, mint a
szénilitás a *Lear király*ban, írja kitűnő Lowry-tanulmányában Stephen
Spender. Hatásosan fogalmaz, de nem győz meg. Aki nem ismeri a
mexikói italfajtákat és nem is kíváncsi rájuk, aki önazonosulási képes-
ségének forrását nem kizárólag az alkoholban keresi, az egy idő után túl
soknak találja a *Vulkán* szesztől csepegő lapjait. Lowry önéletrajzisa
túlontúl megterheli a regényt, az üres, félig tele, csordultig tele italos-
pohár képe, az ivás és nem-ivás közti választás dilemmája túl gyakran
és túl egyformán ismétlődik ahhoz, hogy ekkora — ráadásul világmag-
yarázatra is törekvő — regény legfőbb hitelesítési eleme lehessen. Ahol
— nem is kevés részében — a *Vulkán* zsúfolt és túlírt, ott nem jelképei-
nek bonyolultságával, hanem tárgyi kellékeinek egyhangúságával lan-
kasztó.

A hős (antihős) folytonos ivásának tárgyi és helyzeti elemeivel elfáraszt Lowry, de az alkoholizmus szándéka, célja eredménye kidolgozott és meggyőző. Miért issza tönkre magát a Konzul? Miért nem hagyja abba? Nem azért, mert akarná, de nem képes rá, nincs önfegyelme (a *Vulkán* felejthetetlen lapjai a türelempróbák, ahol a Konzul önfegyelmzésének esélyeivel játszik el, rövidebb-hosszabb italszüneteket rendel magának, s amíg jónak látja, derekasan állja is a próbát), hanem mert nem kívánja. Miért nem kívánja? Mert az alkohol védőitala nélkül egy olyan világ részese, tevékeny szereplője kellene legyen, amely világból nem kér részt. Hogy a dipszománia „lételméleti” elem a regényben, bizonyítja, hogy a majdnem mindig ittas Konzul sosem teszi azt, amit köznapi tapasztalatainkból vagy naturalista regényekből jól ismerünk és ununk. Például nem akad össze a nyelve, ellenkezőleg, csakis ittasan képes szerteszt indázó, töredezett mondatfűzésű, de hibátlan logikájú igazmondásra.

Jelkép, asszociáció. Az alkohol rabtartó-szabadító közege túl a Konzul Mexikóban él. Hogy miként lett a távoli állomáshelyen szolgálatot teljesítő brit államhivatalnok, mi tartja meg elvadulva, mindig ittasan, munkára alig képesen tisztiségében, azt Lowry ugyanúgy néhány futó utalással adja tudunkra, amiként az ötszáz oldalas regényben egyszer sem tartja szükségesnek leírni főszereplője küllemét (legfeljebb még mindig töretlen testi erejét említi). A Konzul az önmagát végletekig torzító-szilárdító magatartás mintája, és a táj, ahová beleszorult, Mexikó, az emberi létezés egyszerre valóságos és jelképes területe.

A *Vulkán* egyebek mellett azért nagy regény, mert főszereplőjének látszatra magántörténetét, privát tragédiáját gondosan indokolva veszi körül és határozza meg a történelem. A regény jelen idejű cselekménye a spanyol polgárháború éveiben játszódik, de Lowry későbbi, utólagos tudását is tartalmazza. Hugh fogalmilag kifejtett véleményére a fasiszmus elveiről és eszközeiről a távoli, a fasiszmus fenyegetésétől látszatra érintetlen Mexikó is válaszol. Nemcsak a rendőrség világtájaktól függetlenül fálelmetes, a kelet-európai olvasónak is jól ismert munkamódszerével, szókinccsel, egyértelmű gyakorlatával. A természet, a táj is fenyegető, pusztulást jövendölő. A Popocatepetl közeli, távoli, de mindig látható, párába rejtőző vagy fenyegetően felmagasló csúcsa, a tenger, a szél, a felhőjárás, a nap izzása, csillagok hunyorgása, madarak szárnycsapása, a szerves és szervetlen anyag kifogyhatatlan leltára az ellenséges vagy közönyös külvilág szüntelen jelképeit tolmácsolják.

Az állandó jelképteremtés a *Vulkán* legjellemzőbb építkezési eszköze és a magyarázatok kincsesbányája. A teljes regény értelmezéséhez a részletes szimbólummegfejtéseknek kevés hasznát sejtjük. Annál fontosabb megfigyelni, miért és milyen eredménnyel jelképez Lowry. A természeti és a tárgyi világ elemei egyrészt mindig túlmutatnak önmagukon, érzéki alakjuk mögött valami mást jelentenek, másrészt arra való, hogy útnak indítsák a szereplők, leginkább a Konzul gondolat-társításait. Egy sas a felhőtlen égen vagy kalitkába zárva, a tenger hullámverésének üteme, a Popocatepetl homályos árnya vagy kinyíló krátere: csupa alkalom, hogy a szereplőket asszociálásra készítse és a regény időrétegeit megmozgassa.

A *Vulkán* gondolatársításai nem mindig meggyőzőek. Furcsa tanulság, az amatőr író nyilvánvaló jegye: Lowry aggályosan ügyel, hogy regényének tapasztalatai valósággelemeihez hasonlóan gazdag intellektuális anyag társuljon, a *Vulkán* gondolati képzettársításainak rendeltetése mégis bizonytalan. Esetlegesen és túl hosszúak; közlésük és helyük a regény szerkezetében nem arányos terjedelmükkel. A soknyelvű idézetek, a nagynevű szerzőktől citált gondolatfutatok és töredékinformációk alaposan elnyújtják, túlterhelik a *Vulkánt* és az amatőr író bizonyítják: a mindentudás igazolásának, egyetlen könyvbe zsúfolásának szándékát.

Mint annyi kortársát, Malcolm Lowryt is felszabadította, megbénította Joyce regényírása; az *Ulysses* jelképteremtő és asszociációs technikája. Gyors pillantás az újkori regényirodalom kanyarulataira: Faulkner körülbelül a *Vulkán* nyersfogalmazmányával egyidőben ismeri meg és alkalmazza a joyce-i újításokat, Lowry pedig (leveleiből tudjuk) a *Vulkán* végleges szövegezésekor már ismeri, gyönyörködve és ellenkezve olvassa Faulkner-t. Faulkner már most — rögzítsük mini-filológiai kipillantásunk eredményét — merészebben alkalmazza és sikerebben teremti újjá a maga anyagában azt, amit Joyce technikájából megfontoltan eltanult. Lowry, aki két levelében is „gyapotszedő négerket figyelő barbárnak” fitymálja Faulkner-t, hiperintellektuális regényre törekszik és belebonyolódik a jelképes gondolatársításokba. Mondatai, bekezdései sokszor nehezen vagy egyáltalán nem találnak vissza indulási pontjukra; a műveltséganyag kuszán és szervesetlenül gomolyogja körül az eseményeket. Ha a *Vulkán* önmagánál hosszabb regény, leginkább intellektuális asszociációfölöslegével terjed túl célszerű keretein.

Transzcendencia. Bármikor nyerte el végleges szövegét, a *Vulkánt* gondolati közlése és formastruktúrája nem a legújabb korhoz, hanem részint az örökkévalósághoz, részint a harmincas-negyvenes évek regényképzetéhez köti. Dicsérhetjük, vitathatjuk a technikai részletmegoldásokat, de bizonyos, hogy a *Vulkán* a két világháború közti regényirodalom egyik legfontosabb alkotása a „minden egész eltörött” érzéséről. A klasszikus-harmonikus világállapot, és a hozzá tartozó értékek csődjéről a XX. század első felében.

Mondtuk már, a Konzul azért iszik, hogy megmaradhasson önmagának. Vagyis ne kelljen abba a (szerinte nem igazi) világba visszatérnie, amely elől a mexikói konzulság rozoga státusa és a mescalpalackok sövénye mögé sáncolta el magát. Ez magyarazza a képtelen bújócskázást a feleségével, az egyetlennel, akit a megtagadott külvilágból fontosnak érez, aki elhagyja, akit visszakönyörög, aki visszatér, aztán a Konzul az, aki nem hajlandó újraalkotni kapcsolatukat. Összetöri a nő áldozata és szerelme, de ha elfogadná, legalább a jelképes visszatérést vállalná a kinti álvilágba. És a Konzul nem hajlandó visszamenni a fasizmussal fertőzött világba, sem a tevékeny szembeszegülő, sem a tétlen áldozat szerepét nem kívánja. Magányának választott börtönéből elutasítja ugyan a fasizmust, de a történelem felszíni, odafigyelésre alig érdemes jelenségének itéli. Rontása percekkel mérve talán tartós, de múlandó a világ örökkévaló folyamatában.

A regény utolsó harmadában, a tragikus véghez közeledve Lowry ha-

talmas politikai vitát rendez a Konzul és féltestvére között. Álcátlan, szerepjátszástól mentes összecsapást; a mindent kimondás feltételeit az biztosítja, hogy mindkét fél ittas, a Konzul szokásosan és szárnyaló mondatokra képesen, Hugh alkalmilag és a fogalmazásban némiképp gátlva. Formális vitát, amelyet Lowry — tudatosan? szándéka ellenére? — párbeszédből mindinkább a Konzul monológjává, vád- és védőbeszédvé alakít át, és Hugh, a harmincas évek jellegzetesnek szánt, de elfogultan elrajzolt értelmiségi forradalmára, kommunista társutasa alaposan alulmarad.

Ez a jelenet szinte tételesen közli a *Vulkán* világképét, amelynek áttételei a regény sűrű jelképeiből-asszociációiból nem épp könnyen fejthetők ki. A mindig önéletrajzi Lowry a magányos személyiség kalandjai, kibontakozási feltételei, fejlődésfolyamata, hanyatlása, pusztulása köré szerkeszti regényét, az egynél több ember, a csoport, réteg, osztály, nemzet, a bármilyen közösség sorsa és képe írói szemhatárán kívül esik. A földrajzi tér tájain, a közönyösen múlt idő búrájában a magányosan szenvedő, kárhozó, megváltást kereső, nem találó *én* tévelyeg csupán. Ez a világ a mexikói óriásvulkán mindig felremlő árnyával, néma és rikácsoló madarakkal, elfogyhatatlan italosüvegekkel, helyi egyenruhába bújt örök rendőrfigurákkal, országút közepén heverő, agyonvert paraszttal, pitiáner hullarablóval a belevetett ember hiánytalan pokla. Zárt pokol, kozmikus törvényeivel szemben a személyiségparány csak a kiszabott lépcsőfokokat járhatja be a pusztulásig. Malcolm Lowry transzcendens világképe a szerves és szervetlen anyag minden atomjában ott lappangó végzett munkáját jeleníti meg. A transzcendencia a *Vulkán*ban a racionális megismerésen és tapasztaláson túli összefüggéseket sugall: a regény eseménymenetét nem a dolgok okozati összefüggése, nem is az értelmezhető történelem mozgatja, hanem az örökkévaló és kikerülhetetlen végzet. Ilyen az ember, tudatlan csordatársai közegéből elmenekülve így él, önként vállalt magányában önmaga foglyaként, így pusztul el, a megtagadott külvilág romba dőlt értékeinek hátat fordítva.

Jól ismerjük az írótipust, amely csak a magából merített énígura és a kozmikussá stilizált emberiség arányaiban lát és alkot, a közbülső, nem kevés fokokat jelentéktelennek ítéli. Az aránypár következetes megvalósításából nagy líra talán, maradandó regény aligha születhetik. Malcolm Lowry regényírói képességeit, világképének — tudatos? akaratlan? — gyakorlati önhelyesbítését bizonyítja, hogy a Konzult azok pusztítják el, akiknek jelenlétét kínosnak és ellenszenvesnek ítélte ugyan, de szerepük történelmi fontosságát haláláig tagadta.

Eredmény. A *Vulkán* sokarcú és rendhagyó remekmű: világképe a nagy görögökéhez igazodik, de észérvekkel alig ellenőrizhető, gondolatísága kozmikus magyarázat és holtteher, szerkezetépítése, figurateremtése, beszéltetési és társításos módszere a tudatos műgond és a naiv botlás között ingázik.

Lássuk még egyszer, bővítve az ellentétpárokat. Lowry amatőr alkat, de entellektüel is, aki tudását körmönfont áttételekkel jeleníti meg a regényben. A *point of view* követelményeit tudatosan és sikeresen alkalmazza a *Vulkán* nagyobbik felében: az egyes fejezetek harmadik személyű előadásában, de a szereplők, a Konzul, Hugh, Yvonne, M. de

Laruelle szemesugarából látva következnek. A regény második felében, s főként a vége felé aztán mintha elunná a módszert, egyre hanyagabbul, tervszerűtlenül cserélgeti a figurák nézőpontját. Mint egykori forgatókönyvíró, jól ismeri a *flash-back*, az idő visszavetítésének, az idősíkok változtatásának technikáját, látványosan, olykor túl bravúrosan alkalmazza.

Ez eddig tudatos, talán a kelleténél is felkészültebb regényíróra vall. A *Vulkán* különlegessége viszont, hogy a választékos módszereket-eszközöket a szerző önéletrajziséga állandóan keresztezi, a gazdag nyersanyag semlegesíti. Lowry írás közben mindegyre megsérti önmaga elhatározásait. Talán a legnyilvánvalóbb példa: a terjedelmes könyvben az író egyszer sem jut hozzá, hogy a regény nyelvén kifejtse, milyennek látja azokat az emberi értékeket, amelyeknek csődje elől a szeszüvegek védősánca mögé húzódott vissza a Konzul. A *Vulkán* esetében nem az elsietett, hanem a túlhordott regény tanulságain érdemes eltöprengeni. Lowry, említettük, tizenegy évig tervezte, írta, újrírta, csiszolta ezt a regényt, s a végső szöveg mégis olyan következtelenségekkel, elvé tésekkel, aránytalanságokkal terhes, hogy — a tényeket nem ismerve — gyors és ösztönös íróra gyanakodnánk.

Malcolm Lowry, mint a kor annyi szorgalmas tanítványa, eltanulta a modern epika látásmódjából, formatechnikájából az eltanulhatót, de egyedi sorsa a közvetlen okokhoz nem köthető szorongás, lelkifurdalás, vezeklés különleges regényét íratta meg. Végső benyomásunk szerint a *Vulkán* tapasztalati élményanyaga hitelesebb az intellektuális körfítésnél, elemi erejű tudósítása a személyiség pusztulásáról maradandóbb, mint a transzcendens viláértelmezés szándéka. Ott is szuggesztív szöveg, ahol az aprólékos lélekújítás módszere közömbösen hagy, az irracionális gondolatközlés taszít.

A Konzult megölik, véletlenül, kikerülhetetlenül, Lowry meghalt, mielőtt a pokol mellé az eltervezett purgatóriumot és paradicsomot megírta volna.

Idő előtt? Idejében? Kétkedjünk, mindig többet tudó túlélők, a paradicsomi regény sikerében, sőt, elkészülési feltételeiben, lehetőségeiben?

A gátlásos, mesterekhez alkalmazkodni akaró alkoholista, a véletlenül angol író Malcolm Lowry végül is megvalósította önmagát. Nem ritkította meg élményeit, nem fogta vissza igazi hangját, vállalta a szóáradatos dikciót. A XX. századi regény nagy iskoláskönyvében a *Vulkán* nem találja helyét a győztes, befulladt, ígéretes irányzatok fejezetei között. Megoldásait és hiányait önmagában hordozza, magányos teljesítmény, példáját csak hasznosítja, nem folytatja a mai regény.

---

a szociográfia kétszeri diadala

(Nagy Lajos és Veres Péter)

P I N T É R L A J O S

I.

Tudathasadásos idöket élünk. Hagyományos és modern, formaörzés és formabontás, változásokért való tisztos pörlekedés és a változatlanért való óvatos érvelés: egymással szemben; minden egymástól élesen szétválasztva. Ha lehet: joggal, ha lehetetlen: erőszakkal.

De a skatulyák egyre szűkebbnek bizonyulnak. Szerencsére.

Ha tényleges hasadások vannak: akkor hidak építtetnek, ha látszólagosan az elkülönbözések: akkor csak az eddig nem észlelt hidak, kapcsolatok megláttatnak.

Pedig örökségünk nem a tisztázás, inkább a tisztogatás.

„Az irodalomtörténet szinte becsületbéli kötelességének érzi, hogy a nagy alkotókról — pl. Móricz Zsigmondról, Nagy Lajosról, Nexöról, söt amennyire lehet, Zoláról is — lemossa a naturalista foltokat.” (Czine Mihály)

És az irodalomtörténet szinte becsületbéli kötelességének érzi, hogy a nagy alkotókról, ha az avantgarde-hoz sorolattanak, lemossa a realista foltokat.

Pedig a közeledés, a rokonodás, az azonos irányú fejlődés, az átfedés, az eredmények és hibák átcsúsztása számtalan közös jegyet is felkinál a merevségek elleni bizonyítékként.

Az egymás irányába való fejlődés példája, hogy ami az 1930-as években végbement: tehát a szociográfia avantgardizálódása, az most el-lentétesen is hat: az avantgarde szociografizálódását, az avantgarde folklorizációját jelezve; az egymás eredményeire való figyelés pontos mutatójaként.

A cselekvő dokumentáció legnagyobb teljesítménye a szociográfia. Nagy Lajos és Veres Péter életműve pedig értünk-modern örökségünk.

II.

(Összehasonlítás)

Nagy Lajos és Veres Péter életművének (illetve életművük egy részének) egymás melletti elemzése kínálja a párhuzamos összevetést, hisz a két alkotó élete és életműve között sok a párhuzamos vonás; az eltérések sajátos funkcióit és okait is így láthatjuk jobban.

Mindkét író azonos korban él, korai írásaik az első világháború alatti időre esnek (Nagy Lajos első általam figyelembe vett írása az 1917-ben írt Tanyai történet. Veres Péter „számadás”-a is érezhetően az 1914-es évektől kezdődően követi *rendszerességgel*, a benneélés hitelével az eseményeket. A tényleges jelen idejű *kort-írása* azonban később, az 1931—37 között írott Gyepsor-novellákkal indul: „1931—37 között írtam, rendszerint telente, a nyári munka szüneteiben... ezek az én legelső írásaim közé tartoznak.” — A „Gyepsor” 1954-es kiadása előtt.)

Életművük szorosan összefügg a falukutató korszak törekvéseivel. Nagy Lajos a mozgalom közvetlen támogatója, Veres Péter művei (törekvései) pedig e szellemi-céltudatosság következtében kerülnek felszínre (párhuzamosan Szabó Pál); a Számadás elemzésénél példázom: Németh Lászlótól és Illyéstől is a korszellemmel kapcsolatos indító inspirációkat kap.

Közös igényük: alkotói pör az irodalom valóságáért: „pontosan meglátni a hibát és érthetően megadni a hiba kiküszöbölésének módját” — „az én szándékom pedig nem volt más, mint megmutatni az embert... a társadalmat, az életet és annak problémáit. Azonban mindig egy bizonyos szándékkal: az igazságot változtatásért küzdve” (mindkét idézet „A lázadó ember”-ből) — hangzik a Nagy Lajos-i ars poetica. Összecsendezve ezzel a Veres Péter-i hitvallás: „meg kell mutatnom a valóságot, az *igazi* valóságot, meg kell írnom a nép életéről az igazságot: így él, így küszködik, így vergődik lenn a mélyben... a cseléd, a napszámos, a kisbérlő és mind a többi szegényparaszt.” (A „Gyepsor” IV. kiadása elé)

A szegények, alullevők egyértelmű szolgálata rokonítja elsősorban életüket. Hisznek a szó, a megnevezés erejében: igazító, változtató hatalmában; ők is.

Azonos származás, a legmélyebb szegénységből, megbélyegezettként: szerelemgyerekként. Ez a veleszületett alacsonyabbrendűség mindkét íróban az „emberré lenni” ambícióját eredményezi. A származás érzelmi hatása a két író önéletrajzának adott részeiben érdekes stílusformáló erővel jelentkezik. A mesélően csendes Veres Péter, akinek mondatait, zárójeles, gondolatjeles, idézőjeles mondat szerkezetét paródiák karikírozzák, tolakodóan, és *szokatlanul* (tőle szokatlanul) villogóan-éles egyszerűséggel mindjárt a Számadás első sorával közli:

„Szerelemgyerek vagyok”.

Nagy Lajos, akinek dísztelenségét, tömörségét a „franciásan elegáns” stílusú Kosztolányi is üdvözli, itt *szokatlanul* aprólékosan — választékosan, a töprengés burjánzó mondat szerkesztésével, a megszokott szenvtelenség helyett valamiféle szégyenkezéssel mondja: „...mert ha hal-

lom a szót, hogy törvénytelen, fattyú, zabigyerek, és ha látom a rám merevedő ellenséges, gúnyos, csodálkozó vagy éppen részvétet árasztó szemeket, hallgatnom kell, semmit sem mondhatok a védelmemre.”

Nagy Lajos szocialista író, pesti író, kávéházi író. („Én vagyok a kávéházi ember. Életem felét, az alváson kívüli résznek háromnegyedét kávéházban töltöttem el. És nem bántam meg. Nincs szebb a pesti kávéháznál, itt a boldogság, ülni az ablakban és nézni ki, mintegy védett helyről szemlélni az életet...”) Veres Péter is szocialista, de falusi ember (tanyai ember) — paraszt. Nagy Lajos tanult író, Veres Péter autodidakta, Nagy Lajost mindennapi megélhetése és a város célszerűsége a városhoz, Veres Pétert a munka és a hitvallás elkötelezettsége („én nem mehetek el innen”) szülőföldjéhez köti. Nagy Lajost a gyerekek emlékei és néhány napos falusi látogatásai kötik a faluhoz, Veres Pétert mindennapi élete és megélhetése. Nagy Lajos a kívülálló megjátszott szenvtelenségével, Veres Péter a benneélő elkötelezettségével (elhivatottságával) ábrázolja a falut. Nagy Lajos a falu életét látja, Veres Péter a falu életét éli, és a falu közösségi életét éli. Nagy Lajos úgy volt író, hogy csak író volt, Veres Péter nehéz munkát is végzett. Emlékszem a kezére, baráti jobbára: megfáradt, kitöredezett, megrepedezett, barátságot és próféciaít hitelesítő kéz volt: viselte a nehéz munka sebhelyes pecsétjeit.

Veres Péter a paraszti élet vállalt korlátain belül él; Nagy Lajost a gyermekkor idillé szépült képei („napkeltét látni, fekete viharfelhőt nézni, kuckóban ülni, esőben járni, sárba lépni...” — „A lázadó ember”) kötik, de egy állandó kettősség dilemmájába kerül: „erre a szóra, hogy tepertő, sohasem tudtam rászánni magam. Azt mondani viszont, hogy töpörtyű, nem mertem.” „...Hatéves koromban szabályos két-éltűvé váltam. Egyszer Pesten, egyszer Apostagon éltem.” Ennek a kettős látásnak irodalomra kiterjesztett következménye például a „Kiskunhalom”-ra jellemző állandó Pesthez viszonyítás.

Veres Péter — ahogyan a zárt paraszti életet éli — műveiben is csak a paraszti szegény népről ír, erre biztatja a kortárs irodalom is.

Nagy Lajos írásainak csak egy részében foglalkozik a faluval, a falu minden osztályát élesen, kiélezetten (montázs-technika szerepe) egymás mellé állítja; Veres Péter írásaiban más osztályok, urak életét csak annyiban látjuk, amennyiben azok a szegények sorsán tükröződnek, azt befolyásolják.

Mindkét író önvizsgáló jellem, tehát önmagukról pontosan és hitelesen fogalmaznak.

Két helyről idézek. Nagy Lajos önéletrajzából: „...vagy a parasztokról írok? Hiszen elhagytam szülőföldemet. Amit tudok a falu életéből, az nem több, mint amennyi egy falun élő félig idegen gyerek képzeletét megragadja. Nem ismertem én mást, mint a kávéházat, a kávéházba járó embereket... Az a különös gyanúm támadt, hogy inkább tudnék az arisztokráciáról írni.” Ebben benne van az önelemző objektivizmus szigorúsága, hisz Nagy Lajos épp faluábrázolásában bizonyítja, hogy lényegét-látásával rövid idő alatt jellemző impulzusokat szerez (szociográfiára jellemző gyűjtőmunka). A szülőföld önmaga által vallott nem-ismerését pedig a szociográfiai ábrázolás mesterei fokát megvalósító írásai cáfolják. („Kiskunhalom”, „A falu álarca”, „Falu”).

A Veres Pétert jellemző önvallomás pedig: „Épp csak el kellett mondanom, amit láttam és átéltem.” („Gyepsor” — Előszó).

Összegezésül: Veres Péter mesél, írásai öndokumentum értékűek. Leírása a riport helyi eseményekről tudósító módszeréhez közelít. Mondatának jellemzője a mesélő összetettség. — Nagy Lajos ábrázol, — jellemzője: lényegi egyszerűség, drámai sűrítés.

III.

(Önéletrajzok kapcsán)

Nagy Lajos önéletírásában, „A lázadó ember”-ben, „A menekülő ember”-ben és Veres Péter önéletrajzában, a „Számadás”-ban is a felelős élet számtalan bizonyítékát találhatjuk. Ami elsősorban rokonítja a két önéletrajzot: a *közérdekűség*. Mindkét író a legjellemzőbb társadalmi problémákat vázolja úgy, hogy önmagáról minden körülmények között hű képet ad; az önéletrajzok a Veres Péter-i és Nagy Lajos-i indulatot: az igazság megvalósításának szenvedélyét tükrözik. Ars poeticájuk programos megfogalmazását, és a szociográfiai művek keletkezésének személyi körülményeit kereselem a regényekben. Már utaltam arra, hogy a Nagy Lajos-i faluábrázolás szorosan összefügg a falukutató mozgalom törekvéseivel. Az önéletrajz bizonyítja: nemcsak a mozgalom eszmeisége, hanem Nagy Lajos egyénisége — személye — személyes indítékai is *döntő* szerepet játszanak e művek keletkezésében (természetesen).

Az önéletrajzok legszebb részletei a visszaemlékezések a gyermekkor falusi életére — epizódok, idillek. „Gyermekkorom megelevenült bennem. Kísértett a gondolat, hogy bemenjünk a tanyára, és szemtől szembe lássam gyerekkori életem terepét. Sokféle kíváncsiság lobbant fel bennem. Megvannak-e még a *régi...*” („A menekülő ember”).

A Kiskunhalom tájleírása is romantikusan elfogult, a hazatérés elfogultsága jellemzi. Ennek kimondott bizonyítéka az önéletrajzban: „Apostag, maga a falu... Rengeteg emlék fűz hozzá... másnak, ha beszélek róluk, bizonyára semmiségek, nekem mindhalálig, megmásíthatatlanul fontosak...”

A Nagy Lajosra jellemző következetes-ábrázoló visszatérés a faluhoz szerintem erre az érzelmre épül. Lényege — érzelmi lényege az emlékezés, amelynek líraian szép képeit találhatjuk „A lázadó ember”-ben: „Az ember megkísérli a legrégebb múltját felidézni... Kutatni az emlékeket gyötrelmesen izgató játék... Ceréptányérból ettem, cinkanállal. Nagy darab kenyeret szelt a tejhez nagyanyám... a szobában széken állt a teknő, én a teknőben...” — „Elkövetkezett a disznóölés napja, megérkezett a faluból a böllér...”

A „Kiskunhalom” tájai is az újralátott vagy felidézett táj szeretetének melegét árasztják, oldva a mű társadalomkritikai éles — statisztikusan kiszámított, megmért légkörét. Például: „...olyan ez a Kiskunhalom, mint egy óriási széthullt zöld bokréta. Csak itt-ott látszik szélső házainak fehér fala, a bokréta testéből pedig három fehér torony emelkedik...”

Ez a táj megtévesztően nyugodt. Nagy Lajosnál azonban a táj jellemző szerepet kap; a látszólagos nyugalmat tükrözi, amely alatt a változás-várás számtalan jellemzőjét találhatjuk. Különösen jól látható ez az esztétikailag mindmáig méltányolatlan „A falu álarca” című regényben.

Érdekes része az önéletrajznak Nagy Lajos vallomása a naturalizmusról (I. „A lázadó ember”, 472. l.). „Én tehát híve és tisztelője voltam a naturalizmusnak, azzal a szándékkal szemben, amely a társadalmat és annak jómódú embereit eszményíteni akarta, és eszményítette is... Szokványos lebecsülése a naturalizmusnak, hogy fotográfia... az irodalom fotográfia nincs. Bármilyen hű egy művészi ábrázolás, mondjuk az én néhány művem, minden lerögzített pontja egy írói szándékból is fakad...”

Az írói szándékok közösek, az ábrázolások eltérők.

A Nagy Lajos-i ábrázolás szerintem: viszonyító szembeállítás, a Veres Péter-i ábrázolás: szelektáló, kiválasztó részábrázolás.

Veres Péter ábrázolása a mindennapi élet körülhatároló szemléletéből is fakad; aratáskor, a legények arról vitatkoznak: „kik a legszebb lányok a faluban.” Veres Péter közbevetett megjegyzése: „csak a szegényekről szólva, mert a gazdagok nem tartoznak bele ebbe a hasonlításba.” A falu társadalmáról így ír máshol: „Már akkor megvolt a mi falunkban is a szigorú osztálykülönbség, az egyes osztályok gyerekei nemcsak hogy nem nőültek össze, hanem *szóba sem álltak egymással.*”

Nagyon érdekes a Hábóruban c. fejezet. Felszínes sietséggel siklik át az őt nem érdeklő részleteken. „A kiképzés nyolc hétig tartott. Ezalatt semmi jelentős esemény nem történt velem.” A háborúban is csak a kultúrára, túlélésre, szocializmusra van szeme. A háború kegyetlenségével szemben tehetetlen: „ostobaság, szégyen — de nem volt módomban beszélni” — „az volt a fő szempontom, hogy mikor lesz vége”.

A háborúban is csak emberiségre és emberségére vigyáz, az „Ember az embertelenségben” adyi, Fábry Zoltán-i, Veres Péter-i hitével. Az önéletrajz egyik kulcsmondatának tekintem a következő mondatot: „Én szerettem hajszálig becsületesnek lenni.”

A háború a drámai konfliktusok számtalan példáját kínálja — más író számára talán jobbnál jobb ötletek forrása lehetne: a kegyetlen, barbár élet. Szelektáló ábrázolásának újabb bizonyítéka ez; számára nem téma a háború. Felszínesen ír „kalandjairól” — mert írói, politikusi fejlődése szempontjából jelentéktelennek tartja. Cselekvésében, való életében óvja magát az érthetetlen és értelmetlen háborútól, írásai-
ban kerüli a hatáskeltést.

Nagy Lajostól eltérően nemcsak *halál, öldöklés nincs* műveiben, hanem általában *nincs durvaság sem*. Egyetlen írása kivétel talán, de ebben is micsoda igazságot szolgáltat végül! A háborúskodást kezdeményező Török András kezét leütik egy vasvillával. A megoldás elég drámai: „Azt a karját ütötték le, amelyik mindig hamarabb mozdult, mint az esze.” („Ütni” című novella).

Veres Péter életének következetessége az életmű következetességén tükröződik. „Ami engem a legközvetlenebbül érdekelt, az magam és osztályom sorsa volt.” — szelektál a hitvallás, találkozási — összecsengve a kortársak buzdításával.

Példái az önéletrajzban — 1930-as évek:

Korunk — Gaál Gábor (467. l.) „...küldjek tovább az írásaimból. Valóságot, életdokumentumokat a magam és osztályom életéből.”

Németh László — (1934, 518. l.): „az a javaslata, hogy írjam én meg, amit tudok a saját paraszti világról.”

IV.

(Nagy Lajos szülőföld-ábrázolásáról)

Nagy Lajos életművének egyik érdekessége szülőfalujának vissza-visszatérő ábrázolása. Az önéletrajzok bizonyossága szerint Nagy Lajos, miután elhagyta a szülőfaluját, többé már sohasem tudott igazán visszatérni oda. Ennek egyik bizonyítéka a „Kiskunhalom”-ban található állandó viszonyítás, a szülőföld és Pest következetes egymás mellé helyezése:

„Kiskunhalom nagyközség Budapeستől délre”

„Itt parasztyerek, odahaza Pesten úri fiú...”

„A házak között is akadtak oly szépek és újak, hogy Pesten is megállnák a helyüket.”

Ez sok esetben a szociográfiai élménygyűjtés, tanulmányút természetes folyamatának ábrázolásából adódik. A „Kiskunhalom” és „A falu árca” kerete is: Pestről utazás a szülőfaluba, ill. a szülőfaluból utazás vissza Pestre.

„Kiskunhalom”:

„A fővárosból vonattal, mégpedig a fővonalról átszállással a vicinálisra, nem egészen három óra alatt érhető el...”

„A falu árca”:

„A napilapot félretettem, a hajó elhagyta az új hidat, úszik a Dunán lefelé...”

„Hirtelen határozta el, hogy elhagyom a falut... Már zakatol velem a vonat...”

A Budapesthez való viszonyítás Nagy Lajos műveiben több jelentésű. Budapest egyrészt valamiféle „abszolút mérce”, mint például „a házak... Pesten is megállnák a helyüket” idézetből látható. Másrészt a szegények szegénységét bizonyító, mint a Budapest—Kiskunhalom távolságát, útiköltségét, utazás időtartamát megállapító bevezetés a műben végigkísérve jelzi: — Budapest viszonylagos közelsége is hatalmas távolságot jelent, megközelíthetlenné, elérhetlenné válik a szegények mérhetetlen nyomora miatt.

Az önéletrajz tanúbizonyossága szerint a „Kiskunhalom” megírásának ötlete a *Három magyar város* szociográfiáinak gyűjtőmunkája közben érlelődött. Én mégsem ezek műfaji folytatásának látom a „Kiskunhalom” című regényes szociográfiát. A *Három magyar város* szociográfiáinak jellemzője az útiélményszerűség, a „Kiskunhalom” szándéka szerint is *regény*. Ábrázolási módszerét a *Tanyai történet* című, 1917-ben írt novellához tartom közelinek, stílusát pedig a Lecke-novellák elemzően-precíz stílusával érzem rokonnak, pl. a *Napirend* című novella időfelosztásos társadalomjellemezésének módszerével: „1927. október 10., szerda... A Nap kél 6 óra 23 perckor. Nyugszik 17 óra 7 perckor. Mun-

kás kél 6 óra 5 perckor... Nagyságos úr kél 10 óra 16 perckor... Kisszöny olvassa a verset. Cseléd mos.”

Visszatérek a „Tanyai történet”-re. Ebben a novellában Nagy Lajos egy általánosan jellemző csendőrtörténetet mond el. A történetet azonban földrajzilag pontosan körülhatárolja, beszűkíti, elemző pontossággal leírva azt, hogy az eset egy Vecse, Solt, Apostag között elhelyezkedő tanyán játszódik. A szociográfiai körülhatárolás tehát adott, de semmiféle jelentőséget nem kap. A körülhatárolás itt még jellegtelen, a novella teljes egészében a szociográfiai körülhatárolásra, mint vázra felrakott *novellisztikus történetre* épül.

Ez a kettősség (tehát szociográfiaiilag körülhatárolt színhely, regényszerű történet) nem jellemző a Három magyar város szociográfiáira, jellemző viszont a „Kiskunhalom”, „A falu álarca” és a „Falu” című művekre.

Az 1946-ben írt, „Falu” című regény a „Tanyai történet”-tel azonos felépítésű. Egy általánosan jellemző regénytörténet pontosan körülhatárolt vázra (itt is a szülőföld) épül. A teljes mondanivaló azonban a regényes történethez kapcsolódó.

Eltérőek az arányok a „Kiskunhalom”-ban és „A falu álarcá”-ban; *jelentést kap a szociográfiai körülhatárolás*, a szociográfiaiilag jellemzett ténszerűség döntővé válik, ezt csak kiegészíti, kibővíti a regényszerű történetlanc.

A szociográfiai továbbfejlődés érvényes-hiteles útja ez.

Már az előzőekben utaltam rá, most példázni szeretném, hogy Veres Péter zártabb, viszonyítás nélküli közösségével szemben Nagy Lajos osztályábrázolása mérlegelő, szembeállító ábrázolás, a gazdagok és szegények bölcsőtől sírig kísérő antagonisztikus ellentétének ábrázolása:

„a nap 4 óra 58 perckor kel. De a munka, legalább a most folyó csépelés, már virradatkor kezdődik.”

„Fleischerné kilenc órákor kel fel.”

„...friss erővel... Pedig étlen-szomjan álltak munkába”

„Kiss Ferenc abbahagyta az evést, az utolsó falat már majdnem kifordult a száján.”

„Egy és két óra közt legperzselőbb a nap sugara... az urak Kiskunhalmon sem bújnak ki ilyenkor a lakásaikból.”

„A parasztok pedig végzik munkájukat.”

„Kis puhafa-lécekből készült kereszt szégyenlősen nyöszörgi az alatta pihenőről, hogy csupán egyszerű zsellér volt; díszes kőalkotmány, belevésett életrajzi adatokkal vasrács kerítéssel övezve; úgy ékeskedik, mint kastély az élők világában...”

A „Kiskunhalom” című művet, ha egy szóval kellene jellemeznem, azt mondanám rá: *diagnózis*. Észrevételeket, a társadalmi igazságtalanság példáit felmutató írás.

Sokkal inkább *elemzőbb, értékelőbb* mű „A falu álarca”. Jól illusztrálja ezt a Szemcsik János-i függetlenség ábrázolása a két műben. A „Kiskunhalom” bemutatja az adott figurát szenttelen pontossággal. „A falu álarcá”-ban Nagy Lajos értelmez is: „olykor-olykor még őt is irigyeltem, sorsát kívánatosnak, legalábbis elviselhetőnek ismertem...”

És most ez kiváló alkalom, *elmélkedjünk* a gazda függetlenségéről... (mintha Veres Péter írná). A kimondott vélemény sajátos atmoszférát teremt „A falu álarcá”-ban, sok esetben a „Kiskunhalom”-nál erősebb társadalomkritikai célzattal. Példák a művekből: „Kiskunhalom” — „Káveczki István felhajt egy pohár bort... Olyan, mint a *nyugalom* szobra... Lehet, hogy *legbelül*, a lelke mélyén hánytorgó valami, talán az egész élet története, de a hánytorgást elcsitítja a bor...”

Egy párhuzamos jelenség kapcsán „A falu álarcá”-ban véleményt mond, kommentál is Nagy Lajos: „Olyik harciasnak, ha képletesen is, letörök a szarvát, illetve ha csak túlságosan hegyes; ólomgömböt forrasztanak rája.” — „az az ember, aki elsősorban gyáva és alattomos, *fellázadva* kötelékei ellen szédítően sok és nagyméretű hősiességet produkál, különösen mostanában.”

A „Kiskunhalom” viszonylagos statikus jelenség-megmutatása ez esetben „A falu álarcá”-ban szinte a petőfii fenyegetés hőfokát éri el: „Nem hallottátok Dózsa György hírét?”

„A falu álarcá” azonban nem egyértelmű megvalósulás, érződik rajta a freudizmus kordivatja, a regény hangulata átvált a sexualitás, mazochizmus, sadizmus mélylélektani elemzésének nyugtalan szomorúságába, reménytelenségébe.

Tudom, az egyszavas jellemzések mindig beszűkítenek, mégis, ha azt mondtam, hogy Nagy Lajos faluábrázolása a „Kiskunhalom”-ban *diagnózist közlő* szociográfia, „A falu álarcá”-ban *kommentáló társadalomlélekradz*, akkor folytatom a sort, hiszen a „Falu” című regénye is „megfogható” egy szóval: *agitáció*.

A Nagy Lajos-i faluábrázolás szempontjából eddig elsődleges szociográfiai körülhatárolás megtalálható a műben (szülőfalujában játszódó események) — de nem döntő jelentőségű. A regényszerű történet mennyiségileg elsődleges a műben, és aktuális tárgyú (a múlt csökevényjelenségei a felszabadult faluban) — de lényegileg szerintem nem döntő jelentőségű. Mennyiségileg kevés, de minőségileg döntő az új lehetőségű életet agitatív módon propagáló néhány részlet:

„a dolgozók eddig, ezeréven át, a valóságban rabszolgák voltak, de most megtörtént a felszabadulás... a régi világnak vége, új élet kezdődik... mi dolgozók másképpen rendezzük majd be a világot.”

A „Falu” már nem szociográfia, hanem korrajz, amely nem az adott kort dokumentálja, hanem a megadott esztétikai normákat; nem az írónak van elvárása a politikával szemben, hanem a politikának van elvárása az íróval szemben. És a szociográfia mint keret azonnal megszűnik; bizonyítva, hogy a legigazibb formák közül való: csak akkor van, ha joga van a teljes léthez.

V.

(Két korszak krónikája Veres Péter írásaiban)

Veres Péter stílusának fő jellemzőit keresem. A következetes, állandósítható jellemzőket rendszerezem, és példázom (lehetőleg több műből vett párhuzamos példákkal, hogy ezzel is az állandóságot, jellegzetességet bizonyítsam).

Veres Péter stílusának fő jellemzőjeként a
tudósító
mesélő   következetességet kell meglátnunk.
szerkesztő

Tudósító következetesség

Az *Útközben* esszéi között található a következő hitvallás értékű megállapítás: „Ezt kell megírni, a mát, amint jön a tegnaptól és megyen a holnapba.”

A „Próbatétel” előtt található Ajánlás egy részlete: „A történelmet mozgásában, a társadalmat fejlődésében, az egyes embert változásaiban ábrázolni, amint szenved... előremegy vagy hátrahőköl.”

Program ez, a múlt—jelen—jövő fejlődés, változás következetes tudósításának programja. (E gondolatom alapján adtam az elnevező meghatározást.) Veres Péter olyan korban élt, amikor még láthatta és élhette (és élte is) a feudális jobbágy életmódot, előző korok múltó csőkevény-maradványait —: életmódját, szokásait, törvényeit, észjárását — egy múltó világ utolsó üzeneteit. Ezeket ábrázolja a krónikáirás szándékával pl. a címével is pontosan jellemző „Falusi krónika”-ban.

A móríci Boldog ember gazdasági csődjének kora a kapitalizálódó, válságban lévő 1930-as évek (Nagy Lajos „Kiskunhalom”-jában is jellemzett) jelene: Veres Péter jelene is. Ennek a kornak a benneélés precizitásával, aprólékos bemutatásával az író gyakran saját sorsán keresztül adja hű képét.

A tudósítás, krónikáirás sajátossága: pl. szakszavak mondatba építése, adatok sorolása a Veres Péter-i stílust is jellemzi. Adatközlésének érdekessége, hogy a precíz felsoroláshoz mindig elkötelezett ténymegbecsülés, következtető jószándék párosul. Pl. „Falusi krónika”: „mégis mennyit dolgozik ilyenkor egy-egy bojtár... a kisebb gulyák, ménesek létszáma 200—400 között van, néha felmegy még ezerig is... Minden nyájjal két felnőtt ember van... minden nagyjószágnak kell naponta kétszeri itatásnál legkevesebb 50—60 liter víz. Ez bizony 10—12000 liter víz. Ez ugyanannyi kiló. Vagyis egy bojtár egy vagonra való vizet felhúz — éspedig kézen. *Ez pedig nagy dolog...*”

Az *együttérző segítőkészség* közvetlenné teszi a felsorolás monoton stílusát. Segítőkészség: az idézett részlet után ugyanis hosszan ír arról, hogyan kellene a munkát megkönnyíteni.

A Nagy Lajos-i ábrázolás (jól látható a „Kiskunhalom”-ban) látszólagosan szenvtelen. Ez a szenvtelenség a felsorolások szenvtelenségéből is ered: „599 házban 1200 légyfogó — naponta a légyfogók megölnék egymillió legyet. A nyár folyamán ez 120 millió légy.” Az író aprólékos számvetést készít, de nem értékeli. Nekünk kell érezni a jelentését: nincs higiénia, nincs nyugalom, pihenés...

Veres Péter felsorolásai legtöbb esetben tartalmazzák a szerző állásfoglaló értékelését, a Nagy Lajos-i számvetés: függő számvetés, legtöbb esetben az *olvasó* megértő — *átérző* — állásfoglaló értékelésére számító felsorolás.

Illyés Gyula is foglalkozik Veres Péter magyarázó tényközlésével, a problémát nem bontja le rész-példákra, csupán véleményét közli: Veres Péter szereti embertársait, ezért szeret magyarázattal szolgálni. (*Kortárs*, 1964. június)

Ezzel a kérdéssel ismét találkozunk, ha Veres Péter mondatait, mondatainak szakszavait vizsgáljuk.

A tudósítás, krónikaírás közvetlen függvénye az adatközlés gyakran szakszavas precizitása. A „Pályamunkások”-ban láthatjuk: a szakmunkások akkor fogadják be az új munkást, ha már elsajátította az adott szakma szakszavait — Veres Péter tudja és írásaiban is használja ezeket. Például:

„Nézi a gurdinyos, bozótos telket”

„miként ketrecel, szalad a földön”

„a zufuluss-t, a vacsorapótlékot úgy elosztják”

„Vékonyka, gérbic ember volt”

1. Szóhalmazással, rokon értelmű, hasonló hangulatú szóval meg is magyarázza a szakszavakat, folyamatossá teszi a stílust.

2. Ennek kifejtett változata a több tagmondatos magyarázó szerkezet: „a heppányért (ez egy vasalt végű emelőrud, evvel emelik ki a vasutat mindenestől a kavicságyból) . . .”

„macskáért (ez meg az emelőtuskó, erre fektetik a heppány vasalt végét) . . .”

„kis kézi hajtókáján (ez olyan sínfenfutó vasúti bicikli) . . .” Veres Péter gyakran használja: egy kifejezést közbeékel az egész mondat magyaráz. Ennek előnye, hogy részletes magyarázatot ad, de a mesélést szerkezetében mégsem akasztja meg, nem jelent kitérőt, inkább csak értelmező közbevetést.

3. Gyakran a mesélést kitérővé, burjánzóvá tevő egy-egy kifejezés magyarázata: „. . . nagymikla . . . azt mondják a németek csinálták az első vasutat, és ők mittel-nek nevezték a középső talpfát . . . de hát ki tudja ezt . . . Mink még akkor csak . . .”

Az adatközlés tehát a mesélés megszakitását eredményezi, az adat kapcsán — magyarázó szándékkal — az író hosszabb kitérőt tesz. Ezzel a mesélés menetét is megakasztja. Veres Péter leggyakrabban használt stílusesszövege, kitérői a „magyarázó mesélés” sajátos stílusát eredményezik.

Az első és a második az *azonosító* — és *értelmező* —, ez a *kibővítő* adatközlés, informálás stílusesszövege.

A hagyományos krónikaírást az elmondás objektivitása jellemzi. Veres Péter krónikaírását a személyesség közvetlensége hatja át. A kibővítő adatközlés szubjektivitása nagymértékben előidézze ennek.

Mesélő következetesség

Elsősorban a stílus jellemzője, hisz Veres Péter következetesen vallja, nem mesét, hanem történetet (a valósághoz közvetlenül kapcsolódó történetet) mond el. Ennek műfajt teremtő bizonyítéka a *Pályamunkások*, ahol az író saját *élettörténetét* mesélő fogásokat felhasználva mondja el. A mesélő következetessége az írói hitvallás következménye is:

„az ember sorsának, gondolkodásának . . . észjárásának . . . hiteles ábrázolása” („Útközben” — 107. l.)

Tehát a tudósító objektivizmushoz a gondolkodást, észjárást tükröző szubjektív mesélőjellel párosul.

A mesélés szerkezetileg szabadabb atmoszférája teszi lehetővé szólások, szállóigék, közmondások közbeékelését, beépítését. Itt valósíthatja meg leginkább Veres Péter az „észjárás” ábrázolását. Sajátosan szép

képei stílusát közvetlenné, gazdagon díszítetté, népiessé teszik, tovább oldva a krónikás objektivizmus légkörét.

Közmondás értékű gondolkodást tükröznek Veres Péter meteorológiai jellegű képei, közlései. A „Próbatétel” egy példája: „Nem mehet mindenki a maga akaratjára. Hátha még újabb eső jön, nagyon kiraggyantott a nap, az pedig azt jelenti, hogy még lehet valami, és addigra mindent rendbe kell tenni.”

Párhuzamos példák a „Szűk esztendő”-ből: „Csillagos az ég, de csak a nagyja látszik... elromlik az idő.” — „bordás fellegek... valahol messze nagy zivataros eső volt, széllel — viharral.”

Fontos megemlítenünk, hogy Nagy Lajos időjárása szimbolikus jelentésű (l. „Január”); Veres Péter időjárása a termést, a munkát, az életet, a mindennapokat befolyásoló tényleges időjárás: élet-logikájú időjárás.

Szerkesztő következetesség

Szerkesztő következetessége a Veres Péter műveire külsőleg jellemző szerkezeti sajátosságokat és a csak elemzéssel kimutatható belső szerkesztési rendszerességet értem.

Az egyértelmű külső jellemzőkkel kezdem. Veres Péter könyveit általában a szerkesztés következő rendszere jellemzi:

Ajánlás

— a mű — utószó.

Előszó

A „Számadás” 1955-ös kiadásának ilyen szempontú szerkezete:

Néhány szó az új kiadás elé — a mű — utószó.

Veres Péter beszédének is jellemzője volt (emlékezzünk csak!) az előszó — téma — utószó szerkezet. Veres Péter, ha kérdeztünk tőle valamit, feleleteit néhány „megtervezett” mondattal kezdte — tömören utalt a problémákra, gyakran idézett műveiből, a válasznak e része legtöbbször „előadás jellegű” volt.

A rövid bevezető után azonban a produktív mesélés nagyobb lélegzetű, fesztelenebb szavai következtek; majd rövid utószó jellegű zárás, összefoglalás: egy szavát ne felejtsük.

Rövid kihagyásokkal közlöm a „Számadás” legelső sorait, ez alapján szeretném a Veres Péter-i belső — szerkesztő következetesség sajátosságait vizsgálni.

//Szerelemgyerek vagyok... Annyi tény, hogy rengeteg bántást, megalázást kell az ilyen gyerekek elviselnie.// A cinikus kölykök visszaütnek és visszatrágárkodnak a többinek, néha a társadalomnak is, a nem cinikusak meg elvonulnak sírni. S ha tehetségesek, az akaratuk feszülni fog, hogy csak azért is megmutatom...// Lehet, hogy rendes házasságból születve más ember lettem volna.// Az anyám egy gazdag parasztnál, egy afféle paraszthasánál szolgált, akinek legényfia volt. Tavasz volt, januári születésű vagyok...// Házassági ígéret volt, s amikor a baj meglett, felmondás. Sírás, szülői átok és ütlegek.// Szerencséjére...

Vázlatosan, némiképp leegyszerűsítve montálom a „Számadás” első mondatait, legelső egységes gondolatát — közlését. Itt az írás vázát emeltem ki, hogy szerkezeti felépítését vizsgáljam. A szöveg (első látásra is érezhető) hangulatilag nagyon változatos.

Egy konkrét megállapítással indít: szerelemgyerek vagyok. Anyi *tény* — folytatódik a szöveg, továbbra is megtartva a most szóval is kifejezett közlő ténszerűséget. Az adott helyzet ténszerűségére utal a rokon hangulatú *kell* muszáj-erkölcsre épülő, megállapítást tükröző szava is. Ezután azonban a *nyugodt* szerkesztésű mondatok élni — mozogni kezdenek. Cselekvést kifejező mozgalmasságú igék: *visszaütnék*, *viszszatrágárkodnak* egy új hangulatot adnak: a cselekvés — történés hangulatát. A „csak azért is megmutatom” cselekvő hangulatát aztán megtöri egy másik hangulat, egy új hangulatú szó: *lehet*. E hangulat szavai: *születve, más, lettem volna*... A vélemény személyességét tükröző „lehet” bizonytalanság, „más lettem volna” — feltételes mód az eddigi tényekre és a cselekményre épülő *véleményt* közlő. A hangulat gyors változásával a vélemény bizonytalanságát kifejező hangulat újra ténszerűvé válik úgy, hogy az író személyének dokumentáló tényei kerülnek előtérbe: *anyám*, januári születésű vagyok — egyes szám első személyű közlései teszik egy pillanatra közvetlenné — személyessé a mesélés hangulatát. Ez is változik, egy új hangulat, az eddigi tényekre, véleményekre, cselekvésre, személyességre építő feszegetőbb szerkezetű értékelő mondatok: halmozó felsorolás — tömörítés — lezáró precizitás, és egy más lehetőséget jelölő („szerencséjére”) új csírájú gondolat, a *mesét továbbvivő új egység*.

Az önéletrajz egy gondolati egységét vizsgáltam meg. Vázzolom hangulati—tartalmi részeit.

(Ezt a problémát több részleten keresztül vizsgáltam, itt azonban csak egy vizsgálati menetet írok le általánosító jelleggel, hisz a vizsgálati módszer kialakulása után munkám reprodukcióvá vált.) A vizsgált szöveg (egy gondolati egység) részei:

1. indító közlés, alaptény
2. cselekmény: cselekvés vagy cselekedtetés
3. vélemények
4. személyes példa
5. konklúzió — értékelés.

A *személyes példa* megállapítható módon a gondolatközlés egyik legfontosabb alkotója. A személyes példa kapcsán Veres Péter személyes élményeit — tapasztalatait, vagy a főhős egyes szám első személyű élményeit mondja el dokumentáló céllal. Ennek bizonyítására emlitem, hogy a „személyes példa” rész-egységénél gyakran található a következő kijelentés: „tanú vagyok rá”. Ez az a rész, amely érzelmileg—értelmileg megteremti, előkészíti az *értékelés* hitelességét, és megteremti az értékelés objektivizmusának lehetőségét, ellensúlyozva a *vélemény*, *cselekmény* részek mesélő jellegű szubjektív hangulatépítését. Az értékelés ítélező fegyelve, a tényközlés precizitása fékezi — korlátozza a mesélő jellegű cselekmény szabadon, féktelenül áradó mesélő „fegyelmetlenségét”. Végezetül: milyenek is a szemléletmódbeli különbségek?

Veres Péter azt írja meg, amit megél. Élményeinek sokrétűségéből — egyéniségéből fakad stílusának gyakori túláradása.

Nagy Lajos azt írja meg, amit meglát, ebből fakad a kívülállás „hűvössége”, ami mögött ott van a származásából következő eredendő szembenállás.

Igazságuk a szociográfiai látás diadala: pontos látéleletet készíteni, beszámolni az ország és a nép helyzetéről... elmondani, mit esznek, mit gondolnak, milyen sár húzza le a lábukat, micsoda vadvizek ölik vetéseiket, micsoda aszály az agyukat... Születés, halál, tánc, műveltség, babonák, mozdulatok, sóhajok s elhallgatások létparancsa: mit jelentenek számukra.” (Csoóri)

VI.

Bori Imre *A szecessziótól a dadáig* című könyvében Tamási Áron, Sinka István és Veres Péter hagyományörzésének és új iránti rendkívüli érzékenységének pontos rajzát találhatjuk. Ennek a kettősségnek keveset emlegetett kategóriája a Tamási Áron-i „népballadai expresszionizmus”, a Sinka István-i „pásztori — emlék — expresszionizmus”, a Veres Péter-i „racionális — szociográfiai — expresszionizmus”.

Kategóriák — törvények: a népnek és az avantgarde-nak érintkezőpontjai, nem pedig ütközőpontjai.

És az ellentétes irányok: az avantgarde folklorizálódása?

Ha messzire akarunk menni: a folklór és a happening formáinak ötvözésére kell figyelniük; a népi mondák, vallási legendák és a modern pszichológia új egységbe szerveződését kereshetjük. Figyelhetünk akár Asturiasra, akinek regényeiben a naturalizmus és a szürrealizmus, mágia és valóság ötvöződik sajátos egységbe, a mágikus realizmus rendszerébe.

Ha nem akarunk messzire menni, akkor önismeretünket vizsgálhatjuk: hisz Déry Tibor „Képzelt riport egy amerikai pop-fesztiválról” című regénye lehet példánk; vagy a jugoszláviai magyar irodalom egészére érvényes belső tájékozódás lehet igazolónk.

Ennek az egymásból szétváló és egymásra irányuló fejlődésnek pontos képét adja Lukács György „A művészet szabadságharca” című írásában: „világosan látható, hogy a két hamis véglet úgy győzhető le, ha a mindenkori műalkotás objektíve az emberiség konkrét ügye felé tör. (...) Ez a hamis végletek közti termékeny közeg (...) Mindkét visszatükröződési rendszernek ugyanaz az objektív valóság a tárgya, elkerülhetetlen, hogy e két, magában véve heterogén rendszer történelmi megvalósulása során ne keveredjék, ne keresztezze újból és újból egymást.”

Lehet, hogy mégsem tudathasadásos idöket élünk?
Útjaink legyenek „csillag-átjárók a mélyebb létbe”.
Esélytelenségünk legyen közös esély.

---

mai próza

---

a halál szivárványa

KOPECZKY LÁSZLÓ—SÁFRÁNY IMRE

kisregény

CSUKA: „Nem a tejutat építjük!”

MEZÍTLÁBAS HERCEGNŐ: „Soha olyan ékes szivárványt.”

FŰZ: „A kölyök visszatért!”

ELIZ: „Nekem nem mondtok soha semmit: csak a csomagotokat cipeltetitek velem.”

BENŐ: „Diktálja be kérem a nevét!”

SYLVETTA: „Gyógyterápiának szántam, de a dózis...”

Dr. MINDENTTUDOMÁNYOSAN: „Papagáj, az, aki nem beszél?”

SEJK FIA: „Ahol én öröködöm, ott nem tűnhet el semmi!”

TARZÁN: „Tudtam, hogy egy veréből sohasem lehet igazi bagoly.”

PICULA: „Nem akarok visszakerülni oda.”

GILISZTA: „Hát szoktam én hazudni?”

VON TEKERCS: „Vetítem a kék eget!”

BIFLA: „Szóval bedöltetek dr. Mindenttudományosnak!”

ERIKA: „Joevoek!”

SZŐR BENJAMIN: „Sylvetta!”

SEHEREZÁDE: „Lehet repetálni. Mosogatóvíz!”

1

A vonat, egyetlen kapcsolatuk a világgal eltűnt a kanyarban.

— Hogy is hívják a falut? — kérdezte Benő.

Eliz egy köre helyezte a vászonzsákokat.

— Ne ábrándozzatok most faluról. A legközelebbi civilizált település 120 kilométerre van innen. Két-három fabarokról van most szó. Hová is tettem a noteszomat?

Egymás után rakta ki zsákjából a konzerveket, pulóvert, tükröt, törülközőt.

— Megvan — kiáltotta — a Fehér Fecskét keressük.
— Mi annak a rendes neve? — akadékoskodott Benő.
— Nem jut eszembe, sok mássalhangzó van benne. Fehér Fecskének ismerik.

Fűz az állomás peronján a térképet böngészte. Benő oldalba lökte.

— Na?

Fűz vállat vont.

A térképről semmit sem lehetett leolvasni. Fűz egy pontra mutatott, de Benő elröhögte magát.

— Légy piszok!

Kínosan kitervelt sorrendben rakta vissza Eliz a motyót a zsákba, és odafordult egy bő szoknyás nénikéhez.

— Mondja kérem... A Fehér Fecske?

A nénike messze nézett, és közelre mutatott.

— Itt van egy hajításnyira a hegy lábánál.

Az újságírók egymásra néztek.

— Világbajnok lennék, ha ennyire el tudnék hajítani — szólt Benő.

Fűz megindult.

A nénike fejére tette kosarát.

— Én is éppen arra megyek.

— Mi sietünk, mamuska — fontoskodott Benő.

A fahíd minden deszkája külön szólt, mint a xilofon.

— Fényképezkedünk — rendelkezett Eliz, s Fűz mellé lépett.

Benő rájuk se hederített.

— Mit gondoltok, miattatok utaztam hatszáz kilométert? Lesz itt mit fényképezni!

— Csak egy felvételt — rimánkodott Eliz.

— Lehet róla szó, ha belefejeseltek a vízbe.

Eliz áthajolt a fakorláton. A híd alatt kavicsos patakmeder, még csak nedves sem volt. A nénike kosarával fején elballagott mellettük.

Benő ráripakodott Elizre.

— Állj!

Kapálódzó bogárkát csipett el Eliz hajában.

Eliz összecsapta kezét.

— Mutasd.

— Jaj de szép!

— Szép?

— Szép.

— Akkor nesze.

Benő kényelmes mozdulattal pötyyentette vissza a bogárkát Eliz hajába.

Fűz lefutott a dombról. Asztallapnyi köveken kellett átlábalni a napvörös vízen.

— Mint egy nő — gondolta —, ott a híd és itt folyik.

Felkattintotta zsebrádióját.

A bőszoknyás nénike visszacsodálkozott a zenére.

A hangszóró recsent és elhallgatott. Sötétben maradt a tábor.

— Von Tekercs! — kiáltották mindenfelől. Senki sem kételkedett, hogy ő a ludas.

— Nyugalom! — harsant a „Stúdióból” egy magabiztos hang.

Csuka a szőke parancsnok felugrott az írógép mellől. Most már sajnálta, hogy a téli tanfolyamon nem tanulta meg tisztességesen a vakírást. A villany minden este megtréfálta. Meg se kottyanna neki akkor egy kis sötétség. Előkotorta zseblámpáját a fiókból.

A Hercegnő is éppen írt az ebédlőbarakkban, azaz a vonalas füzetlapot bámulta. Az első szó megszerkesztése oly nehéznek látszott, hogy már-már azon volt, odair akármit, csak hogy meginduljon az írás. Most, hogy sötétség támadt, már tudta is a helyes szót: Mama.

A „Stúdió” ablakában kíváncsi fejek gyülekeztek. Von Tekercs gyufákat gyújtogatott. A szőke parancsnok benyitott. Zseblámpájával arcába világított.

— Mit csinálsz?

— Gyufával hallgatja a rádiót — hallatszott Tarzán hangja az ablakpárkányon sokasodó fejek sűrűjéből.

— Seherezádenak villamosítottam a húsdarálóját — szólt büszkén von Tekercs.

— Tán a patentot félted, azért próbálsz gyufafénynél.

— Kidöglött a biztosíték — vakaródzott kelletlenül az ezermester, s elszántan kapkodott a rengeteg biztosítékpatron között.

— Gyere onnan!

Von Tekercs félreállt, Csuka a biztosítéktáblához lépett. Báméskodók elcsendesedtek.

— Ehhez módszeresen kell hozzáfogni — magyarázta a parancsnok. — Itt vannak a feliratok minden kapcsolósor felett. Hova kapcsolod a gépet?

— Ide.

— Na most várjunk csak: tehát... az S-felirat alatt három biztosíték: a második nem lehet, tehát a harmadik. Ezt vizsgáljuk meg!

Csuka nyúlt is már, de ijedten kapta vissza kezét: a táborban felragyogtak a villanykörtek.

Tarzán elröhögte magát.

A parancsnok könnyedén megveregette von Tekercs vállát.

— Nagy volt az önbizalmaid kisőreg. A te elmés szerkezedet még egy biztosítékot sem tud kicsapni. A sötétséget nem te, hanem a villanytelep sikerítette.

A Hercegnő hunyorogva nézett a leírt Mama szóra. Sötétben közelebbről érezte. Most hirtelen mozdulattal áthúzta.

— „Majd a végén odaírok valamit” — gondolta.

Az áthúzott szó alá sok tépelődés után most hirtelen odakanyarintotta: Nem jó l v a g y o k.

Egy meg-megcsukló trombita túlrecsegte a hangszórókat.

A parancsnok sóhajtva hagyta abba a jelentés gépelését. A barakkokból, a parkból, a kantin felől cammogva, lökdösődve verődött össze a zászlórúd köré a tábor népe.

A Hercegnő féltőn hajolt az irkalap fölé.

Mért csaptatok be, hogy nincs nagy lábam? Nincs cipő a lábamra. Mindenki mezítlábas hercegnőnek csúfol. Amiben jöttem, az ma már még foltravaló se egy másik cipőre.

Valaki a vállára csapott.

— Hercegnő, az istenedet, mozdulj már, neked hiába ugatnak sorakozót?

Tenyerét a szövegre tette. Nem is fordult a goromba hang felé.

Zokniban se járhatok a köveken — róttá tovább —, próbáltam, de még jobban kiröhögtek. Reggelre pedig a zokni helyén egy pár kesztyűt találtam.

A sorakozók közül kivált az ügyeletes csapatparancsnok. Megállt a Hercegnő előtt.

— Ne tettesd magad süketnek! Nézd, hány ember várakozik miattad.

A Hercegnő még jobban a papír fölé hajolt.

Legszívesebben fejszével csapnám le az ujjaimat.

— Hercegnő, embereld meg már magad — hallotta a parancsnokhelyettes korholását —, máskor is írhat sz levelet.

Dühösen leszegte a fejét.

Most már egyhamar nem kaptok tőlem levelet. Nemcsak a lábammal van baj. Egy lánnyal is csúfolnak. Pedig én igazán... Vagy legalábbis nem tudok róla.

A sorakozók közül a fáradtabbja már a fűbe huppant, a többiek nyugtalankodtak, mint a darazsak.

Csuka megelégette a huzavonát. Odalépett a körmölő fiúhoz, és vállára tette a kezét.

— Gyerünk, öcsi — mondta halkan.

3

— Eltűnt a tábor — kiáltotta Eliz —, kialudtak a villanyok.

Az ökrök már tudták az utat, tartottak arra, amerre a homályba hamvadt tábor lehetett.

Benő a szekérderekban pirosuló betűket böngészte. A kocsishoz fordult.

— Mondja, bátya, kinek lesz ez?

— Mi?

— Ezek a pingált jelszavak.

— Hát nem írja rajta?

A Sejk fia a táborkapunál bokáig érő bundában, puskával az ökrök elé állt.

— Hőőő.

Az ökrök megálltak.

— Ez az utolsó forduló? — kérdezte.

— Ez. A fáklya itt van mind, a táblából lesz még egy fordulóval. Most faragják a nyelít.

Az öreg az újságírókra mutatott.

— Hoztam egy kis ráadást is.

Benő leugrott a szekérről, s a puskás fiúhoz lépett.

— Újságírók vagyunk.

A Sejk fia hátralépett.

— Csak lassan — mondta bizalmatlanul. — Előbb a fontosabb dolgot intézzük.

Intett az öregnek, hogy behajthat.

A hangszórók a himnuszt recsegték. A zászló lassan imbolyogva le- hullott. A sorban üresen maradt egy hely.

A Hercegnő kedvetlenül körmölt a papír alján.

Itt szép az idő... Remélem odahaza...

Picula a Hercegnő mögé lopakodott és érzelmesen súgta a fülébe:

— Sírj hű leányuk.

— Kuss! — horkant fel halkán a Hercegnő.

Picula sértődötten kotródott el.

— Ne marasztalj!

Futni kezdett, s egyenesen az útizsákját vonzó Elizbe ütközött.

Benő már a konyhában kotnyeleskedett. Egy kotláról felemelte a fedőt, de azonnal le is ejtette. Felszisszent.

— A mindenségit, ez süti... Nagyon híg lesz ez a leves.

Seherezáde, ki ragyogó arccal állt a konyhája közepén, elrötytyentette magát.

— Lehet repetálni. Az mosogatóvíz. A vacsorát már megették.

Fűz végigballagott a táboron. Az üres ebédlőbarakkban megpillantotta a Hercegnőt. Leült a kecskelábú asztalhoz, szemben a körmölő fiúval.

A Hercegnő dühösen pillantott fel.

— Akar valamit?

Fűz intett fejével, hogy semmit.

A fiú rövid vívódás után felugrott. Szétszakította a levelet, s a papírkosár felé vetette.

Elrohant.

Eliz fogta Picula tükröt tartó kezét.

— Feljebb tartsd, még feljebb. Még.

Picula felugrott a mögötte álló padra, s Eliz orra alá tartotta a tükröt.

A konyhában Benő megpislogtatta a villanólámpát.

— Kicsit hátrább álljon, kérem, és keverje.

Seherezáde a falon függő kanalak előtt tétovázott, végül kiválasztotta a legnagyobbat.

Keverni kezdte a mosogatóvizet, de a villanólámpa nem villant.

Benő békebeli ötvendináryira nyitott szemmel kebelezte az udvaron végiglibbenő leeresztett hajú Sylvettát.

Bakugrásos léptekkel nyomába szegődött. Seherezáde hangja csak az egyik fülét érte utol.

— Hej, hát ne keverjem?
Benő vissza se fordult.
— Majd legközelebb.

A Hercegnő ott ült a gyepféglázott ágyáson. Mögötte a vörös kövekből kirakott brigádnév virított.

Felkapta fejét, mert előtte a fűvön Sylvetta árnyképe rezgett el. Ebbe a finom muzsikába diszsonáns hangok verődtek: Benő léptei.

Picula megcsörgette a papirost.

— No kezd már!

A Hercegnő hosszan Sylvetta után nézett.

— „Soha olyan ékes szivárványt,

Abronsként fogta az eget”

Elhallgatott.

— „Soha olyan szent abroncsot még” — súgta Picula. — „Soha olyan szent abroncsot még.”

— Soha — nyögte elkeseredetten a Hercegnő.

— Tovább — türelmetlenkedett Picula.

— Nincs tovább...

— Hárman háromfelé keressük — mondta boldogan Eliz, amikor a szőke parancsnok bemutatkozott.

— Újságírók? — kérdezte Csuka a lelkesedés legcsekélyebb jele nélkül.

— Honnan tudja? — lepődött meg Eliz.

Csuka elmosolyodott.

— Most is úgy áll a keze, mintha noteszt tartana.

Von Tekercs dugta be fejét az ajtón.

— Vetítem a kék eget!

— No és? — vont a fel szemöldökét Csuka. — Tán azt akarod, hogy csillag legyek rajta?

Eliz nagy szemeket meresztett. A parancsnok megnyugtatta.

— Ne ijedjen meg! Nem repülünk el. Kezdődik a szokásos filmbemutató.

— No mire vársz még? — ripakodott rá von Tekercsre.

— Fehérítik és szárad a vásznom. Élvihetném a vendégszoba függönyét?

— Vidd, eredj, csináld! Már az se volna baj, ha vége lenne. Máskor ne rendezetek egyszerre mozit és tábortüzet is.

Az ezermester kiiramodott. Majd fellökte az ajtót nyitó Sylvettát. Egyszerre kaptak Benővel a leeső fényképezőgép után. Benő halálra vált arccal hápogott. Von Tekercs csak legyintett.

— Megcsináltam volna.

Sylvetta halkan kérdezte a parancsnoktól:

— Vezessem őket a vendégszobába?

Csuka nagyot nyelt. „Nem csukhatjuk össze őket, mint a nyulakat” — gondolta.

— Izé...

— A hölgy nálam is alhat — találta ki gondolatát Sylvetta.

Fűz az elrohanó Hercegnő után bámult. Elmosolyodott.

— A kölyök visszatért — mormogta halkán.

Magát látta tüskés hajjal folyóparton ülni. Kezét a vízben hűtögette. Nézte a három csillagot, mely fönn a hegyen és lenn az égen sziporkázott. Zsebéhez simított. Megcsördült a papiros. Kivette. A sötétben hangosan olvasta magának.

„Vigyázz magadra, fiam, esténként vedd fel a meleg alsónadrágot és ne igyál hideg vizet. Siess haza, mert apád már esernyőt tart a paradicsom fölé — melyet úgy szeretsz —, hogy el ne érjen.”

A három csillag közül kettő fenn a hegyen kialudt. Egy hullámzott már csak lent az égen...

Fűz megdörzsölte halántékát, s azon kapta magát, hogy még mindig mosolyog. Felkelt a kecskelábú mellől, végigsétált az asztalok között, megcirógotta a holdként sápadozó leltárszámokat.

— Hiába, egészen fűzhangulatba cseppentem — mormogta.

Hosszan nézte az oszlopon függő plakátot, de nem figyelt oda, mit olvas.

— Látok egy darab kék eget — ismételte —, ma este nyolckor.

Benő már messziről rikkantott.

— Már megint lóगतod az orrod? Fűzverseket nyekeregsz.

Fűz mosolygott, mert az emlékeknek még a hamuja is melengette. Benő a plakátra fintorgott, s loholt Sylvetta és Eliz után.

Fűz szórakozottan a szemétkosárhoz lépett, hogy a mellé hullott papírdarabokat felvegye és odadobja, ahová szánták. Ahogy az eltépett írás után nyúlt, keze megállt a levegőben. Felszedegette. Megpróbálta összeillesztgetni.

Picula összeszedte minden bátorságát.

— Nem és nem. Nem akarok visszakerülni oda.

— Picula — rázta meg Tarzán. — Én úgy beszélek veled, mint ember emberrel.

Picula mellé ült, s tenyerével a feje felett hozzámérte magát a hatalmas Tarzánhoz.

— Legjobb esetben is — kuncogta —, mint ember félemberrel.

— Hát akkor bagoly mondja most bagolynak: irány a szárítókötél! Jobbról balra a harmadik számú száradó objektum tanú nélkül zsebre vágandó.

— Tarzán, adj gondolkodási időt.

— Képtelenség, fiókám — rázta fejét Tarzán, s előkapott zsebéből egy paksamétát. — Az ügy megért, nem várhat tovább. Adva van egy díjnyertes pályamű, ehhez pályázatot kell csinálni. Picula, ha másként nem megy, hát inkább én, Tarzán, szépen megkérlek téged, eredj, hozd a díjat...

Picula nem mozdult.

Tarzán lehajolt, s keményen a szemébe nézett.

— Tudtam, hogy egy verébből sohasem lehet igazi bagoly.

Picula szó nélkül, lábát húzva megindult.

Sylvetta Benőre mosolygott.
 — Hogy tetszik a szoba?
 — Itt, a mellettünk levő helyiségben ki alszik?
 — Én — mondta a lány.
 Benő ujjával megkocogtatta a lezonitfalat.
 — Túl vastagok ezek a falak.
 — Hát miből legyenek?
 — Vasbeton falak közötti szigetelő levegőrétegből — szólt Benő bizalmasan, és közelebb hajolt.
 Eliz rájuk nyitotta az ajtót.
 — Pardon.
 Ledobta az útizsákját, dühösen méregette Sylvettát.
 — Éppen a falak miatt tiltakoztam — hadarta Benő —, túlságosan vékonyak. Még a pissenés is áthallatszik.
 — Ne pissezgenek, hanem aludjanak — mondta Sylvetta. — Különben sem szoktunk hallgatózni.
 Benő hátat fordított Eliznek. Odasúgta Sylvettának:
 — Pedig nincs kizárva, hogy olyat mondanék, amit érdemes lenne meghallgatni.
 — Aludjon rá egyet — nevetett a lány.
 — Gondolja, hogy lehet itt aludni?
 Eliz, kit e turbékolás már kihozott a sodrából, közbeszólt:
 — Lehet itt fürödni valahol? Tiszta por vagyok.
 — Mondtam szépen a hídon, hogy mártakozz meg — vigyorgott Benő.
 — Hát ha azt a tiszta port be akarja piszkolni — mondta Sylvetta —, rendelkezésére áll a fürdőszobánk, itt a szemközti ajtó a folyosón.
 — Kaphatnék egy lavórban vizet?
 — Hogyne, kérem — sietett a válasszal Sylvetta —, ha úgy szokta meg, kerítünk egy lavórt. Mi ugyan kádban vagy tus alatt szoktunk fürödni.

4

Von Tekercs kelletlenül rakta vissza a kisládájába a húsdaráló szerkezetet. Feltett egy indulót. A közönség felszisszent.
 — Már megint!
 — Csak ne válogassatok — intette le őket szigorúan —, a másikat kölcsönadtam a szlovén szomszédoknak.
 Giliszta ott lábatlankodott a vetítógép körül.
 — A híradót feltettem, indíthatsz — vigyorgott.
 Von Tekercsnek gyanús volt ez a vigyor, de Csuka unszolása és az elmés húsdarálószerkezet sietésre ösztökélték. Végigtekintett a padokon elhelyezkedő foghíjas társaságon, s gépiesen kiáltotta:
 — Ül le, Tarzán!
 Tarzán feltápáskodott a padról.
 — Ültem, te marha! — mondta szemrehányóan.
 A többiek lehúzták.
 Von Tekercs beindított. Egy pillanatig dermedt csend szakadt a nézőtérre, majd kitört a hahota. Kát bájos szöke óvodás csöppség egy

cilinderes úr kezéből kiragadta a virágcsokrot. A cilinderes úr felhár-
rált a repülőre a tolólépcsőn, a légcsavarak megindultak, és a repülő-
gép rák módjára visszahárta a felhőkbe.

— Metpél eréjdlőf kugázsro neltetehtjelef ygho koygav godlob —
hangzott a mikrofonból.

Von Tekercs ijedten kapott a készülék felé, de Giliszta hátulról meg-
ragadta és lefogta kezét.

A nézősereg kórusban ordította: Így tovább! Így akarjuk!

Von Tekercs elkeseredetten kapálózott.

— Ezt megkeserülöd — sziszegte, de hogy mégis mentse a menthetőt,
hivatalból visszafordította a szöveget. — Boldog vagyok, hogy feledhe-
tetlen országuk földjére léptem — mondta a nagy zongoraművész.

Hangja beleveszett a nevetésorkánba, mert közben a vendégszoba
függönyén egy kövér csokornyakkendő úr áhítatos arccal köpte vissza
sörét habostól az üres korsóba.

Giliszta elröhögte magát. Ezalatt von Tekercs egyik kezét kiszabadí-
totta, s leszakított egy huzalt a gerendáról.

A tábor elsötétedett.

Csuka fáradtan zuhant a székbe.

— Rendelkezésére állok.

Fűz elgondolkozva rakosgatta a papírszeleteket, de mielőtt megszól-
alt volna, kialudt a fény.

A parancsnok dühösen ugrott fel.

— Látja, már megint mennem kell. Mégiscsak le fogom váltani a
villanyszerelőmet.

Fűz fellélegzett. Kissé megkönnyebbült, hogy nem siette el mondó-
káját. Gépiesen zsebébe nyúlt cigarettáért.

„Vajon miképpen fintorul majd el ez a kemény és értelems arc” —
gondolta —, ha elolvassa: lehet, hogy nem megyek haza, anyus. Azt
mondja majd, ejh mit? Nem érünk rá képzelődni. Nem a tejutat épít-
jük.”

A szomszéd szobában éktelen csörömpölés támadt. Guruló dobozok,
eltört üvegek, reccsenő láda... Majd ugrás, lábdobogás. Fűz kitekin-
tett az ajtón; egy apró gyermekárny robogott fel a sötétben.

Fürdőszobából sustorgó víz, dudorászás hallatszott. Sylvetta a hir-
telen támadt sötétben hangosan felkacagott. Benő majd leharapta a ki-
lincset dühében. A világos kulcslyuk fekete monoklivá változott a
szemén.

Hangtalanul, mint ketreche zárt vad, járkált le-föl a folyosón. A padló
meg-megreccsent. Áldotta logikáját, hogy idejekorán lerúgta cipőit. Ép-
pen megállt, hogy hosszút, folyamatosan káromkodjon magában a vil-
lany miatt, amikor egy ajtó kinyílt, s Eliz dugta ki fejét.

— Ki az? — kérdezte ijedten.

Benő fejvesztve hátrált ki a folyosóról. Felszisszent, amikor cipőhöz
szokott talpába éles kavicsok hasítottak.

Picula dobogó szívéhez szorította a festékesüveget, a hegyhát mögül
előcsusszanó hold bevilágított a barakkablakon.

— Többet se semmit — mondta inkább a távollevő Hercegnőnek, mintsem magának.

Előhúzta párnája alól Tarzán óriás bakancsait, melyek most így, hogy szárát levágta, éktelenül néztek ki. Az életlen bicska cikcakkjait már úgysem lehet helyrehozni, de a festék majd egy kicsit megszépíti, s ami a fő, még volt gazdája, Tarzán sem ismer rá.

Tenyerére öntött az üvegből, és gyengéden körülkenegette a bakancsokat. Behunyta egyik szemét.

— Szebb, mint gondoltam. Van itt annyi ezüst, hogy még a talpát is bekenhetném.

Elismerő pillantással bólogatott műve felett, majd kihúzta az ágy alól a Hercegnő ládáját, és gondosan ráhelyezte a holdfényben megmegcsillanó ezüstcipőket.

Csuka zseblámpájának imbolygó fénye a kétségbeesetten tapogatózó von Tekercsre tévedt.

— Már megint? Fogom a húsdarálódat, és lehajtalak rajta.

A boldogtalan villanytudós a zseblámpa fényében egy mozdulattal kikapcsolta a vetítőt, a másikkal összekötötte az elszakított huzalt, s a felgyulladó fényben vörösödve mentegetőzött.

— Giliszta megfordította a híradót — mutatott volna Giliszta felé, de az már a barakk mögül leste a fejleményeket. Majd macskaléptekkel megkerülve a W.C.-ét, elsurrant a fürdő mögött, s nesztelenül belépett a barakkablakon. Kihúzta ládáját az ágy alól, hóna alá csapott egy csomag manilaspárgát, színes kreppapírokat, — vazelinos dobozt gyömböszölt zsebébe, s a cipőfényesítő nyúllábból kifújta a port.

— Púdert majd kérek Sylvettától — motyogta.

Az ajtónál megállt, homlokára csapott.

— A „Frotir”!

Visszatért az ágyhoz, s a hazai félcipőjéből egy gyanús tisztaságú rongyot halászott elő.

A barakk előtt Giliszta és Benő nagy szemeket meresztettek egymásra a felgyulladó villanyfényben.

Benő eltüsszentette magát.

— Egészségére.

— Köszönöm. Mondja csak, maguknál minden öt percben kialszik a villany?

— Nem. Egész nap ég .

Benő feltolta a szemüvegét.

— És mit akar ezzel a nyúllábbal?

— Keresem a nyulat, aki elvesztette.

Benő kényszeredetten nevetett.

— És mondja csak, ez a kreppapír?

Giliszta felfrtyant. Benő hanghordozását utánozva visszakérdezett:

— És mondja csak, ez a harisnya?

Benő, mint a gólya, egyik lábát maga alá húzta.

— Érdekes, nem is vettem észre.

Egymásra vissza-visszasandítva oldalogtak el. Benő végigcsoszogott a barakk folyosóján, mikor a fürdőszobához ért, hirtelen támadt reménytel a kulcslyukhoz hajolt.

Felnyögött Eliz csontos háta láttán.
Rusástól mászott a vékony takaró alá.
— Brrr . . .
Fejére húzta a takarót.

5

Sylvetta hosszú hajából vizet csavart a tükör előtt. Tenyerét a doktor Mindenttudományosan szikrázó szemű fényképe elé tartotta, és sebes mozdulatokkal bolyhos köpenybe bújt.

Az egészségügyi napló ott nyílt ki, ahol a kis fehér gyopár lapult.

A doktor betűi, amikor betegségeket és orvosságokat jegyzett, szép-vonalú, jól megrajzolt tintaépítmények voltak. Az egyenes vonalak leplezetlen önbizalmat hirdettek, ám a margóra vetett intim ceruzasorok jobbra-balra dőltek, mintha forró szél suhintott volna közéjük.

„Nincs javulás” — sóhajtoztak a sorok. — „Te vagy az egyetlen komoly kórokozója a tábornak . . . A kis komiszok olyat is bekötöztetnek veled, ami csak néhány év múlva vérezne fel. Úgy kötöztetted a kis Picula feltört tenyerét, hogy legszívesebben bedugtam volna karomat a betonkeverőbe. Most fehér szobában feküdnék. Jönnél. Megmérnéd a lázamat. Csóválnád fejed, lepedőt igazítanál, poharat tartanál szám elé. Mohón innék a pohárból. Hajad a kezemhez érne, nem mozdítanám, míg újra nem jönnél, nehogy kihűljön rajta a simítás . . . Meggyógyulnék, és újra megbetegednék, s meg se gyógyulnék már, csak egyre betegebb lennék, hogy minél előbb meghaljak, mert úgylis feltámasztanál . . .”

Sylvetta még egyszer átfutott a sorokon, s ahogy olvasta, lassan törölgette le. Végül csak a diagnózisok acélbetűi maradtak. A régen olyan nagy törőlgumi most már csak pirulányi pici kerék volt, melyet a lány játékos ujjakkal görgetett a „kitörölhetetlen” szöveg fölött.

Ekkor vette észre a nyomtatott betűs sorokat a lap alján: **A MACSKÁT LIKVIDÁLJA MÁR!**

Az üldözött macska Bifla ölében lapult. A vendégszoba függönyén borostás férfi nagykalapácsos léptekkel indult a fal mellett remegő fátyolnyi nő felé. Mikor a karmoló pici kezek ölélőn forrtak rá a férfi kőoszlop nyakára, Natasa elnyávogta magát.

Tarzán felhördült. Olyat mondott, hogy még a macska is megértette, és szemérmesen szemlesütve simult Biflához.

Bifla megigazította szemüvegét, és Tarzán felé fordult.

— Miféle hang ez?

— Miféle? — sziszegte Tarzán. — Tudd meg, te málé, hogy a Bagózó Baglyok halálra ítélték ezt a dögöt.

— Szóval bedöltetek dr. Mindenttudományosnak — mondta keserűn Bifla. Feltápáskodott, karjára vette Natasát, és megindult.

— Nincs még vége — hallatszott von Tekercs figyelmeztetése.

Biflának felvillant a szeme.

— Most rögtön bemondom a végét, ha Bagózó Bivalyok egy ujjal hozzá mernek érni Natasához.

Minden fej Tarzán felé fordult.
Bifla felemelte a hangját.
— Számolok. Egy!...
Tarzán nagyot nyelt.
— Kettő!...
Tarzánt hátulról lökdösni kezdték.
— Szólj már, te bagoly!
— Há-rom! A végén...
Tarzán közbeüvöltött.
— Kötródjatok, de ha még egyszer becifráz a barakkba, nincs kegyelem!

Sylvetta ablakát halkán megkocogtatta valaki. A lány gyorsan az ablakhoz ugrott. Amikor Gilisztát meglátta, elkedvetlenedett.

— Kedves nővér — hadarta Giliszta —, szíveskedjék egy kis púdert adni az esti mókához.

— Giliszta, te drogériával téveszesz össze engem.

— Láttam én a multkori kötözésnél a polcon egy dobozt, azt írja rajta: púder.

— Az ám, babapúder.

— Megkaphatnám?

— Gumipelenka nem kellene?

— Ne tessék tréfálni a művészettel... Bár ami azt illeti, a Hercegnő...

Kuncogtak. Sylvetta intett, Giliszta közelebb hajolt.

— Küldöm a Hercegnőt.

Picula futva közeledett. Giliszta zavartan köszörülte a torkát.

— Hova küldöd a Hercegnőt? — kérdezte a kisfiú.

— Semmi, semmi, izé... Hát akkor kérném azt a púdert.

Cinkosan összemosolyogtak Sylvettával, majd Giliszta újból Piculához fordult.

— Készítsd elő a Hercegnőt.

— De mi van? Hová akarod a Hercegnőt?

— Ne verd az orrod a felnőtték dolgába, indíts! A tusolófülkében az öltöző. Oda jöjjön a Hercegnő.

Picula elrohant. Giliszta utánakiáltott.

— Seherezádénak ne felejts el szólni!

Giliszta az ablakpárkányra könyökölt, és újból pusmogni kezdtek.

Sylvetta még Giliszta után akart szólni, aztán könnyedén legvintett, majd gyorsan átöltözött, és beszólt a fürdőszobában piszmozgó Eliznek. Aztán megkocogtatta a vendégszoba ajtaját.

— Alszom — hallatszott a takaró alól Benő szordínós hangja.

— Az hittem, érdekli a tábortűz.

— A tábortűz az igen, az nagyon — pattant fel Benő, s máris az ajtóban termett. Könnyedén meghajolt.

— Szabad a karját?

Eliz kockás takaróba burkolózva, kultúrára készen, mint egy meg-elevenedett sakktabla, csoszogott utánuk. A folyosó ajtaján Sylvetta kivonta karját Benő szüntelen hadmozdulatokat művelő könyöke alól.
— Most már fel lehet ébredni!

6

A mozielőadás már véget ért. A közönség egy része a tábortűz felé vette útját, a többiek, a környékbeliek, a potyamosok pedig hazaindultak.

A Sejk fia a rőzserakásnál fennhangon rendelkezett.

— Négy vödört ide minden oldalról...

Egyik kezével mutogatott, a másikkal a puskasíjon gitározott. Magyarázás közben nekihátrált az egyik vödörnek, és felborította.

— A Jézusát, hát ebben nincs víz!

— Vízet nem mondtál, csak vödört — védekezett az egyik legényke.

— Futólépésben vízért! Máris késésben vagyunk!

A vödörös fiúk nem tudtak bemenni a tusolóba, mert Giliszta kozmetikai szalonja teljes gőzzel működött.

— Foglalt — kiabálta Giliszta —, talán szíveskedjetez máskor.

— Ne bolondozz, Giliszta: víz nélkül nem lesz tűz.

Giliszta éppen a Hercegnő arcát készítette.

— Fáradjatok a folyóhoz!

A vödörösök morogva csörömpöltek el.

A Sylvettától kapott szemöldökhúzóval Giliszta egy fél bajuszt pingált a Hercegnő orra alá, de a bajusz másik felének vonalát az iron rézfonákjával imitálta.

— Kész.

A Hercegnő elégedetten fészkelődött. Giliszta ráparancsolt.

— Most ne moccanj innen, ha rád kerül a sor, érted küldök...

Giliszta futólépésben érkezett a deszkapalánknál várakozó Sejk fiához.

— Térdelj le!

— Soha — mondta a Sejk fia, és térdre ereszkedett.

Giliszta előhúzta zsebéből a manila parókát.

— Tedd a fenébe ezt a puskát!

— Azt nem lehet, barátocskám. Ne zavartasd magad.

Giliszta morogva kerülte meg a puskát, és oldalról nyújtózkodva húzta Sejk fia fejére az éktelen manila parókát.

— Nincs az a teve, aki ne szeretne beléd, ha így látna.

Ingéből Giliszta előrántott egy szalvétát, melyen óriási vöröskereszt virított, és felgombostúzta Sejk fia sofőrbundájára.

— Kedves nőrsz! Ellenállhatatlan vagy — vigyorgott Tarzán, ki félméternyi kartonbakancsokban botladozott feléjük. A bakancs valóságos remekmű volt.

— Ide gyere — szólta Tarzánhoz Giliszta, s ágaskodva orra alá pingálta a Hercegnő hiányzó fél bajuszát.

Vidáman pattogott a tábortűz.

Szövegtelen dalt duruzsoltak az építők. Bolond pillangók szálltak a lángok közé.

Fűz azon bosszankodott, hogy az imént már-már összeillesztett levélmozaikot zsebébe kellett sepernie.

A tűz és a félkörben elhevert közönség közé bakléptekkel nyomult be Tarzán. Zsebéből fogkefét húzott elő, s büszkén csutakolta irdatlan papírbakancsait.

Utána meghajolt a publikum felé, s mintha a tűz belekapott volna fenekébe, hirtelen rándulva homorított. Nagy pátosszal kezdte a Hercegnő hangját utánozva:

— A szivárvány elpatkolása. Írta Ady Endre, szavalja hercegi csekélységem.

SOHA, DE SEJ HAJ
SOHA OLYAN ÉKES SZIVÁRVÁNY TYUHAJ!

A közönségen derű morajlott végig.

A deszkapalánk mögül Sejk fia tipegett Tarzán felé. Meg-meglibbenő manila fűrtjei s a bundán díszelgő vöröskereszt fennen hirdette, hogy a puskától megválni még most sem tudó legény Sylvettát példázza.

Sylvetta, aki Benő mellett szorongott az egyik kispadon, hangos nevetésben tört ki.

Sejk fia az ökrösszekér hátsó kerekéhez hasonló hangon csikorogta.
— Hercegnőm!

Tarzán rügött néhányat. A kartonbakancsból kő hullott ki.

— Fáz a szemem és a tyúkszemem.

„Sylvetta” hozzálépett. Megsimogatta.

— Szemedre írok egy kocsi kenőcsöt, tyúkszemedre kocsikenőcsöt.

A nevetés elnyomta hangjukat.

Benő Elizhez hajolt.

— Tudod, miről van szó?

— Honnan is tudnám. Nekem sose mondtok meg semmit. Mindent elírtok előlem. Csak a motyótokat cipeltetitek velem.

Fűzt meglegyintette a széttépett levél szavainak keserűsége... *Mézes kenyér helyett gumiarabikumot kennek kenyereimre... Ahhoz a lányhoz egy szót sem szóltam, mégis azt dalolják: A hercegnő feszt ott, ahol a vöröskereszt... És nem nevetett.*

Tarzán letérdelt.

— Sylvetta, mondani akarok valamit.

— No!

— Izé... Soha olyan ékes szivárványt.

— Oszt milyen?

— Hát szóval... Olyan ékest... olyan ölelőt...

— Oszt mit csinált?

— Abroncsként fogta az eget.

— Nahát, akkor most eleresztheti — vigyorgott Sejk fia, és illegetve magát megindult.

Tarzán térden állva utánacsúszkált.

A közönség tomboló nevetése közepette vonultak így ki a tábortűz fényköréből.

A túloldalról Giliszta közelített. Két kezét magasba emelve képmutató arccal harsogta:

— Csend, rend és figyelem! Most művész szól majd hozzátok, áhítattal hallgassátok. „A szivárvány halála”, írta Meziátlás Hercegnő, elmondja Ady Endre.

A nevetés elhalt.

A bizsergő csendben a félbajuszú Hercegnő oldalgott a tűzhöz. Visszafojtott kuncogás kísérte. Ügyetlenül és nagyot hajolt a közönség felé, majd dermedt pillantása Sylvettára szegeződött. Bizonytalanul tengerfenékről bugyborékoló hangon kezdte.

— Soha olyan ékes szivárványt.

Itt-ott nevetés bőffent a csendbe. A Hercegnő ijedten hallgatott el, és gyorsan, mint fuldokló, behadarta a vers címét.

— Szivárvány, írta Ady Endre... A Szivárvány halála, Ady Endre verse.

Sóhajtott.

Ezt a kis közjátékot a közönség nevetéssel jutalmazta.

A Hercegnő nagy lélegzetet vett, és mint aki révbe ért, áhítattal szavalni kezdett.

— SOHA OLYAN ÉKES SZIVÁRVÁNYT
ABRONCSKÉNT FOGTA AZ EGET.

Aha-brü-hüncs — röttyentett bele Benő a szavalásba, s mintha zsilipmadzagot rántott volna meg, felzúgott a tábor nevetése.

A Hercegnő dadogva folytatta.

— SOHA OLYAN SZ-SZ-SZENT ABRONCSOT MÉG

A hahota orkánná tornyosult. Sylvetta ráborult a mellette tele szájjal röhögő Benőre, úgy nevetett. Giliszta a haját igazító Eliz kezéből kikapta a tükröt, és a sápadtan tatógó Hercegnő elé tartotta.

A Hercegnő villámsújtottan bámulta félbajuszú magát.

Könnyével együtt buggyant belőle a szó.

— Dögök...

8

A Hercegnő a vén fűzfák között lelassított. Még mindig a nevetés tombolt fülében, pedig már jó ideje Seherezáde hétujjnyi hangja hasogatta az éjszakát.

Fellendítette magát egy alacsony koronájú fűzpáholyba, és ott gubbasztott, mint egy nagy bánatos fekete madár.

Mikor nevét hallotta a füzes széléről, felhúzta lábait.

Giliszta tenyere trombitáján harsogott.

— Hercegnő, hahó!

Körben forgott. Bekószált a fák alá, s már tovább akart loholni, mikor felette megreccsent az ág. Zseblámpájával odavilágított.

— Hercegnő, kegyed itt trónol? Engedje meg, hogy gratuláljak.

— Dögölj meg.

— Fenomenális voltál. Úgy tapsoltak, hogy majd elaludt a tűz.

— Röhögtek — mondta keserűen a Hercegnő —, nevetséges voltam.

— Az mindegy — legyintett Giliszta.
A Hercegnő kihajolt az ágak között, s Giliszta arcába sziszegte.
— Mért rajzoltál nekem fél bajuszt?
— Azt hittem, profilból szavalsz. Úgy a lábad is kisebbnek látszik.
— Rohadj meg!
— Hálátlan — kiáltotta Giliszta, és szép kerek hasú üveget húzott elő zubbonya alól. — De lásd, ki vagyok. Nézd, mit hoztam neked. A faluban vettem. Ha Csuka megtudná! Ajaj! Szagold meg.
A Hercegnő félretolta az üveget.
— Nekem minden pálinka egyforma.
— Ezért röhögnek ki.
Giliszta kéjeset szippantott a levegőből.
— Tudod, mit érek én? Először homokszag, aztán barackvirágillat, mézillat, keserűbarackmag-illat, az egész együtt...
— Bűdös — vágta rá a Hercegnő.
— Igyál, no — unszolta Giliszta. — Az imént Sylvetta szippantott belőle, itt van még a szája nyoma.
A Hercegnő egy pillanatra megfélekedett mindarról, amit eddig tagadott.
— Hol? — kérdezte mohón.
— Szállj le már, nézd, itt a szájlennyomata az üveg száján.
A Hercegnő mereven bámulta a zseblámpa fénycsóvjában csillogó üveget. A földre csusszant. Egy pillanatig még az üveget nézte, majd hirtelen hátat fordított.
— No és? ... — morogta.
— Hát nem érted? Jaj de mafla vagy! Mindenki tudja a táborban, csak te nem.
A Hercegnő elfehéredve dadogta.
— M-m-mit?
— Nem fontos. Ha eddig nem tudtad, mért tudjad ezután.
— No mondd, no mondd — könyörgött a Hercegnő.
Giliszta válasz helyett az üveget nyújtotta. — No csak egy kortyot. Nyalints bele.
A Hercegnő elkapta az üveget, szájához emelte. A második kortyot már kiprűszkölte.
— Vö-vö-vö-vö... tiszta pokol... Na most megmondhatod.
— Ne szólj szám, nem fáj fejem — vigyorgott Giliszta. — No még egy kortyocskát.
A Hercegnő engedelmesen kortyintott. Letette az üveget Giliszta elé, és megindult a folyó irányába.
— Most már nem is érdekel.
— Hová? — szólt utána Giliszta.
— Sehová, csak bele akarok ugrani a vízbe. — Hirtelen meggondolta magát, s az üveg után nyúlt. — Adj még.
Giliszta gyorsan felkapta az üveget.
— Hohó, barátocskám, lassan a köröszttel.
Magához szorította a flaskót, mintha féltené eltévelyedett gyermekét, a Hercegnőt a káros italtól.
A Hercegnő kiráncigálta Giliszta karjaiból az üveget, és meg-megakadozva kortyolt.

— Csak annyit mondok — fontoskodott titokzatos képpel Giliszta —, hogy a táborban egy nő pali utánad.

— Nem érdekel senki, csak...

Újra ivott.

— Csak? — Giliszta hangja szinte felfutott a fára. — Ember, mi egy malomban örülünk.

— Az nem lehet — tátogta megrendülten a Hercegnő.

— Ne tedd magad hülyének, hát nem láttad?

— Mit? — kérdezte bambán a Hercegnő.

— Az ágya fölött a képedet.

— Locsolj a fejemre egy vödör vizet! Azt mondom, az én képem az ő falán. — Megragadta Giliszta grabancát. — Hazudsz!

— Itt csapjon beléd a ménkű, ha nem igaz!

— Ide! Ide a vizet — hajolt le, s mutatott a fejebúbjára a Hercegnő.

— Ej, ha én a te bőrödben lehetnék — játszott meg egy tökéletes álsóhajtást Giliszta.

— Én az én bőrömben vagyok, de úgy érzem magam, mintha kifordítottak volna.

— Mert mafla vagy — dühösködött Giliszta. — Azt várod, hogy a tündérke idejöjjön hozzád, s a füledbe suttogja: „Szeretlek, Hercegnő, légy az enyém!”

— Hát mit csináljak?

— Tőlem akarsz tanácsot? Mit mondjak én? Neked kell tudnod! Te vagy a boldog választott — sompolygott közelebb Giliszta —, én a te helyedben, érted... odamennék, érted... megkocogtatnám azt az ablakot... Ha nyitva van, be is lépnék rajta, érted...

A Hercegnő elhült.

— Az ablakon?

— Persze, hogy az ablakon. Mit gondolsz, kinek hagyja minden este nyitva?

— Komolyan mondom?

— Hát szoktam én hazudni?

— Hát néha.

Giliszta esküre emelte kezét.

— Soha ilyen komoly szerelmi ügyben nem hazudtam.

— Mert még ilyen nem is volt.

— Pukkadj meg — legyintett Giliszta —, ha így folytatod, nem is lesz.

Megindult.

— Jó éjszakát!

— Ne menj el, Giliszta — botlott utána a Hercegnő.

— Adj még egy kor-tyót!

— No ne!

A Hercegnő jól meghúzta az üveget. Még a száját is elfelejtette megtörölni.

— Te... Hogy kopognál?

Giliszta elégedett vigyorral könnyedén kocogtatta meg a fűzfa törzsét.

— Tá-tá-tátátátá.

A Hercegnő átszellemült arccal a levegőbe kopogott. Suttogóra halkította hangját.

— Tá-tá-tátátátá.

Meglendült a vödör, s a felcsapó gőzfelhőben egy pillanatra eltűnt a parókás, puskás Sejk fia. A zászlóárbc felől takarodó harsant. A mosdó-barakokban elállt az eső, lement a nap, eloltották a villanyt. Fapapucsok halkuló zaja beleveszett a szalmazsákok zizegésébe.

A füzes part felől veszedelmesen ingó árnyék közeledett.

— Tá-tá-tátátátá.

Hirtelen fiatal süvölvényfa állta újtját.

— Bocsánat — dadogta a Hercegnő — n... n... nem akartam.

Hítratántorodott, majd a fa után kapott.

— Ne menjen el... A fiúk tévednek... Én egyáltalán nem... Az amit én... Tudja mire gondolok.

— Megkapaszkodott a fában.

— Eressz el, Picula, dolgom van — eltolta magától a vékony törzset. Kuncogott.

— Hogy tettei magát ez a fa. De engem nem csaphat be senki...! Úgy ám, bocsoskám, a Hercegnő mindig tudja, mit akar.

A fejéhez kapott ijedten.

— Te szent ég, elfelejtettem. — Majd boldog vigyor ágazott szét szája körül. — Ahá, tá-tá-tátátátá.

„Határozott” léptekkel Sylvetta sötét ablakához lépett.

Emelte kezét, hogy bekopog. Keze megállt a levegőben. A felhők mögül kibújtt a holdsarló.

— Csak annyit akartam mondani — keze lehanyatlott —, mindegy. Elfordult...

Visszakereste emlékei közül a legszebbet, melynek két főszereplője volt: Sylvetta és ő.

A nagyhangú brigád akkor csak statisztált.

Érezte, hogy a lány mögötte áll. Nem akart megfordulni, de a csáskány magától fékezett és megállt. Sylvetta gyengéden lefejtette a szerzám nyeléről kezét.

— „Fáj, Misike?” Látta is a szavakat, mert a száját nézte. De a válasz csak most itt, e pillanatban jött meg végre.

— Fáj — mondta halkan, majd kiáltva: — Fáj!

Odafutott, öklével rácsapott az ablakfára. Az ablak magától, nyikkanás nélkül tárult ki.

Meghökkenve bámulta a kiáradó forró sötétet, valami meglendítette, s egyetlen mozdulattal átvette magát a párkányon.

Vakító világosság öntötte el a szobát. Ott ültek sorban, mint egy előadáson; az újságírók és Sylvetta. Sejk fia az ajtóban, Gilisza a villanykapcsolónál ügyeleteskedett. Dörgedelmes hahota szakadt rá.

A Hercegnő feltápászkodott a padlóról. Hagyta, hogy a nevetés elzúgjon füle mellett. Kábult tekintete lassan az ágy felé siklott. A fekvőhely felett a gripp-esetek nagy szemléltető táblázata éktelenkedett...

Hirtelen felocsúdott. Némán végignézett a féktelenül hahotázókon. Tekintete a mozdulatlan arrcal figyelő Fűz tekintetével találkozott. Mintha egy forró nyár minden jégesője egyszerre szakadt volna rá: ki-józanodott.

Az ajtó felé rohant, de ott Gilisza elébe ugrott. A szemközti ajtónál

Sejk fia állta útját. Két ugrással az ablaknál termett, belevetette magát a sötétbe.

A nevetés hirtelen elhalt.

Egyedül Giliszta vihogott.

Minden fej felé fordult.

Giliszta kényszeredetten nevetett tovább, majd zavartan elhallgatott.

10

Az alvó barakkban a Bagózó Baglyok, mint szellemek, Tarzán ágya köré telepedtek.

Tarzán felkönyökölt az ágyon.

— A Bagozó Baglyok gyűlését ezennel megnyitom.

Meggyújtott egy cigarettát, beleszívott, és átadta a mellette lévőnek. A cigaretta körbejárt.

— Napirendünk első pontja: Natasa.

A macska hátulról lábához dörgölődött.

— Kuss — rúgott felé Tarzán. — Határozatunk első pontjának értelmében a macska nem tartózkodhat a barakkban.

Az egyik „Bagoly” feltápászkodott, elkapta a macska hasaalját, és kihuppantotta az ablakon.

— Tehát elfogadjuk az első pontot? — kérdezte Tarzán.

— El — mondta a macskavégrehajtó „Bagoly”.

— Második pontunk — emelte fel hangját az elnöklő Tarzán —, rögtönítélő bíróság megválasztása Natasa bekakálása esetére.

— Tarzánt javasolom elnöknek — vágott közbe az egyik Bagoly —, mert macskagané-ügyben közöttünk ő a legjáratosabb.

— Kedves Baglyok — nyelt egyet Tarzán. — Mielőtt ezt a javaslatot szavazásra bocsátanám, szabadjon nyomatékosan felhívnom figyelmezteteket, hogy ne hamarkodjunk el a dolgot: főbenjáró ügyről van szó, ahol az ítéletnek csak egyetlen változata lehet: halál. Én elvállalnám ezt a felelősségteljes megbízatást azzal a feltétellel, ha mellém két lelkiismeretes Baglyot állítanátok, kikkel megosztanám a felelősséget, kiket semmiféle néven nevezett macskabúz nem rettent vissza.

A macskakidobó közbekottyant.

— Haljuk, Tarzán, halljuk az indítványodat!

Csend lett.

Tarzán a vánkos alól előhúzott cédulára pislantott.

— Én azt hiszem, Bagoly társaim, itt csak két Bagoly jöhet számításba: Bovaryné és Csita.

Fergeteges éljenzés fogadta szavait.

Tarzánhoz visszaérkezett a cigarettacsikk. Még egyet szippantott, megfújta körmeit, ráköpött a parázsra, és komolyan folytatta.

— A következő napirendi pontunk még inkább kulturális jellegű: a Bagoly pályázat ünnepélyes kitűzése. Ha megengeditek, ismertetem az elnökség javaslatát.

Tarzán tonikumos üvegből vizet öntött a fogmosópohárba. Megitta. Krárogott.

— Halljuk, halljuk!

— Hosszas megfontolás után az elnökség arra a következtetésre ju-

tott, hogy a BB társaság hivatva van fejleszteni tagságának alkotói erényeit, ezért ezennel meghirdetjük a szállá alakítható páratlan selyemharisnya-díjat, melyet Picula szerény közreműködése által csodálhat itt meg a közvélemény.

Két ujjal levegőbe libbentette Sylvetta harisnyáját.

— U-hu-hu-húúú — hallatszott mindenfelől.

Csita közbeszólt.

— Disznóság lenne ezt a csodálatos portékát csak úgy odavetni, egyszer s mindenkorra odavetni valakinek.

— Javaslatot kérek — vágott közbe Tarzán.

— Vagy lopjatok mindig új harisnyát, vagy legyen ez vándordíj.

— Úgy van, legyen vándordíj — helyeseltek többen.

— Nem lehet vándordíj! Attól nem vehetjük el, aki megnyerte — fellebbezett megfellebbezhetetlenül Tarzán.

— Helyes, nem lehet — bólítottak a Baglyok.

Picula fellélegzett.

— Halljuk a pályázat feltételeit — emelkedett szóra Bovaryné.

— Helyes — mondta Tarzán —, figyeljeteK ide.

Papírlapot kotort elő a párna alatt lapuló szakácskönyvből, s olvasni kezdett.

— Válságos idöket élünk. Minden bagolytársadalom, melynek alapjai nem a hazugságon nyugszanak, halálra ítéltetett. Mert kérdeM én, Bagolytársaim: Mit tettünk mi az igaz hazugság fejlesztésének érdekében? Tegyük kezünket a kezünkre: Odáig jutottunk, hogy már a hazugság örve alatt igazat mondunk. Ez így tovább nem mehet. Mi nem lehetünk más milyenek, mint bagoly őseink voltak — Tarzán felemelte a harisnyát és a hangját. E mindenkit serkentő díj ösztönözzön arra bennünket, hogy hazudni szép és hazudni egyedül üdvözítő. És most — hangja megcsuklott — mikor az ünnepi pillanattól torkom elszorult, hírral hirdetem: kezdödjék a verseny! Legyen ez a díj azé, aki egyesíti magában a hazugságot, a füllentést, a mellébeszélést, az igazság megkerülését, a linkelést, a hasalást, a halandzsálást, szédítést, a lóditást ámen.

Áhítatos csend fogadta szavait.

— Még csak annyit, hogy kézfelemeléssel szavazzuk meg a győztest.

A Baglyok ültek, és lesték, ki mozdul először.

— Mi az, mindenki egyszerre hazudik? — kottyantotta el magát Picula.

— Csitt! — mordult rá Tarzán. — Csita! Csita, kezd már — bökte oldalba, s fülébe súgta —, ahogy megbeszéltük.

Csita zavartan állt fel.

— Izé... hogy is kezdjem... tudjátok, én még soha nem hazudtam...

A Baglyok elvgyorodtak. Egy csomó kéz a levegőbe emelkedett. Tarzán arca elborult.

— Kezdem — szólalt meg újra Csita, de Tarzán nadrágjánál fogva visszarántotta.

— Halljuk, Tarzán — sietett Picula menteni a menthetőt.

Tarzán elvgyorodott.

— Hát izé... én igazán nem készültem ilyesmire.

Sapkája béléséből papirost vett elő. Rápislogott.

— Csütörtökön délben 12 óra egy perckor fekete vasrácsos ablakú

páncélautó állt meg az ebédlőbarakk márványoszlopcsarnokában. Két gépfegyveres rendőr ugrott ki a sofőrülkéből, kinyitották a másfél kilós lakatot az autó hátsó ajtaján, és kis kazettát emeltek ki onnan. A kazettában aranykanál, aranyvilla, aranykés, arany kiskanál, arany süteményvágó kés, arany le vesszedő kanál, arany szalmaszál és ébenfa fogpiszkálók voltak. Csuka fekete frakkban, fehér csokornyakkendőben, lakkcipőben ott somfordált a páncélautó körül. Miután aláírta a reverset, odahozta az evőeszközöket asztalomhoz. Fel akartam ugrani, de visszanyomott a bársony hokedlire. Megigazította a kárpitozott sámlit a lábam alatt, s fejcsóválva nézett fel a mennyezetre. „Ejnye, már megint kialudt egy körte a csilláron, csak tudnám, melyik a hatszáz közül. Von Tekerces! Hozzatok egy új csillárt.” Intettem hanyagul, hogy maradjunk ennél a csillárnál. Inkább segítsen dönteni, hogy a tizenhat étlap közül melyiket válasszam. „Méltóztassál talán ezt az aranszegélyűt” — hajolt hozzám Csuka szolgálatkészen. Az első oldalát az aranszegélyűnek meg sem néztem, hiszen az üdítő italok már ott sorakoztak asztalomon. A római négyes szám alatt, a különleges levelek sorában megakadt a szemem az újházi tyúklevesen, majd átsiklottam a tökből készült hamis becsináltlevesen és az Irisch-Stewen, és rámutattam a ráklevesre. Csuka mélyen meghajolva hátrált a konyhába, s csakhamar feltárltak az ajtók. Sylvetta földigérő habfekete csipokeruhában hozta felém aranytálban a ráklevest. Uszályát öt kukta cipelte. A karzaton a brigád szavalókórusa rázendített: „A jól mosott — körömkefével súrolt — rákot”, hallottam a női kar hangját, „meg fogjuk”, vágta rá a férfiak. A nők belesipákoltak: „Belét kihúzzuk — selyem petrezselyem reá — forr a víz — tíz — percig.” A férfikar vette át a szót: „Ezalatt a rákok — szép veresre főnek.” A női kar közbevágott: „Vaját fazékba.” A férfiak: „A rákot tovább főzzük — tejszínnel behabarjuk.” Női kar: „Pici cukorral.” Férfikar: „És konyakkal.” Férfi- és női kar: „I-ze-sít-jük.”

A Bagózó Baglyok felhördültek. Tarzán lesújtó pillantása végigpásztázott rajtuk. Csend lett.

— És kisujjamat belemártottam az aranytálba — folytatta Tarzán —, és sértődötten fordítottam el a fejem. „Uram, egyék az ég szerelmére”, — könyörgött Sylvetta. „Totál hideg” — mondtam —, „hátra lehet menni tőle. De azért hagyják itt, majd az állatka egyik ollójával levágom lábom ujjáról a körmöt.” Sylvetta márványoszlopra borult, és úgy zokogott. Felemeltem a mutatójjamat. Csuka hajlongva közeledett. „Ő... ő... ezeket az izé könnyeket töröljék fel” — mutattam az oszlop tövében keletkezett tócsára — „és mondja csak, Herr Ober, miféle ez a spárga csőbe sütve?” Csuka hadarni kezdett: „A spárgát blablalablablabla jó meleg sütőbe világosra sütjük.”

A baglyok homlokán kidagadtak az erek, úgy figyeltek.

— Hogy mondta a spárgát, Csuka? — kérdezte Bovaryné.

— Nem tudom — felelte foghegyről Tarzán —, mert nem figyelhettem oda, barátocskám. Ugyanis az étlapon felém ragyogtak a töltött sertésdagadó aranybetűi. „Ebből a dagadó sertésből hozzanak nekem három adagot”, kiáltottam rá Csukára. „Amíg elkészül az étel, kegyeskedj megtekinteni a bostoni színház előadásában Wolfgang Amadeus Harsányi Dagadó című egyfelvonásosát.” Csuka kihátrált, én összecsaptam a kezem, s egy nehéz bíbor plüssfüggöny széttárult. A szín közepén

Elisabeth Taylor állt, kezében tizenöt deka sertésdagadót szorongatott, majd a heverőn holtrészegen szuszogó Čkaljához lépett, és rákiáltott: „Nézzük már meg gondosan, nincs-e lyuk rajta.” „Óh, Liz” — sopánkodott Čkalja —, „a hentessel kellett volna felszúrtnod, és lehetőleg csikokban kérned. Ha lenne rajta lyuk, mindenütt erős cérnával összevarrjuk.” Elisabeth lehajtottá fejét. „Anyám, mit kell ilyenkor tennem?” — sóhajtott fel Lizocska, ám apja szelleme közbeszólt a túlvilágról: „Illyesmivel ne háborgasd anyádat, tudhatnád már, hogy a húst kívül-belül be kell sóznod és az elkészített töltelékkel megtöltened.” Az atya szellemének hangja elhalt, de Liz felsikoltott: „Ne hagyj el még, atyám, hogy van tovább?” A szellem visszaszólt: „Tepsibe forró zsírba tesszük, és állandó locsolás mellett lassú tűznél puhára pároljuk, majd szép pirosra sütjük.” „Köszönöm, atyám” — rebegte Elisabeth, de köszönétébe belesüvöltött a szellem hangja: „Még valamit! Ne feledd: zöldfőzelékkel kell tálnod!” Elisabeth Taylor hisztérikusan felnevetett. „Utolért atyám átka: februárban zöldfőzelék?” Čkalja feltápáskodott a heverőről, s Elisabeth elé állt: „Fel a fejjel, tyúkocskám! Meg kell tudnod a teljes igazságot: Másfél zsemlye, egy és fél tojás, tei vagy víz, törött bors, petrezselyem zöldje, reszelt vöröshagyma...” És fiúk, Elisabeth Taylor ájultan omlott össze, kezében a személyenként tizenöt deka sertésdagadó, avagy hasaaljával, mielőtt még Čkalja gondosan átnezte volna, nincs-e lyuk rajta. A függöny összecsapódott. Érkezett Sylvetta a dagadókkal bikiniben. Nekiestem...

— Három adag volt? — kérdezte cérnavékony hangon Csita. Bovaryné szájára tapasztotta kezét.

Tarzán felemelt hangon folytatta.

— Én, fiúk, a nyakig begombolt csipkeruhára gondoltam, a bikinire néztem, és feltört belőlem a kiáltás: „Kérem szépen a tortát!”

Tarzán mélyen meghajolt. A Baglyok kezei a levegőbe röppentek, csak Picula gubbasztott mozdulatlanul az egyik ágy végén.

Tarzán ráförmedt.

— Mi az? Neked tán nem tetszett?

Picula felriadt. Sírós hangon nyöszörögte.

— Kicsit kezelésbe vettem azt a ráklevest, amit otthagytál.

Gilisza, mint a gumilabda, röpülte át a lábmosó dézsát, beugrott ágyába, magára rántotta a takarót, és onnan hallatszott szordinós röhögése.

— Na! — röffent rá Tarzán. — Mi ez?

Gilisza kidugta fejét a takaró alól. Drámai hangon kezdte:

— Vaksötét. A Hercegnő a szivárvány után csak a füzesbe lóghatott. Tenyerembe trombitáltam: „Hercegnő, hahó!” Körülforogtam, bekészáltam a fák alá. Már tovább akartam loholni, mikor megreccsent felettem az ág. Zseblámpával odavilágítottam. „Hercegnő, kegyed itt trónol? Hát engedje meg, hogy gratuláljak.” „Dögölj meg” — mormolta. „Fenomenális voltál.” „Úgy tapsoltak, hogy majd elaludt a tűz.” „Röhögtek” — kesergett a művész — „nevetséges voltam.” Legyintettem: „az mindegy.” Kihajolt az ágak közül, arcomba sziszegte: „Mért rajzoltál nekem fél bajuszt?” „Azt hittem, profiltól szavalsz, hogy a lábod is kisebbnek látszik.”

A Baglyok nyerítve hahotáztak.

— Azt hittem, elrepül, de csak fejét fordította félre. „Rohadj meg” — mormogta. „Hálátlan” — förmedtem rá, s igyekeztem minél sértődékenyebb ábrázatot sikeríteni. „De lásd, ki vagyok. Nézd, mit hoztam neked.” Előhúztam egy szép kerek hasú üveget zubbonyom alól, és orra alá dugtam: „A faluban vettem, ha Csuka megtudná, ajaj, szagold meg.” Hát azt hiszitek, kellett neki?! Asszongya: „Nekem minden pálinka egyforma.” Megkocogtattam az üveggel a fejét: „Ezért röhögnek ki!” Aztán leszívtam egy slukk szagot a tárgyról. „Nyam, nyam, nyam! Tudod, mit érzek én? Először homokszagot, aztán barackvirágillatot, mézillatot, keserűbarackmag-illatot. Az egész együtt...” „Büdös” — fintorgott a Hercegnő. „Igyál, no” — unszoltam — „az imént Sylvetta szippantott belőle, itt van még a szája nyoma.”

— Jó stósz — röhögött Bovaryné.

— No ja, Hercegnőnk egy pillanatra meg is feledkezett mindenről. „Hol?” — kérdezte mohón. „Szállj le már” — sürgettem — „nézd, itt a szájlennyomata az üveg száján.” Leugrott a fáról, bámulta, mint egy kisboci a zseblámpa fénysávjában csillogó üveget, aztán hátat fordított. „No és?” — tettette magát. Hátba vágtam. „Hát nem érted, jaj de mafla vagy! Mindenki tudja a táborban, csak te nem.”

— Hi, hi, nem érti — vigyorgott Csita.

— Rossebet nem — ült fel az ágyon Giliszta. — Elfehéredett, mako-
gott, alig tudta kinyögni: „M-m-mit?” „Nem fontos” — mondtam, ha-
nyagul megsimogatva nemlétező szakállamat — „ha eddig nem tudad,
mért tudjad eztán.” Könyörgött: „No mondd, no mondd.” Válasz helyett
az üveget nyújtottam. „No, csak egy kortyot nyalints bele.” Ráharapott,
elkapta az üveget, meghúzta, kloty, kloty, kloty, de már a második kor-
tyot kiprűszkölte. „Tiszta pokol” — vacogta. Húzta a kabátom ujját.
„No most megmondhatod.” Nem akartam vigyorgni, de az orrcimpám
is beleremegett. Mégis, tovább kötöttem az ebet a karóhoz. „Ne szólj
szám, nem fáj fejem” — mondtam, és visszapasszoltam az üveget. „No,
igyál még egy kortyot.” A Hercegnő engedelmesen kortyintott, s akkor a
hülye letette az üveget, és megindult a folyó irányába. „Most már nem
is érdekel” — ingatta a fejét. Elkaptam a kabátját. „Hová?” „Sehova,
csak bele akarok ugrani a vízbe.” A frász majd kitört, de szerencsére
meggondolta magát a pasi, visszafordult, és megcélozta a torokolajat.
„Adj még.” Gyorsan elkaptam az üveget. „Óhó, lassan a köröszttel.”
Magamhoz szorítottam a tárgyat, mintha félténém szegény eltévelyed-
ett gyermekeket a káros italtól. Gyerekek, nekem esett, kiráncigálta a
gyantát szerelmetes ölelésemből, és nyakalni kezdte. Fülébe cincogtam:
„Csak annyit mondok, hogy a táborban egy nő pali utánad.” „Nem
érdekel senki, csak...” Újra bekapta az üveg száját. Fenéken térdeltem.
Hangom szinte felfutott a fára: „Ember, mi egy malomban örölünk.” Tá-
togott. „Az nem lehet” — nyögte végre. „Ne tedd magad hülyének, hát
nem láttad?” „Mit” — kérdezte bambán. „Az ágya fölött a képedet.”

Von Tekercs előtt hirtelen összefutottak a hűs daráló műszaki rajzá-
nak vonalai.

— Tényleg az ágya fölött?

A Baglyok vigyorogtak.

— De csak láttátok volna a Hercegnőt — sipította Giliszta. — Úgy
ugrált, hihi, mint egy csuklásban szenvedő gumibéka. „Locsolj a fe-
jemre egy vödör vizet!” — kiabálta. — „Azt mondd, az én képem az

ő falán?” Hirtelen megragadta a grabancomat. Majd a fülemlen futott ki a szusz belőlem. „Hazudsz!” rivallt rám. „Ehe, ehe, csapjon beléd a ménkű, ha nem igaz” — nyivákoltam. „Ide, ide a vizet” — hajolt le, és mutatott a fejbúbjára. Letérdeltem a pasika mellé. „Eh, ha én a te bőrödben lehetnék” — sóhajtottam a fülébe. „Én az én bőrömben vagyok” — kesergett —, „de úgy érzem magam, mintha kifordítottak volna.” Ráförmedtem: „Mert mafla vagy! Azt várod, hogy a tündérke idejőjjön hozzád s a füledbe susogja: Szeretlek, Hercegnőm, légy az enyém!” Fölállt. „Hát mit csináljak?” Fölálltam én is. „Tőlem akarsz tanácsot? Mit mondjak én? Te vagy a boldog választott!” Háta mögé sompolyogtam. „Én a te helyedben, érted... odamennék... érted... megkocogtatnám az ablakot, érted... ha nyitva van, be is lépnék rajta... érted...”

Tarzán ijedten a harisnya-díjra tette a kezét.

Giliszta prófétaí képpel egyenesedett fel.

— A pasi elhült. „Az ablakon?” — kérdezte ijedten. „Persze, hogy az ablakon. Mit gondolsz, kinek hagyja minden este nyitva?” Az orra majd az orromhoz ért. „Komolyan mondd?” — kérdezte komolyan. „Hát szoktam én hazudni?” — méltatlankodtam Kain testvér hangján. Megvakarta a fejét: „Hát néha”.

A Baglyok röhögtek.

— Mit röhögtök — szólt rájuk Giliszta. — Úgy tesztek, mintha egy szót se hinnétek az egészből.

A Baglyok hang nélkül tovább vigyorogtak.

— Nektek is esküdjek meg, mint neki? Mert neki megesküdtem! Felemeltem a kezem, és elővettem a legkomolyabb hangomat: „Soha ilyen komoly szerelmi ügyben nem hazudtam.” „Mert még ilyen nem is volt” — akadémkoskodott. „Pukkadj meg” — szóltam rá —, „ha így folytatod, nem is lesz. Jó éjszakát!” Megindultam. Most ő kapta el a frakkomat. „Ne menj el, Giliszta”. „No, mi kéne?” „Adj még egy kortyot.” „Nesze no.” Mondhatom, jól meghúzta, még a száját is elfelejtette megtörölni. „Te hogy kopognál?” — ölelt át. Megkocogtattam könnyedén a füzfa törzsét: „Tá-tá-tátátátá”. Állt egy pillanatig bambán, majd átszellemült arccal a levegőbe kopogott. „Tá-tá-tátátátá” — suttozta. Rövid idő múlva úgy ültünk Sylvetta szobájában én, Csuka, az újságírók és Sylvetta, mintha színházban lennénk. Sejk fia az ajtóban állt, a süket sötét csendben lépteket hallottunk. A Hercegnő futva tántorgott az ablakhoz. Öklével az ablakfára csapott.

A Baglyok meredt szemmel figyeltek.

Giliszta felállt az ágyon, és lázasan hadarta.

— A Hercegnő egy pillanatra megtorpant az ablaknál. Meghökkenve bámulta a szobából kiáradó forró sötétet, aztán valami meglendítette, s egyetlen mozdulattal átvette magát a párkányon.

A Baglyok egy pillanatig mekövülten hallgattak, aztán kitört belőlük a mindent elsöprő hahota. Mikor nagy végre lecsitultak, Giliszta meghökkenve látta, hogy egymásután emelkednek a kezek a levegőbe. Legutoljára Tarzán is, tétován bár, de felemelte kezét. Aztán felállt, odalépett Gilisztához, s kifürkészhetetlen komoly arckifejezéssel nyakába kanyarította a harisnyát. Ünnepeles mozdulatokkal csinos masnit kötött, s kezét nyújtotta a sóbálványá merevedett Gilisztának.

— Mi ez? — hőkölt vissza Giliszta.

— Mi ez? — visszhangzott az ajtó felől Csuka hangja.
A Baglyok nem válaszoltak.
Mint megszigonyozott bálnák egymás után süllyedtek a pokrócok alá.

11

Natasa puha léptekkel végiglopakodott a vendégszoba ablakpárkányán. Biztosan megkaparta volna az ablakot, ha ismerős arcot lát a szobában. Fűz tekintetében azonban nem látott se kolbászt, se tejet. Az újságíró egy vakítóan fehér papír fölött gubbasztott. Csak akkor rezzent meg, ha Benő álmában felhorkant. Körmével nyomtatott betűket kapirgált a papíron, majd lassan rászánta magát: szinte rajzolva a betűket írta fel:

MUNKACÍM:

Megköszöri a torkát. A munkacím kettőspontja után odafirkantotta:

LÁTOK EGY DARAB KÉK EGET

Egy darabig bizalmatlanul nézegette a leírt mondatot. Azon törte fejét, hol is látott ő „egy darab kék eget”. Szeme lassan körüljárt a barakk falain. A munkaakció falragaszai között megpillantotta azt, amelyik a mozielőadást hirdette.

— Ollózás — mormogta, és gyors mozdulattal áthúzta a felírt munkacímet.

SZEMÉLYEK — jegyezte az áthúzott mondat alá. Itt már nem gondolkozott sokat. Gyors egymásutánban rótt a neveket.

CSUKA, a prancsnok;

MEZÍTTLÁBAS HERCEGNŐ;

SYLVETTA, az ápolónő;

Kopogtak.

A fiúk barakkjában már mindenki aludt. Seik fia alatt, bár lábujjhegyen lépkedett, recsegett-ropogott a nyes padló. Végignézett az ágy-sorokon. A száradó vizes lábnvombok láttán megcsóválta fejét. Elkattintotta a villanyt, kivonult, és lehorgonyozott a barakk előtti kispadon.

Picula, hogy egyszerre sötét lett, kinyitotta szemét. Tisztást keresett, hogy álma vitorlázógépével leszállhasson.

— Hülyeség — motyogta —, azt álmodom, hogy egy barakkban alszom. Feri bácsi, vontassák be a Sirályt a hangárba. Holnap nem jöhetnek. A konvhára rendeltek krumplit hámozni. Fogalmuk sincs róla, hogy egy igazi pilótával van dolguk.

Lenézett. Az emeletes ágyak között beszivárgó holdsugarak távolinak tűnő bakancsokat világitottak meg.

— Hú, de szédülök... Miféle bakancsok ezek itt a hangárban?
Horkolást hallott.

„Valamit nem értek” — gondolta —, „a vitorlázónak nincs motorja, a fene egye ki ezt az álmod, nem tudok tőle szabadulni. Mit keresnék itt, egy barakkban én, a krumplipucoló?”

Elmosolyodott.

„Nyitva hagyhatják a hangárt, úgyis csak álmodtam az egészszet.”

Nagyot ásított.

„Lehetséges, hogy a krumplipucolást is álmodtam volna?” — jutott eszébe.

Nyújtózott egyet.

— Félek, hogy nem álmodtam a krumplit. Menekülés vissza a vitorlázóba. Indulás, míg nem késő . . .

De nem tudott visszazállni. Az ébrenlét két kézzel húzta vissza. Tágabbra nyitotta szemét. Most már tudta, hogy ébren van.

— Alszol, Hercegnőm? — sűgta az alsó ágy felé. — Egy szép mesét hallottam rólad. Mondjam? Mi? Nem szuszogsz. Biztosan tudom, hogy nem alszol. De tulajdonképpen mi bajod? No persze, a cipő. Figyelj, mit mondok én: Egy nagy lábon kis cipő mindig szebben fest, mint egy kis lábon nagy cipő.

Kidugta a takaró alól picurka lábait, és szakértő szemmel méricskélte, majd felült, és harangozni kezdett velük az alsó ágy égterében.

— Hányasnak véled ezeket a lábakat? — választ se várva tette hozzá. — Nem találtad el, Hercegnőm. Harminchatos. És tudod, hányas cipőm van? Azt se találtad el. Negyvenes.

Picula önkiszolgáló vitája áttörte már a suttogás hangfalát. Tarczán félálomban felhorkant:

— Pofa be!

Csend lett. Picula visszalapult. Kisvártatva újra leszólt.

— Alszol?

Ott, ahol az imént lába kalimpált, feje jelent meg.

A Hercegnő ágya érintetlen volt.

— Ez vagy te — elégedetlenkedett a kicsi, s magára húzta takaróját. — Beszélgeted az embert a levegőbe. Nem is vagy itt.

Lehunyta szemét, aztán hirtelen kinyitotta.

— De hát akkor tulajdonképpen hol vagy?

Felült. Vakaródzott.

— Itt valami nem stimmel.

Óvatosan földre ereszkedett. Gépiesen benézett a Hercegnő takarója alá és az ágya alá. Belebújtatta lábait fapapucsába. Megindult.

Tarczán a kopogásokra bánatosan feljajdult.

— Naaa.

Picula lerúgta lábáról a papucsokat, s apró léptekkel, lábujjhegyen a barakkajtóhoz surrant.

Sejk fia puskájára támaszkodva bóbiskolt a kispadon. Orra már-már a kezefejét érintette.

Picula megrántotta a puskaszíjat.

— Sejk!

Sejk fia felriadt. Keze rászorult a puskára.

— Állj! Ki vagy?

— Nem láttad a Hercegnőt? — kérdezte sűgva Picula.

— Ja te vagy az — morgott Sejk fia —, ereggy a fenébe!

— A Hercegnő eltűnt.

— Öcsi! — fenyegetőzött az önérzetes őrszem. — Ahol én őrködöm, ott nem tűnhet el semmi.

— Hát akkor hol van?

— A fene tudja. Mars vissza az ágyba!

Rátámaszkodott a puskacsőre, ásított, és becsukta a szemét.

Picula rázni kezdte.

Dr. Mindenttudományosan már a dombtetőn leállította a jeep motorját. A kocsi, mintha szellemek vontatták volna, csendesen suhant be a táborba. Az orvos fél kézzel tartotta a volánt, mert bizonyítania kellett saját magának, hogy majdnem teljesen józan.

Belelehelt a tükörbe, és homlokát ráncolva mondta:

— Kitűnő. Bocsásson meg, uram, hogy meggyanúsítottam. Valószínűleg azért hajtott cikcakkban, mert egyenetlen az út.

A kocsi minden közbeavatkozás nélkül megállt az egyik ágyás gyep-tégla pereménél.

Az orvos sebesen kiszállt, és becsapta a jeep-ajtót, majd megszeppenve a csapódás zajától, újra kinyitotta, és szép csendesen becsukta.

Az autólámpák kicsinyített mása, Natasa szeme sugárzott rá két lépésnyiről.

Az orvos mélyen meghajolt.

— Kezít csókolom — mormogta elérzékenyülten. — Kegyed az egyetlen, aki mindig vár rám, s én, hogy úgy mondjam...

Legyintett, s tapogatózó léptekkel, vigyázva, hogy meg ne tántorodjon, megindult szobája felé.

A macska puhán utánaereszkedett.

Hozzásimult jobbról, hozzásimult balról, elébe ágaskodott, hogy át kellett lépni.

A doktor visszafordult. Figyelmeztetőleg emelte fel mutatóujját.

— Kegyedet utóbb még fölakasztják ezért és ilyesmiért, de én mosom kezeimet. Jó éjszakát!

Sylvetta ablaka felé nézett. Eszébe jutott a csokor hóvirág. Zsebéhez nyúlt, majd gyorsuló mozdulatokkal egymásután forgatta ki azokat.

— Kérem, a hóvirág elolvadt — hajolt meg az ablak felé.

Elindult. A macska utána.

Sötét ablaka mögött Sylvetta állt mozdulatlanul.

Fűz előtt teleírt papírlapok heverték.

Benő horkolása szuszogássá csendesült. Ádámcsutkája meg-megugrott. Álmodott.

Sylvetta megérintette karját.

— Kérem, ne gyújtsa meg. Ezt a rőzserakást a holnapi tábortűzhöz készítették a fiúk.

— Fázom — mondta Benő.

Sylvetta levetette fürdőköpenyét, és Benőre terítette. A fürdőköpeny alatt egy másik fürdőköpeny volt rajta.

A hídon álltak. Korlátra támaszkodva nézték a csörgedező főpatakot. Benő lassan közelebb kúszott, s hirtelen megragadta Sylvetta kezét.

Felkiáltott.

— Hiszen ez Eliz keze! Tintás!

Egy bő szoknyás, ráncos arcú vénasszony közeledett, tranzisztoros rádiót lóbált kezében.

— Engedje, hogy megöljem — súgta Benő Sylvetta fülébe —, akkor nem ráz úgy ez az ökrösszekér.

Sylvetta szótlanul hozzásimult.

Benő sistergést hallott, s már tudta, hogy ez a hidegség, mely arcához ért, Eliz sárga fülbevalója. Bosszankodva csapott az asztalra és Fűz, kinek hosszú fehér szakálla belelógott a bablevesbe, ijedten kapott a tényérja után.

— Mert vadszamár vagy! — hangzott a szakáll mögül. — Hagyd, ő öleljen meg, akkor nem változik Elizzé.

Benő könyörögve ereszkedett térdre. Sylvetta piros pongyolája súrolta az orra hegyét.

— Tessék engem megölelni, mert kopognak, és mindjárt felébrednek...

A kopogás erősödött.

Fűz felkapta fejét.

Az ajtóban Picula és Sejk fia állt.

Eliz felkönyökölt az ágyban, s rejtett félelemmel kérdezte az ablaknál mozdulatlanul álló Sylvettától.

— Mondja, kedves, tetszik magának ez a Benő?

Sylvetta felkacagott, s Eliz kérdését válasz nélkül hagyva ágyba bújt.

Eliznek a könyökléstől megfájdult a szíve. Felkelt. Az ablakhoz ment. Állt ott, s kis idő múlva fülére szorította kezét, mert a kacagás egyre visszhangzott benne.

„Hát ezért kellett volna nekem otthon maradnom” — gondolta keserűen. Idegesen cibálta elé útizsákját az ágy alól. Egymás után hajigálta ki belőle a holmikat, míg végre kihalászta az egyik jegyzetfüzetét. Széket húzott az ablakhoz, s a holdas félhomályban öröklírójával róni kezdte sebesen:

„Tehát, Nyulacskám, ezért kellett volna nekem otthon maradnom! Most meg azt hiszed, hogy a szemem hagytam otthon?! Látom, hogy senkit se látsz, csak őt. Szerencse, hogy nem feléd jött, mikor először megpillantottad, mert beszélhettem volna a nyitva felejtett szádon. A szemed, a szemed akkorára nyílt, mint egy békebeli ötvendináros. Azzal kebelezted, aztán bakkecskeként nyomába iramodtál. És undokok voltatok ott a szobában. Az arcodba sepegte: „Hogy tetszik a szoba?” De se te, se ő nem a szobáról beszéltek. Szépen, nagyon szépen megmondtad neki, hogy mi választ el tőle: két fal közötti levegőrétég. Tudsz te olyat mondani, amit érdemes meghallgatni? Persze, hogy tudsz. Minden új szoknyának mindig ugyanazt. Hátat fordítottál, mintha ott se lettem volna. Azt mondta a drágaság, „aludjon rá egyet”. Közben úgy nézett rád, mint egy vekker. S a tábortűznél: úgy ültetek, mintha egy nadrág lenne rajtatok! Rád borult, mint az alkonyat.

Kezed volt derekán a lemenő nap, s alig álltam meg, hogy rá ne vágjak. Az a szerencsétlen mártír piszkafa, mintha egyenesen nektek mondta volna: DÖGÖK!”

Eliz kitepte a teleírt noteszlapot, felállt, hátát az ablaknak vetve szeméhez emelte.

Dermedten látta, hogy a kiszáradt torkú örökíró már csak a lap alján kezdett írni s ott csak egy szó állott: DÖGÖK!

Sírva fakadt.

Sejk fia megköszöri a torkát, de mielőtt még szólhatott volna, az ő földig érő bundájában topogó mezítlábas Picula kibökte:

— Nem találjuk a Hercegnőt.

Sejk fia mérgesen nézett a kotnyeleskedőre.

— ... és azt hittük, hogy mivel itt világosság van, itt találjuk.

Benő a párnája alá nyúlt, és előhúzta fényképező szerszámait. Kényelmesen irányzékába fogta a bundás gyerkőcöt, s rásütötte a flöst.

Pizzamája zsebéből noteszt húzott elő, lecsavarta töltőtolla kupakját, s jegyezni kezdett: Aludtam. Eb. pill. zörögtek.

— Ja igen, hogy is hívják magát? — kérdezte az aprótermetű modelljétől.

— Piculának.

A kedv. kisfiút gim. padból kinek az arc. látsz. hogy az Él. — ből még nem sokat tap. Piculának hívj.

— A parancsnokot hogy hívják? — kérdezte lázasan tovább jegyezve Benő.

Sejk fia a fejéhez kapott.

— Az ám, Csukának kellene szólni.

A filmplakát mellett szakszerűen hármat koppantott a falon.

— Mikor látták az eltűntet utoljára? — szegezte Benő a kérdést az illetékesebbnek látszó Sejk fiához.

Csuka egyetlen felesleges mozdulatot sem vételezve villámgyorsan felöltözött. Az ablaküveg tükrében megigazította sapkája élet. Mikor a folyosóra lépett, Sylvetta ajtója mögül Eliz feje bukkant elő.

— Történt valami?

— Tessék nyugodtan aludni — mondta Csuka, és belépett a vendégszobába.

Egyenesen Benő noteszébe ütközött.

— Mondja csak, ifjú barátom. Eddig semmi különös nem vettek észre rajta?

— Kin? Mit? Mikor? — kérdezett vissza Csuka.

— A Hercegnő nincs ágyában — jelentette Sejk fia.

Csuka hallgatott egy darabig, aztán nyugodtan beszélni kezdett.

— Véleményem szerint fennforog egy lehetőség...

A falon át Sylvetta hangja csendült bele a magyarázatba.

— Segíthetek?

Benő a falhoz lépett fontoskodva.

— Legyen szíves, fáradjon át.

A parancsnok Sejk fiához fordult.

— Ne csináljatok itt pánikot — korholta halkán, majd ráförmedt Piculára: — Coki az ágyba!

Helyet foglalt az asztalnál Fűzzel szemben.

— Gyerekség, biztos verset olvas holdvilágnál.

Fűz fejét rázta.

Zsebébe nyúlt, s a parancsnok előtt egymáshoz illesztette a széttépett levél darabkáit.

Csuka félhangosan betűzte.

„Lehet hogy nem megyek haza anyu... Neked mindegy így is aggódsz, úgy is aggódsz... Úgy érzem nem véletlenül van velem ennyi baj... Tudtam, hogy jobban megértetek, mint mutatjátok. Képzeld el, hogy élek...

Csuka felugrott.

— Picula, Sejk! Hozzátok a fáklyákat.

12

Sylvetta megzörgette a doktor ablakát.

— Alszik?

Doktor a kezében szorongatott felbontatlan táviratot bedugta a hatalmas cseréphemutartó alá.

— B...b...bejön? — dadogta. S ügyetlenkedve csikorgatta az ablak kilincsét.

Azért nem tudta kinyitni, mert nem volt becsukva.

— Készítse, kérem, a táskáját.

— Történt valami? — dugta ki fejét végül az orvos.

— Még nem, de egy fiú... — suttogta közelebb hajolva a lány... s nem a minden pillanatban bekövetkező szerencsétlenségtől féhéredtek el, hanem attól, hogy olyan közel kerültek egymáshoz, hogy már csak egy táviratpapíryi távolság választotta el egymástól őket.

Sylvetta visszarebbent. Puha árnya csakhamar beleveszett a barakkok éles körvonalába.

Sejk fia és Picula égő fáklyákkal rohantak be a barakkba. Az őrszem egyenesen Giliszta ágyához tartott.

— Giliszta!

Giliszta nem mozdult.

Sejk fia lekapta az alvó fiú sapkáját, s nagy megrökönyödésére a fej helyett két láb meredezett elé. Giliszta, aki a kontracselektől tartott, így védekezett társai bosszújától. Sejk fia nem sokat teketóriázott, lerántotta a takarót, s a vacogó fiú kezébe nyomta a fáklyát.

— Gyerünk, a Hercegnő eltűnt! — ripakodott rá, aztán Tarzán ágyához lépett, és rázni kezdte:

— Hej, Tarzán, oppá fel!

Amaz a szemét se nyitotta ki.

— Évi szabadságon vagyok.

Ezalatt Giliszta az égő fáklyával kínlódott. Nem tudta letenni. Nyaktörő mozdulatokkal, fél kézzel öltözködött.

Sejk fia sajnálta, hogy annyi ideje sincs, hogy a páratlan produkción elvigyorodjon.

Picula az ágy alatt ládájában matatott.

A parancsnoki barakk előtt már útra készen állt az expedíció. Sejk meggyújtotta a pizsamás Benő fáklyáját.

— Mit akar ezzel? — mutatott a flösrre.

— Képeket akarok, nemcsak mesét.

Fűz fáklyája fellobbanó fényében vette észre, hogy a fapapucs a lábán maradt. Egyébként fel volt öltözve teljesen, azaz még le sem vetkőzött. Eliz messzire eltartotta a lángot polivinil köpenyétől, melyet sebtében kapott rá hálóingére.

A barakk felől Picula szökdécselt.

— A vízhez menjünk — indította a habozókat.

A tőprengők a parancsnokra néztek.

— Véleményem szerint a víznél megtalálhatjuk — mondta homlok-ráncolva Csuka.

Megindultak.

13

Bifla fel sem nézett a *Háború és békéből*, szó nélkül szorongatta Giliszta fáklyáját, míg az a bakancsát kötözte, csak mikor Giliszta és Tarzán a barakk túlsó sarkán beérte az expedíciót, morogta halkan.

— Szívesen.

A menetelők lekanyarodtak a meredek parton. Elöl Csuka és Benő lépkedett, s leghátul jól lemaradva a társaságtól Tarzán botorkált félálomban magasra tartva a fáklyát, melyet meg se gyújtott.

Eliz minden harmadik lépésnél felsóhajtott.

— Szegény kisfiú!

— Fogd be a szád — fordult vissza türelmét veszítve Benő.

Eliz úgy érezte volna, hogy menten elsüllyed szégyenében, ha valóban süllyedni nem kezd: a megiramodó kövek kiszaladtak lábai alól. Kényszerleülést végzett, s a fáklya lángja kinyalt egy tenyérszövet köpenye vállából.

Benő hátra se nézett.

Sylvetta lehajtott fejjel lépkedett.

„Nem hittem volna” — gondolta — „nem hittem volna, gyógyterápiának szántam, azért egyeztem bele a tréfába, de a dózis...”

— De mondja csak — fogta meg Benő a parancsnok karját —, mért csúfolták azt a fiút Meziátlábas Hercegnőnek?

— Minden cipőnél nagyobb volt a lába — magyarázta Csuka.

— És mióta vannak maguk itt?

— Egy hónapja.

Kis idő múlva Benő újra Csuka után loholt.

— De azért engem mégis érdekelne, miért nem lehetett a gyerekek annyi idő alatt megfelelő cipőt igényelni.

— Nem olyan könnyű az, kérem, negyvenhatos cipőt felhajtani — védekezett a parancsnok. — Megmutathatom az átiratokat. Már ha-

zról is kértünk. Lehet, hogy meg is érkezett. De messze van ám ide az utolsó posta, s az illetékes postás csak akkor méltóztatik útra kelni szamarával, ha legalább tíz csomag összefut.

Csuka megállt. A fához támaszkodott háttal, és megszorította a homlokát. Sylvetta beérte.

— Fáj, adjak egy pirulát?

Csuka nemet intett. A világon bárkitől elfogadott volna fájdalomcsillapítót, de Sylvetta előtt nem mutatkozhatott se nyomorult keszgeknek, se ravasz siklónak, mint azok a kis pimaszok, akik annyit kötöztetik magukat a két selyem tenyérrrel...

Benő Sylvetta után loholt.

— Adhatna nekem egyet — nyújtotta a nyelvét.

Sylvetta rá se hederített.

Benő nem hagyta magát lerázni.

— És mondja, kedves — duruzsolta bizalmasan —, miféle líra ez: „A Hercegnő fész, ott, ahol a vöröske-reszt.” Maga olykor-olykor úgy látszik, szívterápiát is alkalmaz.

Eliz a fülére szorította kezét.

— Benő, hagyd abba!

Benő megállt, és megragadta a mellette elsiető Fűz karját.

— Te mit hallgatsz? Se nem kérdezel, se nem jegyzel. Ember, te hagyod, hogy elsodorjanak az esemény... — itt elharapta a szót, s a nyelvét is majdnem, mert az alvajáró Tarzán hátulról beleütközött, majd káromkodva lebukdácsolt a partoldalon.

Gilisza leült röhögni.

Picula mögé somfordált.

— Gilisza — súgta —, én már sejtem, hol lehet a Hercegnő.

— Hol? — fülelt amaz mohón.

Picula a keskeny függőhid felé mutatott, a folyóág túlsó partjára.

— Ott szokott a szigeten verseket mondani a bokroknak.

Gilisza Picula kezébe nyomta fáklyáját. Megiramodott. Benő a csörtetésre hátranézett.

— Hova, hova?

Picula ünnepélyesen felegyenesedett. Két fáklyával mint egy haditengerész jeleket hadonászott.

— Útbaigazítottam.

Hatalmas csobbanás állította meg a fáklyásmenetet. Egymásra néztek.

Picula megköszöri a torkát, és vigyorogva magyarázkodott.

— Izé... elfelejtettem neki elárulni... illetve felhívni figyelmét ama jelentéktelen apróságra, hogy hidacsánk fapadlóját ismeretlen tettesek (mármint én) a túlsó part felől felszedték.

Csuka megköszöri a torkát. Sejk fia mosolygott a bajusza alatt.

Eliz összecsapta kezét.

— Szent isten! Belefulladás a gyerek.

— Hát ha hasra fekszik, esetleg — jelentette ki tudós képpel Sejk fia.

A parton már meg is jelent a didergő Gilisza. Mint a bundáskutya, rázta magáról a vizet. Eliz nem tudott uralkodni magán: tüsszentett.

Benő ott termett, és gépének pergőtüzét ráirányította a csuromvizes fiúra. Aztán elégedetten csettintett.

— No, ez sikerült!

Tarzán ezalatt bóbiskolva lekanyarodott a folyóparthoz. Csak akkor tért magához, mikor már nagy papírbakancsait előntötte a víz.

Nem messze tőle valami sötét tárgy úszott a folyón.

14

Dr. Mindenttudományosan kihúzta a cserép hamutartó alól a táviratot. Bosszankodva nézte, majd visszacsúsztatta a helyére.

— Még nem bontom fel, vagy egyáltalán fel se bontom, csak odavetem a többihez. Érkeznek itt egymás után... Mintha államfő lennék, és most ünnepelném függetlenségem évfordulóját.

Sóhajtott.

A papagájhoz fordult.

— Magának, ször Benjamin, mi a véleménye?

A papagáj kacintott.

Az orvos elővette az elsősegély-szekrényből a vörös, kék, sárga vignettségű halálfejes üvegeket, egy nagy porcelán tégelybe lötytyintett mind-egyik üvegből, aztán a kalitka tetejéről egy stanicliból kivett két szem kockacukrot, s behajította az italba: nagy pezsgés támadt a tégelyben. A cukor elgőzölt. Egyetlen kortyintással kiitta. Megtántorodott. A székhez botorkált, leült. Énekelni kezdett.

„sárga papucs az ágy alatt
jaj de régen nem láttalak
jere be, jere be, de jere be”

Nem tudta kiénekelni azt, hogy Hadd kacsintsak a két szemedbe, mert ahogy a szemét kacsintásra csukta, még úgy is tisztán látta a távirat négyzetét. Felkelt. Zsebre vágta, és ismét a papagájhoz fordult.

— Ön, ször, aki a tudományát annyira beszajkózta, mit pakolna táskájába, ha egy legényke... csak úgy egyszerűen... eltűnik? Hm? Csontfűrész? Ugyan, kérem! No lássuk csak, mi van éppen benne!

Felcsattintotta táskája zárát, csak egy szívhallgató és egy kloroformos üveg árváskodott a táska fenekén.

Kivitte, megrázta az üveget, gyönyörködött a gyöngybuborékokban, s miután felhajította, megszagolta.

Az üveggel megfenyegette a papagájt.

— Nem szégyelli magát, ször! Papagáj az, aki nem beszél? Most itt állok egyetlen szívhallgatóval tanácstalanul. Kötszer, az mindenesetre kell.

Zsebébe gyömöszölt egy csomag kötszert. Keze megakadt a táviratban.

Az asztalra tette. A papagájra nézett.

— Meghallgassuk, mi van benne?

A sztetoszkópot ráhelyezte a fülére, s hallgatóját a táviratra szorította.

— Krónikus eset — hümmögte, és a szívhallgatót is zsebre vágta.

Felbortotta a táviratot, és öngyújtólángot tartott az egyik sarka alá.

Égett a cím, égett a feladás órája, perce, napja, égett a felvevő pos-

tás névjele, s elégett az az egyetlen sor is: „Mért nem írsz, jövök. Erikád”.

Fortélyosan rejtett pálinkás üvegek után kutatott, de csak egy üres konyakosflaskóra akadt a vaságy alatt. Vízet eresztett bele a csapból. Mohón ivott.

— Hűvös, üdítő tiszta forrás... mint Sylvetta.

Csobogni hagyta a hegy vizét. Alátartotta csuklóját.

— Sylvetta — nyögte.

— Sylvetta — mondta a papagáj is.

Tarzán elordította magát.

— Hercegnő!

Az úszó test felől semmi nesz sem érkezett.

— Emberek, ott viszi a víz!

A fáklyák a folyó partjára seregettek.

— Hercegnő! Hercegnő! — kiáltozták összevissza.

— Gyere ki, te örült! — kiabált Giliszta.

— Hó! Hé! Haló! — trombitálta Benő.

— Rosszul vagyok — sápadozott Eliz.

Sejk oldalba bökte Gilisztát.

— Ugorj a hölgyhöz, mert elájul.

— Mozduljon már valaki — kiáltozott kétségbeesetten Picula. — Hercegnő, várj! Várj! Várj! Tarts ki egy kicsit, mindjárt jövök!

Csuka visszarántotta Piculát. Megindult, s belegyalogolt a folyóba. Majd úszni kezdett, s beérte az úszó sötét árnyat. Rövid idő múlva hang nélkül visszafordult.

A fáklyafényben megkövült arcok meredtek rá. Csuka a partra lépett.

— Fatónk.

— Misike, megijesztettél — kapott a homlokához Sylvetta.

Neve hallatára a Hercegnőnek, ki nem messze tőlük hasalt a parton tükörképét bámulva a vízen, egy könnyesebb szivárgott ki szeméből. Végiggördült arcán. Vízbe cseppent.

Az arcmás szerte gyűrűzött.

Benő hátrabillentette gépét, s dühösen megindult a tábor felé.

— Hova még? — kérdezte ijedten Eliz.

— Nem hagyom, hogy az orromnál fogva vezessen egy kölyök! Tudod jól, hogy nem szeretem, ha dramatizáljátok a dolgokat. Biztosan elszundított a klozeton.

— Benő, te mindenkit magad után ítélsz meg.

— Jól van, lelkem Eliz, te csak mászkáld át az éjszakát. De jegyezd meg, mit mondok. Ez egy amolyan anyámasszony katonája. Ha nem volna gyáva, akkor most nem tuskó úszik ott a vízen.

A Hercegnő felegyenesedett: jókora követ emelt magasan feje fölé, és odacsapta, ahol az imént tükörképe rezgett.

A loccsanásra csend támadt.

— Ott van — kiáltotta Picula.

A fáklyások szemükkel követték Picula ujjá irányát. A Hercegnő akkorra már nagy ugrásokkal vészett bele a part sötét bokraiba.

— Állj meg, Hercegnő! — kiáltotta Picula.

A fáklýásmenet az eröltetett gyaloglásban elnyúlt, mint egy fényes hátú kígyó. A Hercegnő hol eltűnt, hol elbukkant a hepehupás cserjésben. Giliszta tölcserít formált tenyeréből, és belekiabálta:

— Hercegnő, ne fuss, a rakiról nem szóltam.

— Miféle raki? — ütközött meg Csuka. — Hát ivott?

— Az úgy volt — kezdte szemforgatva Giliszta —, én mondtam neki, hogy... baj lehet belőle... én nem tehetek róla...

— Te nem tehetsz róla? Mindenki tudja, hogy pálinkát tartasz a kofferban — pirított rá Picula.

— Pálinkát? — hördült fel Csuka.

— Emlék nagybátyámtól — dadogta most már csakugyan belezavarodva a mentegetődzésbe Giliszta. — Most se kínáltam volna meg, vagyis hogy meg se kínáltam, a szagáról felfedezte, és jött kunyerálni... Én meg hát, olyan szomorúnak látszott, megesett rajta a szívem.

— Arra következtetek mindebből — mondta Csuka hidegen —, hogy te is idő előtt hazaérsz.

A Hercegnő újra hangtávolságba került.

— Állj meg már — siránkozott Picula. — Leszakad a lábam.

A parancsnok előrelépett.

— Gyere most szépen vissza a táborba — kiabálta. — Nem tartunk itt, ha nem akarsz itt maradni, és haza se küldünk, ha nem akarsz hazamenni.

A Hercegnő megnyújtotta lépteit.

15

Eliz, ahogy a többiek továbbmentek, lesétált a vízhez. Valami vonzotta, valami visszahúzta. Mikor megállt, a víz már bokájáig ért.

„Meghalok, vagy legalább megfázom, és lassan távozok el az élők közül sállal a nyakamon, hintaszékben. Benő gondoskodik majd, hogy legyen friss virág mindennap a vázában.”

Eltüsszentette magát.

— Fenét gondoskodik — fortyant keserűen.

Kilábalt a vízből, és a többiek után futott.

Amikor beérte a többieket, a Hercegnőt látta egy dombtetőn és Csukát, ki a domb lábánál hadonászott.

— Hercegnő, a cipő holnapra meglesz, még ha saját kezemmel szusterolom, akkor is meglesz.

Az üldözött összeszorította a száját. Nem uralkodott már a két ember felett, akik közül az egyik hallgatott a szókra, a másik lépkedett tovább.

„Ha kő lennék, már régen megfulladtam volna” — gondolta, s szinte irigyelte a szikladarabot, melyet az előbb a folyóba csapott.

Eliz előrefurakodott.

— Ugyan, kisfiú, fogadjon már szót. Maga olyan jópofa! Magán olyan jókat mulatnak a többiek!

Benő Eliz elé került, szembefordult vele, és megsimogatta haját.

— A mi gazdasági életünkben már sokkal nélkülözhetetlenebb eszközöket is zároltak, mint a te szád: Tízezerig kellene számolnod, mielőtt egy szót szólnál.

A Hercegnő ezalatt egérutat nyert, és kapaszkodni kezdett a magas töltésre. Tudta, ha átjut rajta és beveti magát a rengetegbe, ember többet meg nem találja. Akkor aztán békén hagyják, békén...

Az alagútból vonatfütty harsant.

A fiú megtorpant.

„Talán messzebb érnék, ha át se jutnák a síneken” — szötte tovább —, „most már nem félek úgy, az a kő fel se jajdult, mikor öngyilkos lett... Nem lehet rossz most annak a kőnek! Kő leszek: hideg és mozdulatlan.

Állt, és mozdulatlanul nézte a holdfényben csillogó síneket.

Nézte az alagút szájából kibukkanó szerelvényt. KŐ — KŐ — KŐ — huhogta —, KŐ — dübörögte már közléről.

A töltés oldalában a fáklyások kővé meredtek.

Picula lekuporodott, és behunyta a szemét.

Giliszta visszafordult. Eszeveszetten futni kezdett a tábor felé.

Benő idegesen lökte félre a kezéhez ütődő fényképezőgépet.

Fűz úgy érezte, hogy a vonat előbb ér a fiúhoz, mint a mondat az ő torkára, de azért nyitotta száját.

A vonat elrobogott.

Kerekei a távolból egyre halkabban kattogtak: GYÁ-VA! GYÁ-VA!
GYÁ-VA!

A Hercegnő megfordult. Élesen mondta.

— Tehát: Éljenek a gyávák!

Csuka már egészen közel ért hozzá. Elkapta. Megrázta a vállát.

— Éljenek az élők! Mi nem a Tejutat építjük!

Tarzán most már egészen magához tért.

— Ide bagózz, te nagyszemű veréb! Curukoljon rám vissza a vonat, ha nem adom neked bakancsaimat, csak érzünk vissza a táborba.

A Hercegnő a fiú lábán ronggyá ázott papír maskarát bámulta.

— Az igazit persze — tapsikolta vállon Tarzán. — Az csak elég nagy!

— Abból sem lesz semmi! — szólalt meg a háta mögül Picula.

— Ki mondja ezt? — fenyegetőzött Tarzán.

— Én — válaszolt nyugodtan Picula, s ledobta magáról Sejk fia bundáját. Nadrágszijához erősítve, mint két ikercsillag, Tarzán ezüstözött bakancsai fityegtek.

— Egy kicsit átdolgoztam őket — mondta pirulva Picula.

Csuka ráförmedt.

— Te kis örült, már megint lopsz! Visszamenesztelek a javítóba.

Picula lehajtotta fejét.

Csuka arcáról lesimult a harag. A kisfiúhoz lépett, felvette a földről s gyengéden rákanyarintotta a bakterbundát.

— Gyerünk!

— Én nem megyek — mondta rekedten a Hercegnő.

Sylvetta „ráparancsolt”.

— Azonnal bújj bele azokba a bakancsokba, különben csakugyan az ágyam fölé kerülsz a g r a f i k o n -ra.
Egyszerre mosolyodtak el.

16

„Na” — gondolta Fűz, miközben az első himbálódzó villanykörte fénykarikája alá értek —, „oda futottunk, visszajövet vánszorogtunk, s mégis oda az út pokolmessze volt, vissza meg rövid és egyenes. Hja, ha az embernek szárnyai vannak...”

Egymás után aludtak ki a fáklyák, szétváltak a léptek, a táborudvarban újra a tücsök lett a lehangosabb.

A barakk előtt Tarzán lehuppantotta nyakából Piculát.

— Végállomás, utolsó posta.

Bifla fel se emelte fejét a könyvből.

Natasa megrebbent. Félig hunyt szemeiben visszfénylettek a barakk sötétjében kioltódó ezüstcipők.

Lement a hold — gondolhatta, mert újra becsukta a szemét.

---

elidegenedés

MAX FRISCH

Villámcsapásként érte a felismerés, hogy nincs többé mit közölnie embertársaival. De erről sem beszélt. Felesége mindent elkövetett, hogy szólásra bírja, még veszekedés árán is, míg végül sírva fakadt, mert nem is ellenkezett. Állt az ablaknál zsebre dugott kézzel, mintha valami válaszon törné a fejét. De nem szólt. Később az asszony felé fordult, és megkérdezte, hogy megettették-e a kutyát.

.....

Évről évre rosszabb lesz.

.....

Jó, hogy a vendégek mind beszélnek. Így nem tűnik fel a sürgölődő vendéglátó szótlansága. Távozáskor többnyire úgy találják, hogy kedves este volt. Csak a felesége jegyzi meg szomorúan: „Azelőtt legalább volt véleményed.” Ezt a férfi nem is vitatja. „Hát nincs semmi mondánivalód?” Éppenséggel tudna beszélni, ha erőltetné a dolgot, csak az a furcsa érzése, hogy már mindent elmondott, legföljebb a többieket érdeкли, amit közöl.

.....

Negyven-egynéhány éves, tehát még nem öreg.

.....

Az asszony elsősorban a házasságukat okolja. Vannak párok, akiknek egyszerűen már nincsen mit mondaniuk egymásnak. Ilyesmi előfordul. Elutazik, hátha ez segít a dolgon. Amikor három-négy hét múlva haza-

jön, férje ott áll a pályaudvaron vagy a repülőtéren, integet, elveszi a csomagját és megcsókolja — csak éppen nem tud mit mondani.

.....

Pedig ismeri a szavak értelmét, tudja, mit jelentenek, ha az emberek használják, de ha ő ejti ki ugyanazokat a szavakat — egyszerűen megszűnik az értelmük.

.....

Ügyvéd és egy bizalmi-társaság vezetője, a Háztulajdonosok Szövetségének elnöke. Ez sok unalmas tennivalóval jár, de sohasem panaszkodik. Naponta sok emberrel találkozik, és sokféle ügyet intéz. „Miért nem mesélsz?” — kérdezi a felesége. Ő erre bekapcsolja a televíziót. „Te azzal az örökös futballoddal!”

.....

Gyermekkorában az állatkertben egyszer azt gondolta, hogy a halak azért nem tudnak beszélni, mert a vízben élnek. Pedig bizonyára szeretnének.

.....

Kedvelik az emberek. Csöndes természetéért. Akadnak elegenden, akikből árad a szó. Többnyire elég, ha az ember odafigyel. A vendégeknek ahhoz a fajtájához tartozik, akik nem tudják, mikor kell elmenni. Egyszerűen ülve marad... De ha egyedül van, akkor sem jut eszébe semmi. Ha a felesége azt mondja: „Hát csak gondolsz valamire!”, feláll, mintha befejezte volna a beszélgetést, kimegy, és megeteti a kutyát. Ez csak csóválja a farkát, és eszik, nem kívánja, hogy beszélgessen vele.

.....

Ügyfelei méltányolják, hogy nem közli velük a gondolatait. Nekik elég, ha képviseli az érdekeiket.

.....

Kedvenc hobbyja a sakkjáték. Egyetlen partnernek sem jut eszébe megkérdezni, hogy most mire gondol. Elég, ha időn belül megteszi a következő lépést, némán, mint a figurák. Türelmesen megvárja, míg a másik gondolkodik, és nem érez szorongást, ha a partner váratlanul sakkot mond. Erre nincs mit felelnie. Hálás minden lejátszott partiért, még akkor is, ha két óra múlva mint vesztes kél föl. Társalgás nélkül eltelt órák.

.....

Az autóban rögtön bekapcsolja a rádiót.

.....

Mindenkinek van véleménye az arabokról meg Izraelről, a szívátültetésről, Ulbrichtról és Franz Joseph Straussról, a *Spiegel* folyóiratról, a svájci nők választójogáról, közös ismerősökről, vagy a háborús bűnök elévüléséről. Ez természetes, ezért ilyenkor azt mondja a felesége: „Hej-nernek is ez a véleménye!”, miközben ő kihúzza egy boros üveg dugóját.

.....

A kutya egyre fontosabb lesz a számára. Órákig mászkál vele. Az asszonynak kínos sétálni a férjével, akinek még az is nehezebbre esik, hogy néha megjegyezze: „Nézd csak, egy nyúl!” Ha pedig ő beszél, a férfi akkor se válaszol... Ha egyedül bandukol a kutyával, nem érzi a beszéd hiányát, és a kutya se kéri számon tőle a gondolatait.

.....

Nagyon szereti a filmeket. De kerüli azokat, amelyek vitákat váltanak ki. Előnyben részesíti a vadnyugati filmeket.

.....

Már csak idegenek teszik fel neki a szokásos kérdést: „Hát önnek mi a véleménye?” Ilyenkor mond valamit, aminek az ellenkezőjét is mondhatná, és zavarban van — mint annak idején az iskolában, ha a tanár azt mondta: Nagyon helyes!

.....

Ha ivott, akkor beszél, akár van mondanivalója, akár nincs. Másnap nem emlékszik rá, hogy mit mondott, és ez gyötri. Nem tudja elképzelni, miről is beszélhetett este kilenc órától reggel négyig.

.....

A leánya is észrevette már, hogy nincs mit mondania. Csak atyáskodik vele. Bár néha tud neki válaszolni, ha kérdez tőle valamit. De hogy mi az idioszinkrázia, arra csak a lexikonnal tud felelni. Ilyen esetben úgy tesz, mintha nagyon el lenne foglalva, és tologatja a fűnyíró gépet. Ha a leánya unatkozik, nyugtalanítja, hogy vajon mi szomorítja, és érdeklődik. Ügyszólván mindent megenged neki, és Maót olvas, hogy megértse. Pingpongozni is szokott vele.

.....

Az orvos eltiltotta a dohányzástól. De nem tud lemondani róla az emberek között, akik azt várják, hogy mondjon valamit.

.....

Egyszer kórházba kerül. Megoperálják. Élvezi ezt a három hetet. Csak annyit kell mondania, hogy alig van fájdalma, míg a látogató szóval tartja, és beszámol az időjárásról, ismerősök válásáról és így tovább.

.....

Egy szép napon a kutya is csődöt mond. Nem fut, ha gallyat dob neki, és nem jön, ha hívja. Egyedül szórakozik.

.....

Egy nyilvános felavató ünnepségen beszélnie kell az igazgató tanács nevében. Szellemesen és humorral oldja meg feladatát két kamera jelenlétében. Mikor látja magát a televízióban, meg van magával elégedve. Minden kitűnően megy, amíg nem kell bevallania, hogy mire gondol.

.....

Előfordul, hogy két tükörtojást süt magának, ha egyedül van otthon, bár nem éhes. Amíg az ember valamit csinál, nem kell gondolkodnia.

.....

Természetesen azelőtt neki is volt véleménye. Nagyon jól emlékszik még, hogy annak idején inkább ő sürgette a házasságot és nem Doris. Ma már erről sincsen véleménye.

.....

Néha álmában van mondanivalója, és erre fölébred.

.....

De ez soha sincsen kapcsolatban Dorisszal.

.....

Furcsának találja, hogy az emberek, ha összekerülnek egy szobában, azonnal tudják, miről beszéljenek. Ugyanez történik a telefonnál, vagy az utcán. Alighogy üdvözölte az ember őket, máris árad belőlük a szó.

.....

Kerül minden helyzetet, amelyben önmagának is feltűnik a hallgatása. Szívesen álldogál építkezéseknél, ahol dübörögnek a prészlégkapáncsok meg egyéb gépek. De minden lárma megszűnik egyszer.

.....

Régebben nyilván beszélgetett önmagával hallgatás közben. Szó szerint emlékezett arra is, amit elhallgatott.

.....

Mindez nem tűnik fel rajta.

.....

Öngyilkossági kísérletét azért nem hajtja végre, mert még az ilyenkor szokásos búcsúlevélben sem tud mit írni a feleségének.

.....

Temetések nem hatottak rá kellemetlenül, akkor sem, ha az elhunyt közel állt hozzá. Az emberek feketében, néhányan megrendülten, és senki sem tudja, mit is szóljon az esethez. Néma kézzszorítás. Mert egyszerűen nincs mit mondani.

.....

Később búcsúlevél nélkül is megteszi.

BOLDOG Balázs fordítása

---

a társadalom kérdez

---

a kormányra törő baloldal

Részlet egy hosszabb tanulmányból

BÁLINT ISTVÁN

A kommunista pártokat az első világháborút követő forradalmi hullám hozta létre, amikor úgy látszott, hogy a világforradalom előestjén vagyunk s hogy a forradalom győzelméhez a legfőbb feltétel egy forradalmi párt létrehozása. De később is a pártok központi kérdése az volt, hogy miként alakul a forradalmi helyzet, amely közelebb viheti őket a forradalomhoz. Ez teljesen érthető: csak az a csoport válhat politikai párttá, komoly politikai tényezővé, amelyet szüntelenül foglalkoztat a hatalom átvételének kérdése, amely tagjainak és választóinak a hatalomátvétel távlatát tudja nyújtani, különben nem politikai párt, legfeljebb komolytalan játék párttal és szervezkedéssel, amikor felnőttek, akik maguk sem veszik komolyan önmagukat és szervezetüket, politikai pártot játszanak. Mint Gramsci írta az Olasz KP megalakulásának napjaiban, 1921 januárjában: „Egy szervezet csak akkor nevezheti magát politikai pártnak, ha saját alkotmányos doktrínájával rendelkezik, csak akkor, ha sikerül konkretizálnia és terjesztenie saját elképzelését az államról, csak akkor, ha sikerül konkretizálnia és a tömegek között terjesztenie saját kormányprogramját, csak akkor, ha képes ezt gyakorlatilag megszervezni, meghatározott feltételek között, tényleges emberekkel, nem pedig az emberiség absztrakt eszméivel.”

Ebből logikusan következik, hogy szükségképpen mélyreható változásokat idézett elő a kommunista pártok elképzeléseiben és tevékenységében annak a ténynek a felismerése, hogy a forradalom lehetősége a messzi jövőbe tevődött át, vagy pedig egyenesen ködös lehetőséggé vált, amelyben mind kevésbé hittek, akár bevallották ezt, akár nem. Még a második világháború előtti években a fasiszmus elleni harc, a Népfront, az antifasiszta kormányok iránti viszony kialakítása így vagy úgy kapcsolatban állott a hatalomra kerülés, a hatalomra való hatásgyakorlás kérdésével. A második világháború után azonban ismét a kapitalizmus viszonylagos megszilárdulásának, sőt rohamos fejlődésének korszaka következett. Ez érlelte meg a kommunista pártok igazi nagy dilemmá-

ját. A kis, jelentéktelen, a parlamenti választásokon leadott szavazatoknak mindössze néhány százalékaival rendelkező pártok esetében nem éleződött ki annyira a dilemma: egy ilyen kis párt inkább csak szekta, mint a többi hasonló pártocská; az a kis csoport, amely támogatja, nem is gondol a hatalom kérdésére, a vezetőség pedig legfőkébb remélheti, hogy később a párt befolyása majd csak növekszik, és ezért hosszú várakozásra rendezkedik be. Egy olyan nagy párt azonban, mint az Olasz vagy a Francia Kommunista Párt, amely a szavazótábor több mint egynegyedének támogatását élvezzi, nem mondhatja választóinak: ti csak szavazatok ránk választásról választásra, a hatalmon úgyis mindig mások lesznek, a kérdéseket úgyis mindig mások döntenek el, a ti szavazatok úgysem szól bele, mi úgyis megmaradunk a kritika vakvágányán, mi majd mondjuk a magunk bírálatát, mások pedig fütyülnek ránk és csinálják a magukét, hisz tudják, hogy az absztrakt, verbális kritikán kívül többre úgysem vagyunk képesek.

Nyilvánvaló, hogy a fenti álláspont kimondott vagy hallgatólagos elfogadása után egyetlen nagy párt sem maradhatna sokáig nagy párt. Szükségszerű volt tehát új koncepciót keresni. Az olasz kommunistáknak sikerült is megfogalmazniuk „a szocializmus olasz útja” koncepcióját. Togliatti már 1947-ben ezt írta: „A nemzetközi tapasztalat azt mutatja, hogy az osztályharc jelenlegi föltételei között az egész világon a munkásosztály és a dolgozó tömegek élcsapata — hogy eljusson a szocializmusig, vagyis a demokrácia fejlődésének végső fokáig, ami az igazi szocializmus — új utakat találhat, másmilyeneket mint amilyenek például a Szovjetunió munkásosztálya haladt.” 1956-ban még határozottabban megfogalmazta: „A megoldást maga az élet adja majd, egyes országok tapasztalata, és a marxizmus csak úgy diadalmaskodhat és úgy fog diadalmaskodni, ha tényleg megmutatja, hogy nem dogma, hanem az akció vezérfonala, ha megoldást tud találni mindazokra a kérdésekre, amelyek a szocializmus felé vezető úton különböző országokban és különböző feltételek között jelentkeznek.”

Ennek a koncepciónak három lényeges eleme van.¹ A nemzeti sajátosságokhoz való alkalmazkodás: „A megtörtént hibák — írta Togliatti — annak a vetületei, hogy a kommunista élcsapat és vezetőség képtelen volt beilleszkedni a nemzeti történelmi folyamatokba, megérteni egyes országok történelmi tapasztalatait és kihasználni őket a kommunista élcsapat fejlődésének fellendítésére, a nagy népi mozgalmak vezetésének elnyerésére; mindezek az elemek lassították, itt-ott majdnem megakadályozták a kommunista pártok fejlődését.”² A szövetség minden haladó erővel: „Még a magasan fejlett kapitalista országokban is megeshetik, hogy a munkásosztály többsége a nem kommunista pártokat követi, sőt nem zárhatjuk ki, hogy ezekben az országokban a munkásosztályra támaszkodó nem kommunista pártok serkenthetik a munkásosztály fejlődését a szocializmus felé. Egyébként, még ott is, ahol erős kommunista pártok vannak, a munkásosztályon és szocialista programon alapuló más pártok is léteznek. A radikális gazdasági átalakulás végrehajtásának törekvése, ami alapjában véve szocialista irányzatú, végül is eredhet magukat nem szocialistának nyilvánító szervezetektől és mozgalmaktól is.”³ A békés és fokozatos átmenet: „Lehetőség van tehát arra — idézzük tovább Togliattit —, hogy a reformokat békésen valósítsuk meg, demokratikus módszerek alkal-

mazásával, vagyis a nép többsége akaratának felülkerekedésével, a munkások támogatását élvező pártokra bízva, hogy megvalósítsák e reformokat a kormány élén, természetesen tiszteletben tartva mindazoknak a jogát a bírálatra, akik nem értenek velük egyet”, és: „nyilvánvaló, hogy ha elfogadjuk azt a távlatot, amelynek fő jellemzője a szocializmus felé való demokratikus és békés fejlődés, elfogadjuk a fokozatos fejlődés koncepcióját, amelynél nagyon nehéz megmondani, mikor következik be a minőségi változás. Az egyetlen dolog, amit előre láthatunk a fejlett kapitalista és kialakult demokratikus szervezetekkel bíró országokban, az a harc, amely sokáig tarthat, és amelyben a munkásosztály azért küzd, hogy vezető osztállyá váljon és utat törjön magának az egész társadalmi struktúra átalakítására.”

Tehát összegezve: a párt feladja a passzív megfigyelő, a kívülről szemlélő és bíráló pozícióját, ehelyett alkalmazkodik a nemzeti sajátosságokhoz, keresi a szövetséget a többi baloldali erővel, velük együtt igyekszik kormányra kerülni, hogy békés, parlamenti úton fokozatosan olyan reformokat valósítson meg, amelyek lassan, a mennyiségi elemek felhalmozódása révén viszik az országot a szocializmus felé. Most nem kívánunk kitérni arra, hogy ennek a koncepciónak az elfogadása elég lényegesen módosítja a párt elképzelését a proletárdiktatúráról, hisz a szocializmus felé haladó állam e koncepció szerint már nem új típusú állam, amely a régi burzsoá államgépezet szétzúzásával jött létre, hanem a régi burzsoá állam fokozatosan új tartalmat kap. Éppoly lényegesen változik az elképzelés magáról a pártról is, amely a többi baloldali párttal való szövetség érdekében megengedhetőnek tartja még az ideológiai koegzisztenciát is, sőt a párton belül is megelégszik egy lazább ideológiai egységgel — az olasz esetben konkrétan a vallásosságot sem tartják összeegyeztethetetlennek a párttagsággal. Itt csak arról tennénk még említést, hogy az utóbbi években a fent vázolt togliatti-i koncepciót az olasz párt még tovább bővítette.

Az Olasz Kommunista Párt XIII. kongresszusa ugyanis olyan akcióprogramot fogadott el, amelyben a kommunisták felkínálták még a kormányban való részvételt is. Az volt a tételük, hogy a növekvő fasiszta veszély és a balközép koalíció tehetetlensége, válsága által előállt helyzetben a leghelyesebb megoldás a „demokratikus fordulat”, a balközép koalíció balra bővítése, a kommunisták bevonása a kormányba. A kommunisták tehát még egy polgári jellegű kormányba is hajlandók voltak belépni, mert arra a meggyőződésre jutottak, hogy még így is többet tehetnek céljaik megvalósítása érdekében, mint a pusztán ellenzéki szereppel. Ennek érdekében persze még jobban hangsúlyozni kellett az átmenet fokozatosságát és lassúságát. Az átmeneti korszakra a kommunisták részletesen kidolgozott programot kínáltak fel. „Az a véleményünk — szögezte le Berlinguer főtitkár —, hogy az ország súlyos problémáit csak a dolgozók részvételével, a három nagy népmozgalom, a kommunista, a szocialista és a katolikus népmozgalom összefogásával és együttműködésével oldhatók meg. Egy ilyen széles egyetértésen és részvételen alapuló kormányra van szükség, mert csakis ilyen kormány nézhet sikerrel szembe a szükséges reform megvalósításával.”

A fenti összefogás érdekében a kommunisták által felkínált program inkább szociális reformokat tartalmazott (a lakásépítés, az egészségügy, a közlekedés, a városépítés, a közoktatás megreformálását), mint a

szocializmus győzelmének programját. A párt harcot hirdetett az elmaradott dél gazdasági és ipari fejlesztéséért, az adórendszer megváltoztatásáért, a közigazgatás decentralizálásáért, autonóm körzetek létrehozásáért, a Vatikánnal kötött egyezmény felülvizsgálásáért, a családjogi törvények korszerűsítéséért stb. Ezekon a reformokon túlmenően a szocialista társadalom győzelméért vívott harcról csak nagy vonalokban megfogalmazott programjuk volt. Eszerint az ideiglenes, átmeneti célok érdekében össze kell fogni a tömegeket, hogy a tömegek hatása lassan, fokozatosan új tartalmat adjon az ország fejlődésének, ebben a keretben serkenteni kell a demokrácia fejlesztésének, a tömegek bevonásának különböző formáit, hogy a reformok meg a további demokratisálódás fokozatosan gyarapítsa azokat a mennyiségi elemeket, amelyek egy nem definiált ponton meghozzák majd a minőségi változást.

Még jellemzőbb és tanulságosabb a francia példa, már azért is, mert Franciaországban létrejött az egyesült baloldal — a kommunisták, a szocialisták és a baloldali radikálisok — közös kormányprogramja, és nem lehetetlen, hogy ezzel a közös kormányprogrammal győzzenek a tavaszra kiírt parlamenti választásokon. Ezzel magyarázható, hogy a francia kommunistáknak részletesen megindokolták, hogy miért kell uralomra kerülniük, sőt részletesen kifejtették elképzelésüket arról is, hogy mire törekcszenek majd kormányra kerülésük után. Ezért a francia kommunisták álláspontja rendkívül alkalmas az egész „békés hatalomra kerülés” koncepciójának vizsgálatára.

Egy gazdag, fejlett országban — amikor a világ nagy része tengődik a franciáknál jóval alacsonyabb életszínvonalon — nem lehet a dolgozók nyomorának klasszikus érvét használni. Ehelyett az első számú érv: a franciák nem élnek úgy, ahogy egy ilyen fejlett és gazdag ország polgárai élhetnének. Georges Marchais a párt XX. kongresszusán mondott beszámolójában részletes fejtegetéssel támasztotta alá ezt az érvet. Rámutatott arra, hogy a szakadatlan áremelés mind nehezebb helyzetbe hozza a dolgozókat, azokat a milliókat, akik havi ezer franknál kevesebbet keresnek, nem is szólva arról, hogyan élnek azok a nyugdíjas dolgozók, akik naponta 12 frankot kapnak. Helyzetük rosszabbodásáról tanúskodik, hogy 1969-ben a dolgozók háztartásai egyharmaddal kevesebb húst, 28 százalékkal kevesebb főzelékfélét és 41 százalékkal kevesebb gyümölcsöt fogyasztottak, mint a középosztályhoz tartozó családok. 1962 júliusa és 1972 júliusa között a bérek mindössze 32 százalékkal nőttek, ugyanakkor az ipari termelés 65, a munka termelékenysége pedig 84 százalékkal emelkedett. A hivatalos adatok szerint 400 000, a szakszervezetek becslése szerint 800 000 munkanélküli van, ezenkívül több tízezer munkás naponta átjár a szomszédos országokba dolgozni. A Franciaországban dolgozó 2,5 millió vendégmunkás botrányos körülmények között dolgozik. Mindinkább romlik a parasztság helyzete is, amiről az is tanúskodik, hogy az utóbbi tíz évben a mezőgazdasági termelés mennyisége 137 százalékkal, értéke viszont csak 91 százalékkal emelkedett, és 15 év alatt kétmillió ember hagyta ott a falut. Franciaországban kétmillió ember él rossz lakásviszonyok között, Párizs környékén vannak negyedek, ahol négy ember él egy 10 négyzetméter nagyságú szobában stb.

A klasszikus marxi—engelsi érvelés és indoklás tehát módosul. Ugyanakkor megjelenik mellette a lenini okfejtés: a forradalom akkor követ-

kezik be, amikor az uralkodó osztályok már nem tudnak a régi módon uralkodni, és az elnyomott osztályok nem tudnak a régi módon élni. Marchais megfogalmazásában ez így hangzik: „Országunk a válság korszakába lépett, amelynek szimptomája, hogy a rendszer gazdasági, társadalmi és politikai problémái arra a pontra jutottak, amikor már új választ követelnek. Abba a korszakba léptünk, amelyben a nagytőke és szövetségesei mind kevésbé tudják irányítani az ország ügyeit, és népünk mind kevésbé tűri uralmukat. Az alapvető változás napirendre került országunk életében.” Így a rendszer ellen fordul és a változást sürgető követeléssé válik az a sokfajta elégedetlenség, amely a francia társadalomban hat, az a sok probléma, amellyel a rendszer nem tud megbirkózni. A válságjelenségek skálája egyaránt felöleli azt a felismerést, hogy a látszólagos demokrácia és a tömegkommunikáció eszközei mind nyilvánvalóbbá teszik a tömegek tényleges kirekesztését az államügyek irányításából („A nagytőkének — mondotta Marchais — olyan típusú társadalom felel meg, amelyben a polgár elszakad az államtól, fárasztó munkája után a televízió előtt ülve nézi, hogyan gyakorolják a hatalmat, és hogyan döntenek sorsáról”), valamint a társadalomban mind érezhetőbb erkölcsi, lelkiismereti, tudati válság példáit.

Ahhoz, hogy a változás szükségességének ilyen értelmezéséből a nem kommunista baloldallal való összefogás és közös kormányprogram lehessen, még két mozzanat kellett: a kommunisták elképzeléseinek fejlődése a dogmatizmus hatásának felszámolása irányában és a szocialisták elképzeléseinek fejlődése a koegzisztencia elfogadása irányában. Tagadhatatlan, hogy a dogmatizmus lerázása több ponton megváltoztatta a szocialista társadalommal kapcsolatos elképzeléseket. A legfőbb új elem ezekben az elképzelésekben: nem egyetlen út vezet a szocializmushoz és a szocializmus nem egyetlen Prokrusztész-ágy, amelybe minden ország társadalmát bele kell kényszeríteni. A szocializmus felé vezető sajátos utak felismerése azért is fontos, mert lehetővé tette az átmeneti időszak beiktatását. A közös kormányprogram megvalósítása még nem szocializmus — szögezték le a francia kommunisták. Igaz, nem fejtették ki részletesen, hogy a közös kormányprogram megvalósulásával teremtett helyzetből hogyan jutnak majd el a szocializmusba, de az alapvető tételek világosak. „Mi szocializmust akarunk Franciaországban, ez az alapvető célunk, amely áthatja minden akciónkat. De tudjuk, hogy a szocializmust nem lehet felülről elrendelni” — mondta ki Marchais. Ez úgy értendő, hogy a szocializmus csak akkor győz, ha a többség, a nagy tömegek magukévá teszik. Az első lépés a közös kormányprogram, mert reményt ad arra, hogy a baloldalt parlamenti többséghez juttatja, s a további munka, a problémák további alakulása létrehozza majd ezt a többséget a következő lépésekhez is, amelyek révén végül eljutnak a szocializmushoz. Másrészt, ha a szocializmus nem az egyetlen modell, akkor a francia kommunisták a helyzetnek megfelelően alakíthatják a jövőbeli társadalom képét, kialakíthatják a saját — mint Marchais mondta: sem chilei, sem jugoszláv, hanem francia — modelljüket. Így épül bele a tricolor és a Marseillaise is a kommunisták megmozdulásába. Nemcsak választási propaganda ez, nem pusztán kísérlet arra, hogy a választásokon megnyerjék azokat a franciákat, akik De Gaulle-ban látták a nemzeti nagyság és dicsőség megnyilatkozását, tehát nem elégedhetnek meg az amerikanizált Pompidou-rendszer kicsinyességével, az

önállóság feladásával. Mindezek a nemzeti elemek a kommunisták programjában egyrészt megkönnyítik a szövetkezést, másrészt a kommunistákat képesítik a dogmatizmustól mentes, tehát hatékonyabb stratégia és taktika kialakítására. Mindezt kiegészíti a Szovjetunióval és az SZKP-val szembeni függetlenség hangsúlyozása és hangoztatása, egyrészt mint az önállóság és a sajátos út biztosítéka, másrészt annak előfeltétele, hogy a kommunisták — ha esetleg kormányra kerülnek — az önálló, független francia politika hordozói lehessenek.

Másfelől, a szocialisták elképzeléseinek alakulását a koegzisztencia gondolatának térhódítása és ezzel a hidegháborús, elvakult antikommunizmus feladása befolyásolta. Pierre Mouroy, a Francia Szocialista Párt titkára, így fogalmazta meg azt az alapvető gondolatot, amely lényeges szerephez jutott abban, hogy a szocialisták a kommunistákkal való szövetkezés mellett döntöttek: „Amikor az egész világ fejlődik, amikor a szocialista Willy Brandt a Kelet felé nyitás politikáját folytatja, amikor Nixon találkozik Mao Cetunggal és Brenzsnyevvel, miért csak nekünk ne legyen jogunk a fejlődésre?” A kommunisták iránti viszony változásában ugyanis mindenképpen fontos szerepet játszik, hogy nemcsak a kommunisták változtak — lettek kevésbé dogmatikusak és gazdagodtak a nemzeti elemekkel —, hanem a nem kommunista baloldal is, jórészt annak hatására, hogy a kommunisták és általában a szocialista országok nem mumusok többé, s az általános közhangulat — amelyet a hidegháború egész propaganda- és ideológiai apparátusa alakított — elvesztette régi kommunistaellenes színezetét. Ez az egyik oka — többek között —, hogy a koegzisztencia mindenütt a baloldalnak kedvez. Olyan bizonyítékai voltak ennek az elmúlt évben, mint Brandt nagy választási győzelme, a változás politikájának diadala Japánban, a munkáspárt uralomra kerülése — a politika lényeges megváltozásával — Új-Zélandon és Ausztráliában. Nagyon jellemző, hogy nemcsak a francia jobboldal, hanem még a kormány számára is dilemmát, sőt ellentmondást jelent, hogy Pompidou az év elején a Szovjetunióba látogat, épp amikor döntő harcra készül a kommunistákkal a tavaszi választásokon. (Említsük meg például, hogy a *Minuite* című hetilap Ca va pas Pompidou? — ez nem megy, nem áll jól Pompidou-nak — kiabáló címmel közölte címlapján a francia köztársasági elnök prémsipkás képét, azt fejtegetve, hogy Pompidou nehéz helyzetbe kerül, mert azt kell mondania: Éljen Brezsnyev, Le Marchais-val!)

Ezek a tényezők — több mással együtt — játszottak közre abban, hogy a baloldal — a kommunisták, szocialisták és a baloldali radikálisok — közös kormányprogramja létrejöjjön. Ennek legfőbb célkitűzései: a gazdasági és politikai demokrácia összekapcsolása, a közélet demokratizálása és intenzitásának fokozása, tervszerű termelés, az elmaradottabb vidékek fejlesztése, az ország gazdasági függetlenségének szavatolása, ezerfrankos minimális bér, férfiaknak 60, nőknek 55 éves munkakor a nyugdíjhoz, 40 órás, ötnapos munkahét, teljes foglalkoztatottság, a közegészségügy és a közoktatás demokratizálása, évi 700 000 lakás építése, a közlekedés tervszerű fejlesztése, a gimnáziumok és a szakiskolák közötti különbség eltörlése, a tudományos kutatómunka fejlesztése, a mezőgazdaság fejlesztése és korszerűsítése, a szövetkezeti mozgalom előmozdítása és új mezőgazdasági árpolitika, a kisiparosok és a kiskereskedők megvédése, harc az infláció ellen, az egyéni szabadság-

jogok, köztük a sztrájkjog megvédése, a rendőrség demokratizálása, a bíróság függetlenségének helyreállítása, a köztársasági elnök mandátumának öt évre való csökkentése, a közigazgatás decentralizálása és az adórendszer megreformálása, a tájékoztatás jogának a demokratikus jogok közé iktatása, a békés együttműködés politikájának folytatása a nagyvilágban, a francia atomerő leépítése és az atomkísérletek rögtöni beszüntetése, annak kezdeményezése, hogy egyidőben oszljon fel az Atlanti Egyezmény és a Varsói Szerződés.

A francia kommunisták nemrég tartott kongresszusukon — inkább a közhangulat részeként, mint kimondott kérdésként — foglalkoztak azzal is, hogy a szocialistákkal való szövetség mennyi engedményt jelent majd, de még inkább azzal, hogyan lehet a baloldali szövetségen, a népi unión belül szavatozni a Kommunista Pártnak az élcsapat szerepét. (A kongresszus a kommunisták feladatát az élcsapat-szerep kiharcolása szempontjából így fogalmazta meg: a közös akciók szorgalmazása, a szocialisták bevonása a terepen, harc azért, hogy a választások első fordulójában a kommunista jelöltek minél több szavazatot kapjanak stb. Még a statútumot is azért módosították, hogy az új helyzetben ütőképebb, nagyobb aktivitásra képes pártot kapjanak.) Az igazi kérdés azonban: van-e esélye annak, hogy az egyesült baloldal győz a márciusi választásokon? A kérdés megválaszolásánál hálátlan minden jóslgatás, annyit azonban megállapíthatunk, hogy a baloldal választási győzelme nem lehetetlen. Nemcsak azért, mert a franciák már egy De Gaulle-t is megbuktattak, miért kímélnének egy kicsinyesebb, színtelenebb rendszert; hanem azért is, mert a baloldal összefogása eddig ismeretlen esélyeket nyújt, mert a kormánypárt súlyos válságban van. Az utóbbival kissé részletesebben kell foglalkoznunk.

„A gaulle-izmus halott, éljen a pompidou-izmus” — írta a kormánypárt választási előkészületeivel kapcsolatban a *L'Aurora* című napilap. A kormánypárt fő problémája ugyanis az, hogy mivel lehet és kell helyettesíteni azt az összetartó erőt, amelyet De Gaulle jelentett. Nyilvánvaló ugyanis, hogy a gaulle-ista párt a legkülönbözőbb áramlatokat egyesítette és egyesíti. Mindjárt De Gaulle lemondása, még inkább halála után kiderült, hogy maga a hatalomhoz való ragaszkodás nem elég a párt összetartására. Egymás után váltak ki kisebb-nagyobb csoportok, elsősorban a baloldal. Pompidou a különféle centrista csoportokkal való szövetekezést próbálta szembeállítani ezzel a felbomlással, de így csak nyilvánvalóvá tette az egész kormánypárt belső gyengeségét: a koncepcióhiányt. A belső bomlást kiegészíti a kormánypárt önbizalomhiánya, a bizonytalanság abban, milyen elképzelésekkel kellene harcba indulni, az eszmék kölcsönvétele, ha kell, a baloldaltól is, csakhogy ne legyen olyan szembetűnő az eszmék hiánya.

Egy ilyen kölcsönvevett eszmével — az Új Társadalom jelszavával — indult már Chaban-Delmas, a mai miniszterelnök elődje. Azóta még szembetűnőbb lett a kormánypárt bizonytalansága. Griscard d'Estaing épp a Francia KP XX. kongresszusának napjaiban úgy nyilatkozott antinflációs programjának beterveztésekor, hogy a kormánypárt tulajdonképpen megvalósítja a népi unió, az egyesült baloldal programját. Marchais persze sietett levonni a következtetést: a kormány is elismeri, hogy az egyesült baloldal programja megvalósítható. A megfigyelők pedig csodálkozva tették fel a kérdést: egy kormánypártnak miért kell hangsú-

lyoznia azt, hogy megvalósítja az ellenzék programját, talán nincs neki saját programja? Még jellemzőbb volt Messmer miniszterelnöknek szintén a kongresszus napjaiban adott nyilatkozata, amelyben megállapította: „ha a szocializmus — mint én hiszem — fejlődés békében, ha a szocializmus annyit jelent, mint Franciaországot évről évre igazságosabbá, emberibbé tenni, akkor a szocializmus felé De Gaulle nyitott utat Franciaországban.” Ez a nyilatkozat megvilágítja a mai franciaországi helyzet egész ellentmondásosságát. Egyrészt rámutat az egyesült baloldal érvelésének gyengeségére, mert mindenképpen a gyengeség jele, ha a szocializmus fogalmát olyannyira kibővítik, kiterjesztik — ha úgy akarjuk, letompítják és elködösítik —, hogy bárki magáénak vallhatja, s ez a „bárki” a többség megszerzésének eszköze, de ugyanakkor engedmény is a fogalmak tisztaságának rovására. Másrészt azonban rávilágít a kormánypárt önbizalom- és koncepcióhiányára, mert különben miért kellene azt bizonygatnia, hogy végső fokon ők is szocializmust akarnak, mint az ellenzék, nemcsak azért, mert a szocializmus többé már nem mumus, mert ezzel csökkenthetik az ellenzék érvelésének erejét, hanem azért is, mert teljes a bizonytalanság, hogy milyen eszmékkel kellene nekik indulniuk, mit kellene szembeállítaniuk az ellenzéki programmal.

Az általános helyzet megérlelődése, a baloldal összefogása, és a kormánypárt belső válsága reálissá teszi azt a lehetőséget, hogy a népi unió győz a tavaszi választásokon. Ugyanakkor azonban a Kommunista Pártnak számolnia kell a kormányra kerülésre való átállás minden veszélyével. Ezek között nem is a legnagyobb az, hogy ha a választási győzelemből mégsem lesz semmi, ebben az esetben a népi unió vállalása, a párt tevékenységének átállítása a kormányra kerülés kiharcolására, évekig passzivitásra kényszerítheti a pártot, tájékozatlanná, program nélkülivé teheti a tagokat, ennek minden súlyos következményével együtt. Ha viszont az egyesült baloldal győz, akkor jönnek az új veszélyek: szavatolni kell, hogy a kommunisták befolyása a kormányban ne legyen névleges, ne járjon túl sok engedménnyel, hanem lehetőséget nyújtson elképzeléseik megvalósítására; elejét kell venni annak, hogy a kormányban való részvétel olyan következményekkel járjon, mint például akkor, amikor a De Gaulle nemzeti front-kormányában való részvétel miatt szerepet vállaltak a gyarmati háború folytatásában, s ennek következményeként a kommunisták nem tudtak vezető szerepre szert tenni az algériai forradalomban. Nem is szólva arról az állandó veszélyről, hogy ha a kommunisták kormányon vannak, esetleg lényegesen megerősödik az ellenzék szerepét átvevő szélső baloldal.

Egészen sajátos a helyzet a többi nyugat-európai országban. A Szocialista Internacionálé tagjai egyes országokban hosszabb-rövidebb ideje uralmon vannak, mint például Svédországban, más pártokkal felváltva hol kormányon vannak, hol ellenzékben, mint például Nagy-Britanniában, vagy pedig újabban kerültek hatalomra, mint például Nyugat-Németországban, anélkül azonban, hogy a társadalmi rendszer lényeges megváltoztatásának kérdését felvetnék. Az új társadalmi rendszer legtöbbször még programjukból is kimaradt, vagy egészen ködös formát kapott, a kezdetben még lényeges forradalmi elemeket tartalmazó pontok — államosítás, szociális reformok stb. — annyira mindennaposakká, sőt a kapitalista rendszer velejáróivá lettek, hogy ma már arra is alig alkalmasak, hogy ezeket a pártokat megkülönböztessék konzervatívabb

vetélytársaiktól. Néha történik valami, ami azt a látszatot kelti, mintha valami új mozgás kezdődne ezekben az országokban. Ilyesmi volt, amikor 1959 februárjában Aksel Larsen, a Dán Kommunista Párt kizárt vezetője Szocialista Néppárt néven új pártot alakított. Az a remény támadt ugyanis, hogy létrejön egy forradalmi párt, amely jobban alkalmazkodik a jólétben és sajátos politikai helyzetben élő országok körülményeihez. Mert Larsen fő tétele az volt, hogy a Dán KP-nak valóban független pártnak kell lennie, amely bírálja a kelet-európai rendszereket is, feladja az elvakult dogmákat, megszabadul a sztalinizmus utolsó maradványaitól, belső demokráciával bíró szervezetté alakul át, és tevékenységét a dán körülményekhez, a jóléttel teremtett helyzethez idomítja. A dán példára 1961-ben Norvégiában is megalakult a Szocialista Néppárt. Az új pártoknak azonban csak arra volt erejük, hogy tovább gyengítsék a kommunista pártokat: a következő választásokon a Dán SZNP a szavazatok 6 százalékát kapta, a norvég pedig 3,5 százalékát, a kommunista pártok egy-egy százalékkal szemben. De egyik párt sem tudott azóta sem lényeges erővé válni, hogy átvegye azt a szerepet, amelyet az Olasz vagy Francia KP tölt be.

Továbbá említést érdemel, hogy például az angol munkásmozgalom fordulóponton jutott, Svédországban pedig elszaporodtak a vadstrájkok, arról tanúskodva, hogy nem is olyan szilárd az annyit elegetett „társadalmi béke”, és hogy az elégedetlenség a „társadalmi béke” pillérévé vált hivatalos szakszervezeteken kívül keresi a feltörés útját; a Volvóban a munkások kiharcolták, hogy az eddigi embertelen futószalagrendszer helyett az autókat munkáscsoportok állítsák össze stb.

Ezek a példák, főleg a hatalmon lévő szocialista és szociáldemokrata pártok esetei, inkább az olasz és francia kísérlet korlátait mutatják, mint e kísérlet jogosultságát igazolják. Arról tanúskodnak ugyanis, hogy a békés, parlamenti eszközökkel uralomra kerülő munkáspártok vagy már uralomra is csak azért kerültek, mert eleve feladták a társadalom radikálisabb átalakításának programját, vagy pedig a többi párttal való szövetség, esetleg a választópolgárok megnyerése érdekében engedelmeyeket tettek a radikális átalakulás programjának rovására. Esetük ezért inkább azt bizonyítja, hogy a békés eszközök a mélyebb átalakulásról való lemondást jelentik, mint azt, hogy a szocialista társadalom békés eszközökkel is elérhető. Ebben az esetben tehát pusztán a hatalomért vívott harcra van szó, ami vezetésséggel, apparátussal, választókkal rendelkező politikai pártoknál érhető, de egy lenini típusú forradalmi párt szempontjából nem elegendő.

A francia és olasz példa azonban még egy másik formában is kételyeket szül a „demokratikus fordulat” politikájával szemben. Nem elegendő ugyanis, hogy a kommunisták feladták régebbi elképzeléseiket és hajlandók belépni a kormányba, olyan helyzetre is szükség van, amelyben ez a kormányba lépés lehetséges, továbbá szövetségesekre, akik a kommunistákat hajlandók elfogadni. Felvetődik tehát a kérdés: lehetséges-e egyáltalán, hogy a kommunisták bekerülnek a kormányba? Olaszországban az történt ugyanis, hogy a Kommunista Párt a berlin-gueri programmal nemcsak megőrizte választóinak támogatását, hanem az 1972. évi választásokon több szavazatot és több mandátumot szerzett, mint az előző parlamenti választásokon. A választások eredménye mégsem a balra nyitást hozta meg, hanem ellenkezőleg, azzal járt, hogy

még a szocialisták sem kerültek be a kormányba, és az ötvenes évek, a balközép koalíció előtti korszak kormányzási formuláját állították vissza. Persze, az olasz helyzet még nem állapodott meg, elméletileg még mindig lehetséges, hogy a társadalmi problémák olyan nyomást gyakorolnak a politikai életre, hogy a radikálisabb áttörés érdekében létrejön egy koalíció, amely a kereszténydemokraták balszárnyától a szociáldemokratákon és szocialistákon át a kommunistákig terjed. Ez azonban még messze van. (Itt arra már nem is utalunk, hogy ha ilyen helyzet kialakul, akkor esetleg a kommunistáknak már a kereszténydemokraták félreállítására kell gondolniuk, és nem arra, hogy velük szövetkezve kerüljenek kormányra.) Egyelőre a kormány és a kereszténydemokraták meg a Kommunista Párt között ott áll még a Szocialista Párt is, amely több évi kormánykoalícióbeli részvétel után kiszorult, továbbá nemcsak a kereszténydemokraták jobbszárnya, de a szociáldemokraták sem akarnak hallani a kommunistákkal való szövetségről. Franciaországban pedig a Kommunista Párt már elszalasztott egy történelmi alkalmat, amikor az egységes baloldal átvehette volna a hatalmat — 1968 májusát, amikor a forradalmi megmozdulás olyan megrázkódtatásként hatott, hogy még De Gaulle is normálisnak vette volna ezt a megoldást. Nagy kérdés, kialakulhat-e még egyszer egy ilyen helyzet, és a közös kormányprogram elegendő-e a tavaszi választások megnyeréséhez. Nem is szólva arról, hogy De Gaulle olyan elnöki rendszert hozott létre, amellyel parlamenti többség, sőt saját parlamenti párt nélkül is igazgathatta az országot, Pompidou megbízatása viszont csak 1976-ban jár le, és ki tudja, addig mi lesz a népi unióval.

Tehát egyelőre még az is kérdés, hogy kormányra tudnak-e kerülni az olasz kommunisták, a francia kommunistáknál pedig, ha kormányra kerülnek is, jelentkezik a kérdés: elegendő-e ez elképzeléseik megvalósításához? Mint ahogy az olaszok esetében is megmarad a kérdés, meg tudják-e valósítani elképzeléseiket, és mennyiben tudják megvalósítani; a békés hatalomra kerülés nem jelenti-e valójában a társadalmi átalakulásról való lemondást, reformizmust a meglévő társadalom keretein belül? Vagyis hogy nem arról van szó, hogy a társadalmi átalakulás békés eszközökkel is lehetséges, hanem arról, hogy a kommunista pártok feladták a radikális átalakulás programját, s megelégszenek a reformokkal a meglévő társadalmi rendszer keretében. Ebben az esetben azonban, ha a társadalom átalakulása mégis szükségszerűvé vagy legalábbis lehetségessé válik, létrejönnek azok a társadalmi erők, amelyek a mai kommunistákat is a barikád másik oldalára állíthatják, s a forradalmat a kommunista pártok ellenére hajtják végre, mint ahogy már egyszer megtörtént, amikor 1968-ban Franciaországban a kommunista párt éppúgy igyekezett visszafogni a forradalom lendületét, mint a konzervatív pártok, és mint ahogy a kubai forradalom óta minden forradalmi megmozdulás a kommunista pártok nélkül vagy éppen ellenükre folyt le.

Már maga ez a gondolat — amely nem egyszerűen véletlen övet, hanem történelmi tények sugallják —, elég ahhoz, hogy megkérdőjelezzük a fejlett kapitalista országok békés átalakításának programját. A következtetéseket azonban nem kell elsietni, hisz egy történelmi példa éppen ezekben a hónapokban sietett a békés átalakulás híveinek segítségére — Chilében, a történelem során először, békés körülmények között, par-

lamentum eszközzel hatalomra került egy marxista beállítottságú kormány. Annak idején megkockáztattunk egy elméletet ennek a történelmi sajátosságnak a megmagyarázására. Legfőbb következtetésünket itt most megismételjük: a kapitalizmus csak úgy tudott megmaradni, hogy feladta azokat a vonásait, amelyek Marx elemzése szerint elkerülhetetlenül a szocializmushoz vezetnek, elsősorban a piac anarchiáját, hogy helyébe az állami beavatkozást állítsa; elképzelhető tehát, hogy a klasszikus kapitalizmus eljut egy olyan szakaszba, amikor választania kell a szocializmus és az állanmkapitalizmus között; s e választásnak a lehetősége a chilei megoldás gazdasági-társadalmi alapja.

A konkrét történelmi eseményeket vizsgálva ehhez hozzá kell még tennünk, hogy Chilében sajátos formát öltött az egész Latin-Amerikában érezhető forrongás. Ez a forrongás pedig nem kisebb dolgot fejez ki, mint azt, hogy az uralkodó körök nem tudnak a régi módon uralkodni, az elnyomottak a régi módon élni. Ezt fejezik ki, erről tanúskodnak az egymást érő rendszerváltozások, a rendszerek bizonytalansága, egymást érő államcsínyek és ellenállamcsínyek, amelyek már rég nem egyes katonatisztek egyéni ambícióit fejezik ki, mint valamikor, hanem arról beszélnek, hogy a meglévő rendszerekben a különböző kombinációk nem képesek megoldani a felhalmozódott ellentmondásokat. A problémák, a rendszerek tehetetlensége, az érlelődő körülmények egyformán a fenti meggyőződést szülik egész Latin-Amerikában. Chilében a sajátos körülmények csak a kedvező talajt adták meg ennek a felismerésnek az érvényesítéséhez. A sajátos körülmények között kell említeni az aránylag fejlett gazdaságot (1968-ban a fejenkénti nemzeti jövedelem aránylag magas, 670 dollár volt); az állami beavatkozás magas fokát (az 1929/30-as válság és a második világháború egyaránt az állam gazdasági beavatkozását erősítette, és egyben védte az országot a külföldi tőke beáramlásától) és a korán kialakult harcos munkásosztályt (a chilei Munkás Szocialista Párt 1912-ben alakult és 1922-ben felvette a Kommunisták Párt nevet, 1932-ben tizenkét napig szocialista kormány volt Chilében, 1938-ban győzött a Népfront, az egységes szakszervezetben, a népi akciófrontban stb. szakadatlanul erősödött a munkásosztály különféle pártjai és csoportjai közötti együttműködés). De a sajátos körülmények közé tartoznak az ország gazdag demokratikus parlamenti hagyományai is, amelyek egyrészt megakadályozták a kereszténydemokratákat abban, hogy a jobboldallal szövetkezzenek Allende ellen, miután 1964-ben a „forradalom a szabadságban” jelszóval győztek, tehát maguk is elismerték a mélyebb átalakulás szükségességét, másrészt, szavatolták a hadsereg hűségét az alkotmányhoz, elejét vették annak, hogy a hadsereg Allende ellen forduljon.

Az új rendszer leglényegesebb reformja a gazdaság állami szektorának döntő megerősítése: állami kézbe ment át az egész nehézipar, elsősorban a fő jövedelmi források, a réz és a salétrom, a többi hetven monopóliumhelyzetben lévő, stratégiai jelentőségű vállalat, az egész külkereskedelem, a bankhálózat 64 százaléka, de a többi bank is állami ellenőrzés alá került. Emellett meggyorsult még a kereszténydemokraták által kezdett földreform: Frei 1965-től 1970-ig 3 564 000 hektárt osztott szét, Allende 1970 márciusától 1972 márciusáig 2 412 000 hektárt. A chilei rendszer megértése érdekében hozzá kell még tennünk, hogy nagyon hasonló reformok útján halad a perui rendszer is, amely nem bé-

kés parlamenti úton, hanem katonai államcsínnel került uralomra, és nem marxista beállítottságú, hanem ideológiája inkább „nacionalista” jelzővel jelölhető, sőt még bizonyos antikommunista színezete is van. Alvarado, a perui junta vezére hat nappal a hatalom átvétele után bejelentette a kőolajforrások és finomítók államosítását, amit újabb államosítások követtek, földreformja pedig a part menti övezetben 150, az ország belsejében 45 hektárban szabta meg a földmaximumot. Már maga ez a körülmény is tanúskodik arról, hogy ezek a reformok a „levegőben lógnak” Latin-Amerikában, ami persze semmit sem von le Allende kísérletének jelentőségéből, sőt ellenkezőleg, ennek a kísérletnek a történelmi jelentőségét húzza alá, igazolja, hogy az új társadalom bevezetése olyan történelmi szükségszerűség lett, amikor már nem ennek a szükségszerűségnek az érvényesítésére kell erőszakot alkalmazni, hanem ennek a szükségszerűségnek az érvényesülése csakis erőszakkal akadályozható meg.

Ezzel ugyanis új megvilágításba kerül az erőszak szerepe, egyszerre világossá válik előttünk, hogy a világ többi részén sem az a fő kérdés, erőszakot kell-e alkalmazni az új társadalom érdekében, az erőszak bábáskodására van-e szükség, hanem az, hogy a meglévő társadalom mit állít szembe a változás szükségességének tudatával, amelyet annak idején a marxizmus vitt be a munkásmozgalmába, s azóta szakadatlanul erősödött a munkásmozgalm minden gyengesége ellenére, és a kapitalizmus, a fogyasztói társadalom stb. ellenzékének legkülönbözőbb árnyalatai, a filozófia, irodalom, pszichológia stb. hatására a közhangulat részévé vált, az uralkodó körök bizonytalanságától az ilyen vagy olyan megoldást kereső mozgalmakon át egészen a szélsőbal kiütkereséséig, vagy a világ előli menekülés különböző formáigiig. Amit szembeállíthat: az erőszak, a rendőrterror legklasszikusabb változatával, a legradikálisabb mézárálással, mint például az USA-ban a Fekete Párducok esetében; a változás — a kapitalizmus már olyan változásokon ment át, amelyeket Marx el sem tudott képzelni, és még ma is változik, ahol elég nagy a nyomás, hogy kikényszerítse a közhangulatnak megfelelő alkalmazkodást —, és az elégedetlenség leszerelése, a lefojtás, a figyelemeltérítés egész mechanizmusa. A chilei példa tehát azt is mutatja, hogy lehetséges olyan helyzet, amelyben a kapitalista társadalom meglévő önvédelmi mechanizmusa nem elég erős a változás törekvésének elfojtására, de lehetséges olyan helyzet is, amelyben csak a forradalmi erőszak törhet át a lefojtás mechanizmusán, sőt még olyan is, amikor a kapitalista társadalom védelmére kelő erőszak és a meglévő társadalmi rendszer alkalmazkodása lefojtja, esetleg teljesen megsemmisíti a változtatás törekvését.

A latin-amerikai — elsősorban chilei — kísérletek másik érdekessége és jelentősége, hogy más megvilágításba helyezhetik az új társadalom néhány kérdését. Allende „békés forradalma” ugyanis az első kísérlet a társadalom átalakítására azután, hogy a jugoszláv példa, az 1968. évi megmozdulások és más tényezők hatására az öngazgatás követelése az új társadalomért vívott harc fegyvertárába került. Nyugat-európai sajtóosság ugyanis, hogy a kommunista pártok — elsősorban a kelet-európai központi tervezés abszolutizálása miatt — nem akarják vagy nem tudják elfogadni az egyik leglényegesebb forradalmasító tényezőt, az öngazgatás követelését. Mint később még látni fogjuk, nem véletlen,

hogy a munkások öngazgatása a gyárakban, a diákok öngazgatása az iskolákban, a polgárok öngazgatása a községekben az 1968. évi megmozdulások egyik fontos hajtóereje volt. Az öngazgatás követelése ugyanis sűrítve adja a mai társadalommal szembeni elégedetlenség sokfajta változatát. Egyik oka a nyugat-európai kommunista pártok gyengeségének és annak, hogy nem tudnak olyan szerepet játszani, mint amilyent az objektív adottságok lehetővé tennének, épp az, hogy nem tudják felkarolni, a harc szolgálatába állítani a mai társadalommal szembeni, annyi forrásból táplálkozó elégedetlenséget, s ahelyett, hogy zászlajukra tűznék az öngazgatás követelését, ők maguk harcolnak ellene. (Nagyon jellemző, hogy a francia baloldali közös kormányprogramjában az öngazgatás kérdése az egyetlen pont, ahol nem a közösen elfogadott álláspontot vették programba, hanem azt szögezték le, hogy „a Szocialista Párt az öngazgatás távlatában, a Francia Kommunista Párt pedig a demokratikus irányítás szakadatlan fejlesztésében” látja a munkások hatalmának erősítését.)

Még azt sem tisztázták, hogy ma már nem az állam gazdasági beavatkozásáért folyik a harc, mint Marx vagy akár Lenin korában is — De Gaulle az állami tervezésnek olyan fokát vezette be, hogy akár még a kelet-európai országokban is megállhatta volna helyét —, tehát hogy az egyik állami beavatkozással nem elég szembeállítani a másikat, annál kevésbé, mert a sztalinizmus korszakában ez az állami beavatkozás megmutatta, hogy olyan embertelenségekre képes, mint a kapitalista állam legreakciósabb, fasiszta változatában. De különösen elégtelen a két állami beavatkozás pusztá szembeállítása akkor, amikor a nyomor már nem ad kellő hajtóerőt a munkásmozgalomnak, sőt a kapitalista állami beavatkozás nagyobb jólétet teremthetett, mint pl. a kelet-európai, tehát a munkásmozgalom csakis az öngazgatáshoz fűződő elégedetlenség és követelések révén válhat ismét forradalmi erővé. Chilében — és részben Peruban is — közrejátszott az is, hogy a nagyjából érintetlenül hagyott régi államapparátus létezésének körülményei között az öngazgatás a tömegbázis megteremtésének, a tömegek aktivitálásának legfőbb eszköze lett. Ezért a saját szerepüket féltő szakszervezetek és a más ideológiai elképzelésekkel induló Kommunista Párt ellenállása ellenére Chilében megvalósult az öngazgatás bizonyos formája az államosított vállalatokban. (Azért csak az államosítottakban, mert a kongresszus, ahol Allendének nincs többsége, nem fogadta el bevezetését a magánvállalatokban. Az ellentmondás teljes: a magántulajdonosok és a kommunista párt egyformán ellenzik az öngazgatást.) Az államosított vállalatokat egy igazgató tanács (Consejo de Administración) igazgatja, amelynek elnöke a kormány képviselője, tagjai pedig a munkások delegátusai és az állam megbízottjai. A legfelsőbb szerv a munkások közgyűlése, amely az állami terv keretében megszabja a termelési politikát. Peruban a munkások kapják a jövedelem 10 százalékát, és bevezették az igazgatásban való részvételük bizonyos formáit is.

Az öngazgatás bevezetése tehát nem megy könnyen és zökkenőmentesen, de a chilei „békés forradalom” egyik sajátossága éppen a munkásöngazgatás szerepének felismerése, ami azt a következtetést sugallja, hogy a társadalom békés átalakítása éppen a tömegeknek az állam és a gazdaság irányításába való mind fokozottabb bevonása vonalán halad. Persze, a chilei tapasztalat elmélyültebb tanulmányo-

zása más szempontból is érdekes és szükséges lehet. Elgondolkoztató például, hogy a tömegek életszínvonalának emelésére tett intézkedések egyrészt inflációs irányzatokat szültek (1970-ben egy dollár a hivatalos 28 escudo helyett 70 escudót ért), másrészt felszínre hozták a munkások törekvését, hogy még gyorsabban, szinte már lehetetlen ütemben javuljanak az életkörülmények. (Allende szembe találta magát például a rézbányászok sztrájkjával, amelynek során 50—70 százalékos béremelést követeltek.) Még gondosabb tanulmányozást kíván ez a tény, hogy a békés hatalomátvétel után az osztályharc tovább tart. Még hozzá a hatalomra kerülő győztes szocialista kormányt nem is csak a jobboldal támadja, hanem rohamozzák baloldaltól is, azok, akik nem tartják elég forradalminak az átalakulást, nem elég imponálósnak az eredményeket. (Chilében rendkívül tevékeny a forradalmi baloldal, a MIR és még néhány csoport és mozgalom.) Így aztán mindig fennáll az a lehetőség, hogy a békés forradalom fegyveressé alakul át, vagy úgy, hogy az erőszakot alkalmazó reakcióval szemben kell megvédeni a már győztes forradalmat, vagy úgy, hogy a fegyveres forradalmat a lassabban haladó békés forradalommal szemben a szélső baloldal vívja meg, vagy próbálja megvívni.

A chilei példa egészében azt mutatja, hogy sajátos körülmények között lehetséges a forradalmi erők békés hatalomátvétele, de egyben azt is, hogy a békés hatalomátvétel esetén sok probléma másképp jelentkezik, bizonyos tekintetben az előrehaladás lassúbb, és az osztályharc más formában folyik tovább mint a fegyveres hatalomátvétel esetén. Történelmi jelentőségét éppen az adja meg, hogy ezekben a sorsdöntő kérdésekben hasznos tapasztalatokat nyújt, felbátorítja a hasonló kísérleteket, nemcsak Latin-Amerikában, hanem Európában is. Kétségtelen például, hogy a francia népi unió létrehozásában szerephez jutott a chilei példa. Mint már mondtuk, a francia kommunisták és szocialisták megegyezése után Georges Marchais-tól egy sajtóértekezleten megkérdezték, hogy chilei vagy jugoszláv típusú szocializmus lesz-e az, amit a francia kommunisták és szocialisták közösen építeni akarnak. Ő persze joggal válaszolta, hogy francia típusú lesz, ami így igaz, csak éppen az a helyzet, hogy most már egyetlen országban sem lehet szocializmust építeni anélkül, hogy ne vegyék figyelembe a jugoszláv és chilei példát, mert ez része annak a tapasztalattárnak, amelyet Togliatti említ, és amelyet be kell építeni a szocializmus sajátos útjaiba.

A szocializmus békés diadalmaskodásával kapcsolatban még említést kell tennünk a „harmadik világ” országairól, ahol a már hatalmon lévő vagy kialakuló mozgalmak többé-kevésbé békésen áttérhetnek az új társadalom építésére, s a függetlenségért vívott harccal vagy az elmaradottság leküzdésére tett erőfeszítésekkel összhangban új társadalmi formákat is teremtenek. Ez azonban külön vizsgálatot kíván, már csak azért is, mert a fejletlenebb országokban a kubai vagy kínai út ugyanúgy elképzelhető, mint az, amit Chilével kapcsolatban elmondtunk: a fejlődés egy bizonyos fokán, amikor a társadalom válaszütra ér, a kapitalista és szocialista fejlődés útja közül az utóbbit választják. Mindezt azonban ezúttal nem részletezhetjük, itt csak arra a következtetésre volt szükségünk, hogy a társadalom békés átalakításának erősödő törekvése minden nehézség és akadály ellenére nem pusztán illúzió a fejlett országokban.

---

a szerkesztőség hírei

---

a híd kiadói tanácsának határozatai

A Híd Kiadói Tanácsa ez év január 5-én Németh P. István elnökle-tével megtartott ülésén elemezte a Híd 1972. évi működését, szerkesz-tési elveit és gyakorlatát, valamint a folyóirat tavalyi évfolyamának tartalmát a Pártlevél tükrében, és meghatározta a Kiadói Tanács és a szerkesztőség ezzel kapcsolatos feladatait.

Ács Károly főszerkesztő beszámolója és alapos, sok kérdésre kiter-jedő vita után a Kiadói Tanács az alábbi határozatokat hozta:

1) A Híd szerkesztési gyakorlata az eltelt egyéves időszakban, a kellő eszmei éberség lazulásából eredő korábbi mulasztásokon okulva, külö-nos tekintettel a JKSZ 21. elnökségi ülése után érvényesített szigorúbb és következetesebb eszmei-politikai követelményekre, összhangban volt az elfogadott kiadói politikával és eredményesen alkalmazta a leszöge-zett szerkesztési elveket és elképzeléseket.

2) A Kiadói Tanács utasítja a szerkesztő bizottságot, hogy záros ha-táridőn belül (ez év februárjáig) készíttesse el az elmúlt évfolyam átfö-gőbb elemzését, amely alapot nyújthat majd arra, hogy a Kiadói Tanács, még fokozottabban szem előtt tartva az öngazgatású szocialista társa-dalom és a munkásosztály érdekeit a kulturális értékek létrehozásában és terjesztésében, hosszabb távra meghatározza a folyóirat továbbfejlesz-tésének irányvonalait.

3) A Kiadói Tanács már most, a részletesebb elemzés előtt is meg-állapítja, hogy az eddig sikeresen alkalmazott hármass orientáció: a ma-gyar, a jugoszláv és az európai irodalmak és szellemi mozgások figye-lemmel kísérése mellett a szerkesztőségnek rendszeresebb érdeklődéssel kell fordulnia a vajdasági nemzetiségek irodalma felé is.

4) Alapvető és sürgős feladat, hogy a Híd olyan öngazgatási formá-kat építsen ki, amelyek kellőképpen biztosíthatják a fokozottabb társa-dalmi befolyást és ellenőrzést, s megfelelő támaszt nyújthatnak a szer-kesztőségnek a folyóirat helyes irányvonala fenntartásában és tovább-fejlesztésében. E célból

- a) módot kell találni a Kiadói Tanács kibővítésére és szervezeti megszilárdítására;
- b) a szerkesztő bizottság és a főszerkesztő vizsgálja meg az operatív szerkesztés felerősítésének lehetőségét;
- c) a Fórum új szervezeti felépítése keretében minél előbb meg kell oldani a Híd státusát, olyképpen, hogy biztosítva legyen a Hídnek mint nagy múltú és jelentős kulturális küldetésű intézményünknek az integritása és önállósága;
- d) a szerkesztő bizottság, az íróegyesülettel és a könyvkiadóval karöltve minél előbb vizsgálja meg az alkotók (írók, művészek) közvetlen önigazgatásának módozatait, és javasolja annak gyakorlati valóra váltását.

HÍD IRODALMI, MŰVESZETI ÉS TÁRSADALOMTUDOMÁNYI FOLYOIRAT. — 1973. JANUÁR — KIADJA A FÓRUM LAP-KIADÓ VÁLLALAT. — SZERKESZTŐSÉG ÉS KIADÓHIVATAL: NOVI SAD, VOJVODA MIŠIĆ UTCA 1. — SZERKESZTŐSÉGI FO-GADÓÓRÁK: MINDENNAP 10-TŐL 12 ÓRAIG. — KÉZIRATOKAT NEM ŐRZÜNK MEG ÉS NEM KÜLDÜNK VISSZA. — ELŐFIZET-HETŐ A 657-1-255-ös FOLYOSZAMLÁRA. ELŐFIZETÉSKOR KÉR-JÜK FELTÜNTETNI A HÍD NEVÉT. — ELŐFIZETÉSI DIJ BEL-FÖLDÖN EGY ÉVRE 20.—, FÉL ÉVRE 10.—, EGYES SZÁM ÁRA 2.— DINÁR, KÜLFÖLDRE EGY ÉVRE 37,50. FÉL ÉVRE 18,75 DI-NÁR; KÜLFÖLDÖN EGY ÉVRE 3.— DOLLÁR, FÉL ÉVRE 1,50 DOLLÁR. — KÉSZÜLT A FÓRUM NYOMDÁJÁBAN NOVI SADON
